

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Ústav Dálného východu

Bakalářská práce

Daniel Fuksa

Tao Yuanmingovo „pití vína“

'Drinking wine' by Tao Yuanming

Praha 2011

vedoucí práce: doc. PhDr. Olga Lomová, CSc.

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucí své bakalářské práce paní doc. PhDr. Olze Lomové, CSc. za volbu poutavého tématu i za všechen čas a užitečné připomínky, které mojí práci věnovala. Dále děkuji kolegům Mgr. Davidu Machkovi za laskavé poskytnutí jeho dosud nepublikovaného článku a Bc. Davidu Grosserovi za pomoc s angličtinou.

V neposlední řadě pak děkuji svým rodičům a slečně Miho za neustávající podporu a trpělivost.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

podpis

Abstrakt práce

Cílem této bakalářské práce je na základě tematického rozboru básní Tao Yuanminga, v jejichž názvu se objevuje víno (*jiu* 酒), postihnout klíčové významy, které tento motiv může v různých kontextech nabývat. V první kapitole práce jsou vedle uvedení do problému krátce představena také teoretická východiska přístupu k čínské básni, stručný životopis básníka Tao Yuanminga a myšlenkové pozadí jeho díla. Druhá kapitola, která tvoří jádro práce, obsahuje podrobnou interpretaci všech básní z cyklu „Dvacet básní po pití vína“ (*Yin jiu ershi shou* 飲酒二十首). Třetí kapitola je věnována výkladu básní „Končím s vínem“ (*Zhi jiu* 止酒) a „Výklad o víně“ (*Shu jiu* 述酒). Ve druhé i třetí kapitole je rovněž uveden zevrubně komentovaný překlad do češtiny, v případě básně „Výklad o víně“ jde o první překlad do češtiny vůbec. Zbylé dvě kapitoly jsou věnovány hlubší interpretaci motivu vína ve zmíněných básních. Práce ukazuje, že víno či pití vína může nést v básních Tao Yuanminga různé významy, které lze rozdělit do několika vzájemně odlišných kategorií, jež do jisté míry korespondují s básnickovými životními postoji, jak je ve svém díle prezentuje.

Klíčová slova

Čína; čínská poezie; čínská literatura; Tao Yuanming 陶淵明; Tao Qian 陶潛; víno; pití vína; *Yin jiu ershi shou* 飲酒二十首; *Shu jiu* 述酒; *Zhi jiu* 止酒;

Thesis abstract

The aim of this thesis is to show the basic meanings of wine (*jiu* 酒) in some of Tao Yuanming's poems, titles of which contain the word 'wine'. The first chapter of the present work concerns itself with the main question of the thesis as well as the theoretical approaches towards the interpretation of the Chinese poetry and gives a brief biography of Tao Yuanming and the intellectual background of his works. The second chapter with its detailed interpretation of all the poems from Tao Yuanming's series 'Twenty Poems After Drinking Wine' (*Yin jiu ershi shou* 飲酒二十首) represents the main part of the work. The third chapter is dedicated to the poems 'On Stopping Wine' (*Zhi jiu* 止酒) and 'An Account of Wine' (*Shu jiu* 述酒). The second and third chapter also include an annotated translation of all of the poems into Czech. In the case of the poem 'An Account of Wine', it is the first translation to the Czech language so far. The two remaining chapters deal with the motif of wine and its

various meanings in the above-mentioned poems. The work shows that the motif of wine in Tao Yuanming's poems can carry different meanings that might be divided into several categories. Those categories of the motif of wine correspond to the poet's attitudes to life as presented by his works.

Key words

China; Chinese poetry; Chinese literature; Tao Yuanming 陶淵明; Tao Qian 陶潛; wine; drinking wine; *Yin jiu ershi shou* 飲酒二十首; *Shu jiu* 述酒; *Zhi jiu* 止酒;

1. ÚVOD.....	7
1.1 VÝCHODISKA	8
1.2 TAO YUANMINGŮV ŽIVOTOPIS	10
1.3 MYŠLENKOVÉ POZADÍ TAO YUANMINGOVA DÍLA	12
2. DVACET BÁSNÍ PO PITÍ VÍNA (YIN JIU ERSHI SHOU 飲酒二十首).....	14
2.1 PŘEDMLUVA.....	14
2.2 BÁSNĚ I - XX	17
2.2.1 I.....	18
2.2.2 II.....	20
2.2.3 III.....	23
2.2.4 IV.....	26
2.2.5 V.....	28
2.2.6 VI.....	32
2.2.7 VII.....	34
2.2.8 VIII.....	37
2.2.9 IX.....	39
2.2.10 X.....	43
2.2.11 XI.....	45
2.2.12 XII.....	48
2.2.13 XIII.....	51
2.2.14 XIV.....	54
2.2.15 XV.....	57
2.2.16 XVI.....	59
2.2.17 XVII.....	62
2.2.18 XVIII.....	65
2.2.19 XIX.....	67
2.2.20 XX.....	70
3. DALŠÍ BÁSNĚ O VÍNĚ.....	75
3.1 KONČÍM S VÍNEM (ZHI JIU 止酒)	75
3.2 VÝKLAD O VÍNĚ (SHU JIU 述酒)	79
4. DŮVODY TAO YUANMINGOVA „PITÍ VÍNA“	86
4.1 NESPOUTANÉ PITÍ	86
4.2 ZAPÍJENÍ ŽALU	87
4.3 PITÍ JAKO VÝMLUVA	88
5. ZÁVĚR.....	89
PRAMENY A LITERATURA.....	91

1. Úvod

Ačkoli dílo básníka Tao Yuanminga 陶渊明 (365 – 427) nebylo v jeho době ceněno příliš vysoko, již brzy po své smrti se díky svým životním postojům stává legendární literární i mravní ikonou a vzorem člověka, který nespokojen se svou dobou raději odchází žít do ústraní. Přes poměrně význačné postavení, které si v tradici záhy vydobyl díky svým životním postojům, docházelo jeho básnické dílo docenění mnohem pozvolněji. Jeho poezie, mezi jejíž hlavní témata patřily prostý a chudý život na venkově či reflexe otázek smyslu života a vyrovnání se se smrtí, je charakterizována výraznou subjektivností, věcným popisem zbaveným konvenční symboliky a jakoby spontánní a prostou řečí.¹ Kombinace těchto rysů byla zřejmě důvodem, proč jeho básně považovalo zjemnělé dobové publikum za příliš hrubé a nepovažovalo Tao Yuanminga za zvláště výjimečného autora. Jeho básnické dílo docenili teprve tangští autoři, kteří si oblíbili různé obrazy spojené s Tao Yuanmingovým životem v ústraní, mezi nimi pak zvláště výjevy svobodného života básníka nespoutaného konvencemi, žijícího v souladu se svou přirozeností a oddávajícího se častým pitkám s přáteli i bez nich. Hlubšího čtení se pak Tao Yuanmingově poezii dostalo od songských autorů, kteří si začali všimnat také filosofické roviny jeho básní a spíše než pouhé obrazy básníkovy života v ústraní se zajímaly o motivace, které jej k rozhodnutí odejít z veřejného života vedly. Za dynastie Song 宋 se nakonec také pevně ustavuje Tao Yuanmingův status jako jednoho z nejskvělejších básníků čínské literární tradice.

Vedle výše zmíněných tematických okruhů Tao Yuanmingovy poezie představují velkou část jeho díla také básně o víně.² Ze 142 dochovaných děl je víno zmíněno celkem v šedesáti z nich, což znamená, že zhruba 40 % Tao Yuanmingova díla se nějak vztahuje k vínu či pití vína.³ Je tedy zřejmé, že motiv vína hraje pro Tao Yuanminga zvláště důležitou roli. Básníkovy záliby ve víně je také oblíbeným tématem jeho prvních životopisců, kteří na ni kladou takový důraz, že někteří pozdější čtenáři měli sklon považovat Tao Yuanminga za alkoholika.⁴

¹ Lomová, Olga (1999). *Obraz přírody v díla tchangského básníka Wang Weje*. Praha: Dharmagaia, str. 60.

² Jako „víno“ konvenčně překládáme čínské slovo *jiu* 酒, které je souhrnným označením alkoholických nápojů. V Tao Yuanmingově době se pil především alkoholický nápoj z rýže, vařený zřejmě obdobným způsobem jako naše pivo. O podílu alkoholu v tomto nápoji nám bohužel není nic známo.

³ Lu Kebin 鲁克兵 (2009). *执著与逍遥：陶渊明饮酒诗文的审美观照*. Anhui: Anhui daxue chubanshe, str. 82.

⁴ Rohrer, Maria (1992). *Das Motiv der Wolke in der Dichtung Tao Yuanmings*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, str. 186.

Motiv vína však přes svou četnost (nebo možná právě kvůli ní) nespadá do jediného tematického okruhu a podobně jako například motiv ptáka⁵ může i víno či pití vína nabývat v různých básních odlišných významových souvislostí. Jeden z tematických okruhů bezprostředně spjatých s vínem představuje zachycení společenských pitek s přáteli. Zde slouží víno obvykle jako stimul ke společné zábavě a jako prostředek k vyjádření radostného životního pocitu. V jiných Tao Yuanmingových básních však bývá víno rovněž jediným básnickovým druhem v jeho samotě, přičemž víno může pomoci tuto samotu překonávat nebo ji naopak prohlubovat. Někdy bývá víno také spojeno s taoistickými praktikami hledání dlouhověkosti, potažmo nesmrtelnosti.⁶ Často se víno objevuje bok po boku Tao Yuanmingova životního tématu rezignace na úřednickou kariéru a odchodu do ústraní.

V následující práci se pokusíme systematicky prozkoumat motiv vína především v Tao Yuanmingově slavném cyklu „Dvacet básní po pití vína“ (*Yin jiu ershi shou* 飲酒二十首).⁷ Vedle motivu vína si budeme všimát i některých dalších významných motivů (borovice, chryzantéma aj.) i básnickových filosofických reflexí spjatých především s jeho rozhodnutím odejít do ústraní. Pro komplexnější představu o místě, které v Tao Yuanmingově díle víno zaujímá, se stručněji zastavíme i u básní „Končím s vínem“ (*Zhi jiu* 止酒) a „Výklad o víně“ (*Shu jiu* 述酒). V závěru se pokusíme najít styčné body mezi jednotlivými výskyty a užitími motivu vína, stejně jako hlavní rozdíly mezi některými z nich. Před samotnou interpretací si stručně představíme východiska práce, Tao Yuanmingův životopis a dobové a myšlenkové pozadí jeho díla.

1.1 Východiska

Před obsahovou částí práce se stručně zmíníme o základních východiscích, z nichž budeme k níže interpretovaným básním přistupovat. Jakkoli tak činíme nanejvýše stručně, považujeme za nezbytné problematiku interpretace (čínské) básně alespoň zmínit.

V západní literárněvědné tradici se v průběhu dvacátého století postupně objevovaly koncepce, jejichž základním přístupem bylo zaměřit se plně na jazykovou stránku díla, na to, *jak* se to či ono sděluje a jakým způsobem je využito jazykových prostředků k výslednému působení díla

⁵ Viz Ye Jiaying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 90.

⁶ Rohrer, Maria (1992). *Das Motiv der Wolke in der Dichtung Tao Yuanmings*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, str. 187-188.

⁷ Zdůvodnění překladu názvu cyklu viz interpretaci předmluvy cyklu níže.

na čtenáře. Literární dílo se při takovém přístupu stává především souborem všemožně vzájemně propojených jazykových prostředků (zvuk, rytmus, syntax, obraznost atp.).⁸ Jejich vztahy je pak třeba sledovat vždy v kontextu zkoumaného díla. Význam díla se utváří v souhře jeho jednotlivých prvků a je nezbytné se zabývat hlavně tím, jak tato souhra funguje a co ji podmiňuje. Toto obrácení pozornosti k jazykové struktuře díla však zároveň znamená víceméně rezignovat na postavu autora jako na jeden ze základních interpretačních klíčů. Život či psychologie daného autora nejsou příliš důležité pro porozumění významu díla, které je chápáno jako soubor a souhra různých jazykových prostředků.⁹

Nic nemůže být vzdálenější tradičnímu čínskému přístupu k literatuře (a především k poezii) než výše popsané. Pro čínskou literární tradici je totiž nejcharakterističtější názor, dle něž autor svou básní (*shi* 詩) vyjadřuje svou vlastní nejniternejší podstatu. Tento přístup, který se zásadním způsobem promítá do interpretace literárního díla, je znám především z tzv. Velké předmluvy (*Da xu* 大序) k *Shijingu* 詩經, ale ve své nejjednodušší formě je zachycen již v *Shujingu* 書經 jako princip, dle něž báseň vyjadřuje to, co je v nitru / na mysli (*shi yan zhi* 詩言志). Tento princip byl chápán „jako primární a nejautoritativnější výrok týkající se *shi* v tradiční době.“¹⁰ K tomu je třeba dodat, že v tomto případě nešlo jen o literárněvědnou teorii, nýbrž spíše o jednu provždy danou pravdou, o níž se nepochybovalo a která vždy utvářela čtenářská očekávání. Autor tak dle tohoto přístupu vyjadřuje ve svých básních niterná pohnutí své mysli, která lze na základě pečlivé četby zpětně rekonstruovat a díky nim pak odhalovat i autorův charakter. Pro opravdové porozumění danému dílu se pak vedle pozorné četby jeví jako neméně důležitá i obeznámenost s životními osudy autora.

V naší interpretaci Tao Yuanmingových básní se budeme držet spíše tradičního čínského přístupu. Činíme tak hlavně ze dvou důvodů. Prvním z nich je fakt, že sám Tao Yuanming patří do této tradice a jeho dílo vznikalo na jejím pozadí. Autor nepochybně psal své básně také s vědomím, že v nich čtenáři později budou hledat pohnutky jeho nitra i jeho charakter. Z toho pochopitelně plyne i možnost autostylizace autora, který svými díly může vědomě utvářet svůj obraz pro budoucí čtenáře. Tento problém však pro nás nehraje klíčovou roli, neboť nám nejde o zhodnocení Tao Yuanmingova charakteru. Z tradičního čínského přístupu

⁸ Eagleton, Terry (1996). *Literary Theory: An Introduction. Second Edition*. Cornwall: Blackwell Publishers, str. 3.

⁹ Výše popsané platí především pro ruskou formalistickou školu a na jejím základě dále rozvíjený strukturalismus. Jako reprezentanty západní literární teorie jsme je vybrali jednak proto, že ruský formalismus podobně jako níže popisovaný čínský přístup vycházel především z poezie, jednak i proto, aby lépe vynikl specifický důraz, který byl v tradičním čínském přístupu k poezii kladen na postavu autora.

¹⁰ Owen, Stephen a kol. (1992). *Readings in Chinese literary thought*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press, str. 27.

Český překlad Velké předmluvy viz in: Lomová, Olga; Słupski, Zbigniew (2009). *Úvod do dějin čínského písemnictví. Díl II. – Dynastie Qin a Han*. Praha: Karolinum, str. 159 – 161.

k literatuře nám půjde především o zachování ohledu na autorův život při interpretaci díla. Jako druhý důvod pro upřednostnění tohoto přístupu je totiž třeba zmínit značnou autobiografičnost Tao Yuanmingova díla. Jak dále uvidíme, Tao Yuanming se v mnoha svých básních vztahuje ke konkrétním událostem svého života i své doby. Bez obeznámenosti s nimi se pak značná část jeho díla stává nesrozumitelnou. Pro interpretaci Tao Yuanminga je navíc specifické to, že většina faktů z jeho života je známa právě z jeho literárního odkazu. Lze proto říct, že interpretace Tao Yuanmingových básní se odehrává především na pozadí jeho díla, a to i tehdy, kdy se odvolává na básníkův život. Také z těchto důvodů uvádíme před naší interpretací i Tao Yuanmingův stručný životopis.

1.2 Tao Yuanmingův životopis

Tao Yuanming, vlastním jménem také Qian 潛, zdvořilostním jménem Yuanliang 元亮, se narodil v roce 365, kdy jeho rodina žila v okrese Chaisang 柴桑 v oblasti Xunyang 潯陽, která se nacházela na území dnešní provincie Jiangxi 江西 v okolí města Jiujiang 九江. Vedle již zmíněných jmen jej přátelé po smrti nazývali rovněž Jingjie 靖節, neboli „Ryzí charakter“¹¹, čímž dávali najevo svůj názor na básníkovu ušlechtilou povahu a mravní integritu.¹²

Tao Yuanming se narodil do doby vlády dynastie Východní Jin 東晉 (265 – 420), která ovšem byla ještě během jeho života nahrazena dynastií Liu Song 劉宋 (420 – 479). Ačkoli Tao Yuanmingova rodina nepatřila mezi velké aristokratické rody své doby, jeho praděd z otcovy strany Tao Kan 陶侃, který byl údajně v příbuzenském vztahu k vládnoucímu rodu Sima 司馬, zastával významnou úřednickou pozici. Jeho děd z matčiny strany Meng Jia 孟嘉 se jako významný poradce účastnil vojenských výprav generála Huan Wena 桓溫 (312–373). Tao Yuanmingův otec, jehož jméno není spolehlivě doloženo, však zastával pouze nízký úřednický post a navíc záhy zemřel, protože bylo básníkovu dětství poznamenáno značnou chudobou.

¹¹ Český překlad Tao Yuanmingova posmrtného jména přebíráme z překladu Yan Yanzhiova 顏延之 „Nekrologu za pana Tao, jenž odmítl úřad u dvora“, viz: Lomová, Olga; Yeh, Kuo-liang (2004). *Ach běda, přeběda: Oplakávání mrtvých ve starověké Číně*. Praha: Dharmagaia, str. 114 – 127.

¹² O některá data týkající se událostí z básníkovy života se vedou spory. V následujícím výkladu se držíme biografie, kterou podává Sun Jing 孙静 ve své monografii věnované Tao Yuanmingovi. Viz: Sun Jing 孙静 (2009). *陶渊明的心灵世界与艺术天地*, Beijing: Daxiang chushe, str. 9 – 19.

Své první úřednické místo nastoupil Tao Yuanming poměrně pozdě. Teprve když mu bylo 29 let, přijal svůj první menší post v Jiangzhou 江州. Jeho motivací pro přijetí tohoto i pozdějších úřednických míst byla dle jeho vlastních slov v první řadě bída, v níž se nacházela jeho rodina. Svého prvního místa se nicméně nedlouho po svém nástupu do úřadu opět vzdal, a když jej znovu žádali o službu ve stejné oblasti, na výzvu již neodpověděl. Zhruba v době nástupu císaře Ana 安 na trůn v roce 397 přijal Tao Yuanming podruhé úřednické místo a účastnil se vojenského tažení generála Liu Laozhia 劉牢之, který potlačil první povstání vedené vůdcem jedné z dobových taoistických škol Sun Enem 孫恩.¹³ Pro Liu Laozhiho pak Tao Yuanming zřejmě sloužil také o 3 roky později ve svých 35 letech. Za dalších několik let pak nastoupil úřednickou službu v Jianglingu 江陵. Ten ovšem spadl pod oblast Jingzhou 荊州, kam se právě tou dobou (kolem roku 404) uchýlil generál Huan Xuan 桓玄 (369–404), kterého potom, co se pokusil svrhnout císaře a uzurpovat si trůn, vyhnal z hlavního města generál Liu Yu 劉裕 (363 – 422), pozdější zakladatel dynastie Liu Song. Tao Yuanmingovi v tu dobu zřejmě nezbylo nic jiného než sloužit pod uzurpátorem Huan Xuanem. I tato událost mohla později přispět k jeho rozhodnutí definitivně se vzdát úřadu a do konce života žít v ústraní. Svůj poslední úřad přijal v roce 405 v okrese Pengze 彭澤, který ležel nedaleko jeho domova. Tohoto místa se však vzdal již po dvou měsících a vrátil se svého rodného sídla na venkov, kde strávil dalších 22 let až do své smrti.

Tao Yuanming tak většinu svého života strávil na venkově, v „polích a zahradách“ (*tianyuan* 田園), neboť různé úřady zastával pouze mezi svým dvacátým devátým až čtyřicátým rokem. Vedle již zmíněné chudoby se jako další důvod Tao Yuanmingova opakovaného přijímání různých úřednických pozic uvádí pocit závazku vůči veřejné službě daný jeho slavnými předky a také touha dobrého konfuciána napravovat svým jednáním svět. Nicméně básníková neustálá těkavost v době jeho úřednických let, kdy se vždy po krátké době vracel z úřadu zpět domů na venkov, ukazuje, že v jeho rozhodnutí odejít definitivně do ústraní hrály významnou roli také jeho vlastní záliby a vrozená povaha, jak se o tom ostatně i sám Tao Yuanming občas zmiňuje.¹⁴

¹³ Hrubý, Jakub (2007). *Sima - vládnoucí rod dynastie Jin (265-420): mocenské postavení knížat z císařského rodu a role, kterou sehrála v dějinách dynastie*. Praha: Orientální ústav Akademie věd České republiky, str. 29.

¹⁴ Viz například předmluvu k básni „Návrat“ (*Guīqu lai xi ci* 歸去來兮辭). Český překlad in: Ryšavá, Marta; Hiršal, Josef (1966). *Tchao Jüan-ming. Návraty*. Praha: Odeon, str. 44 – 49.

1.3 Myšlenkové pozadí Tao Yuanmingova díla

Po pádu dynastie Han 漢 dochází v dějinách čínského myšlení k odklonu od konfuciánského učení. Ačkoli konfucianismus dále zůstává oficiální státní ideologií, doboví vzdělanci, kteří hledají tvůrčí myšlenkové podněty, se obracejí především k taoismu.¹⁵ V důsledku dobových zmatků a nejistoty ztrácejí učenci často zájem politicky se angažovat, vyhledávají raději svobodný život nesvázaný konvencemi oficiálního života a zabývají se především myšlenkami knih *Zhuangzi* 莊子 či *Laozi* 老子 a vedou mezi sebou rozhovory o principech taoismu, pro něž se vžilo označení „čisté rozpravy“ (*qingtán* 清談), neboť nebyly vedeny praktickými ohledy.¹⁶ Tento zájem o rozvíjení základních principů taoismu trval až do pátého století, zasáhl tedy i období Tao Yuanmingova života. Vedle „čistých rozprav“ hrálo důležitou roli v prostředí tehdejších taoistů rovněž tzv. „učení o Tajuplném“ (*xuanxue* 玄學). Kromě již zmíněných textů *Laozi* a *Zhuangzi* byl pro tento myšlenkový směr klíčový také *Yijing* 易經. Hlavní oblastí zájmu tohoto směru tvořily spekulace o vztazích mezi „skutečností / tím, co je“ (*you* 有) a jejím „nezjevným základem“ (*wu* 無).¹⁷ Na obecné rovině lze spolu se zvýšeným zájmem o taoismus spatřovat i cosi jako duchovní znovuzrození individuality a touhu po autentickém vyjádření vlastního nitra. S tím pak souvisí i koncept „přirozenosti / spontaneity“ (*ziran* 自然) jako základního principu taoistického učení a podmínky dosažení individuální svobody.¹⁸

Vedle debat o taoistických principech se v Tao Yuanmingově době vedly rovněž spory o přednostech a záporech úřednické služby (*shi* 士) v opozici k životu v ústraní (*yin* 隱). Obdiv k poustevníkům, kteří se vzdali úřednické kariéry, byl založen především na představě o vysoké hodnotě života zbaveného světských pout, jak jej formuluje mimo jiné i kniha *Zhuangzi*.¹⁹ Vysoká prestiž, jíž se v tomto období dostávalo životu poustevníka, však vedla často k tomu, že mnozí učenci odešli do ústraní jen proto, aby si tím vydobyli jméno a byla jim nabídnuta ještě lepší úřednická pozice, než jakou zastávali předtím. Vytrácel se konfuciánský přístup k úřednické službě jako k prostředku, jímž vzdělaný muž projevuje svou loajalitu vládnoucímu rodu a snaží se svým zaměstnáním napravovat svět.

¹⁵ Lin Wen-yüeh (2009). *Devět zastavení s čínskou básní*. Praha: Dharmagaia, str. 9.

¹⁶ Tamt., str. 10.

¹⁷ Cheng, Anne (2006). *Dějiny čínského myšlení*. Praha: Dharmagaia, str. 311.

¹⁸ Kwong, Charles Yim-tze (1994). *Tao Qian and the Chinese Poetic Tradition: The Quest for Cultural Identity*. Ann Arbor: Center for Chinese Studies, str. 10.

¹⁹ Tamt., str. 14.

Tao Yuanming je obvykle uváděn jako příklad vzdělance, který odešel do ústraní kvůli tomu, aby nemusel sloužit špatným vládcům či aby se nemusel zařadit mezi prospěchářskou a zkaženou úřednickou vrstvu. Sám však prý měl díky svým slavným předkům upřímný zájem o službu, zlepšení dobových poměrů a byl mu blízký i konfuciánský smysl pro povinnost.²⁰ Proto se také prý se svým definitivním odchodem do ústraní po celý zbytek života vyrovnával, což se projevuje i v četnosti výskytu tohoto tématu v jeho poezii. Vedle toho je však Tao Yuanmingův odchod do ústraní nutno chápat také v kontextu jím samým často vyslovované touhy žít v souladu se svou přirozeností, díky níž již od mládí tíhl spíše k prostému životu na venkově než ke kariéře úředníka. Tao Yuanming se tak ve svém životě i díle (a snad by bylo lépe říci „životě / díle“) pohybuje v napětí mezi touhou naplnit v úřednické službě životní poslání dobrého konfuciána a svou zálibou v žít v ústraní v úzkém svazku s přírodou. Vedle již zmíněných vlivů je ještě nutno poznamenat, že Tao Yuanming se dostal do styku rovněž s buddhismem, který se v Číně postupně prosazoval již od 2.století n.l.. Je známo, že básník se osobně stýkal s Wang Ningzhiem 王凝之, buddhistou, který byl správcem oblasti Jiangzhou 江州, v níž se nacházelo i Tao Yuanmingovo rodné sídlo. Tao Yuanming se poté dokonce osobně účastnil některých setkání buddhistů, na nichž se překládaly buddhistické sútry. Zde se básník spřátelil také se slavným buddhistou Huiyuanem 慧遠 (334–416 n.l), zakladatelem kláštera Donglin 東林 na hoře Lushan 廬山 nedaleko Jiujiangu.²¹ Ačkoli jsou tedy jako hlavní zdroj Tao Yuanmingových narážek uváděny knihy *Lunyu* 論語 a *Zhuangzi*²² je třeba při interpretaci některých Tao Yuanmingových básní pamatovat i na možné buddhistické vlivy.

²⁰ Tamt., str.26.

²¹ Ye Jiaying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju str. 18.

²² Kang-i Sun Chang; Owen, Stephen (2010). *The Cambridge History of Chinese Literature*, I / II. Cambridge, UK: Cambridge University Press., str. 221.

2. Dvacet básní po pití vína (*Yin jiu ershi shou* 飲酒二十首)

Ačkoli je následující cyklus opatřen předmluvou, Tao Yuanming se v ní nezmiňuje o tom, kdy básně vznikly. Z některých básní, v nichž autor zmiňuje svůj věk (šestnáctá báseň) či dobu, která uplynula od jeho odchodu do ústraní (devatenáctá báseň), lze usuzovat, že celý cyklus vznikl někdy kolem let 415 či 417. Na základě některých odkazů z básní je rovněž možné usuzovat, že básně zřejmě vznikly na Tao Yuanmingově venkovském sídle v Xunyangu 潁陽.²³

2.1 Předmluva

余閑居寡歡，兼比夜已長。偶有名酒，無夕不飲。顧影獨盡，忽焉復醉。既醉之後，輒題數句自娛。紙墨遂多，辭無詮次。聊命故人書之，以為歡笑爾。

Žiji v ústraní, radostí mám málo a navíc se noci v poslední době už prodlužují. Když získám kvalitní víno, není večera, kdy bych nepil. Sám se svým stínem ho osaměle dopíjím a co nevidět jsem zas opilý. Potom, co se opiju, si nahodile zapíšu několik veršů pro svou potěchu. Stránek pak přibývá, ale napsanému schází zvláštní pořádek. Bez vážnějšího úmyslu žádám starého přítele, aby to zapsal pro zasmání.

²³ Východiskem naší interpretace byla Yuan Xingpeiiova 袁行霈 komentovaná edice Tao Yuanmingova díla. Viz: Yuan Xingpei 袁行霈 (ed.) (2003). 陶淵明集箋注. Beijing: Zhonghua shuju. Na odchylky od této edice vždy upozorňujeme v poznámkách. Vedle toho přihlížíme na některých místech také edici Gong Bina 龔斌. Viz: Gong Bin 龔斌 (ed.) (2009). 陶淵明集校箋. Shanghai: Shanghai guji chubanshe.

Překlad básní jsme konfrontovali především s překladem J.R. Hightowera, který je uveden v jeho studii věnované tomuto cyklu. Viz: Hightower, James R. (1998). *T'ao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*. In: Hightower, James R.; Florence Chia-ying Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia Center, 3 – 44.

Kromě Hightowerova překladu přihlížíme u obtížnějších pasáží také k překladu do *baihua*, viz: Wang Rongpei 汪榕培; Xiong Zhiqi 熊治祁 (2003). *The Complete Works of Tao Yuanming / 陶淵明集*. Changsha: Hunan renmin chubanshe.

V některých případech citujeme v poznámce i český překlad Marty Ryšavé a Josefa Hiršala, viz: Ryšavá, Marta; Hiršal, Josef (1966). *Tchao Jüan-ming. Návraty*. Praha: Odeon. Tento překlad je poměrně spolehlivý, co se týče věrnosti původnímu textu, nicméně vzhledem k tomu, že jde o přebásněnou verzi určenou širokému okruhu čtenářů, nebyl pro účely podrobné interpretace dostatečně přesný. Český překlad tedy zmiňujeme především tehdy, kdy se výrazně liší od našeho překladu.

V souvislosti s předmluvou si komentátoři často kladou otázku, proč se cyklus, který po ní následuje, jmenuje právě *Yin jiu ershi shou* 飲酒二十首. Víno či pití vína se totiž v následujících dvaceti básních vyskytuje spíše sporadicky a naopak u mnoha z nich není vůbec jasné, jak by se k pití vína měly vztahovat. Proto již porozumění samotnému názvu celého cyklu si žádá jistý interpretační krok. V zásadě zde máme tři možnosti, které se mezi sebou liší užitím té či oné předložky.

První možností, která se jeví nejvíce nasnadě, je chápat název jako „Dvacet básní o pití vína“. Tato varianta se však při zmíněné absenci vína v převážné části cyklu nejeví příliš adekvátní. Takovéto chápání by bylo nutno podepřít interpretací, která by většinu z dvaceti básní proměnila v alegorii, kdy se o víně nemluví přímo, nicméně přesto je vždy nějakým způsobem *za* verši přítomno. Právě tímto způsobem vykládal cyklus například Huang Wenhuan 黄文煥 (1598 – 1667), který jej považoval za velmi komplexní a vnitřně propojené dílo, v němž i básně, v nichž se o víně přímo nemluví, jsou plny touhy pít.²⁴ Vzhledem k tematické rozmanitosti jednotlivých básní se nám však zdá tento výklad (a s ním případně spojený překlad cyklu) jako těžko udržitelný a navíc již dopředu značně zatěžující interpretaci jednotlivých básní. Nahlížet všechny básně prizmatem touhy po víně či jeho pití by navíc mohlo vést k přílišné jednostrannosti. Ale především by obdobný výklad, jak ještě ukážeme níže, odporoval samotné předmluvě k cyklu.

Druhou možností, jak rozumět názvu cyklu, je varianta „Dvacet básní *při* pití vína“. Při této interpretaci názvu by odpadl problém s nepřítomností vína ve většině básní. V tomto případě by nebylo třeba hledat skryté odkazy na pití alkoholu, pouze by stačilo mít na paměti, že básně vznikaly během popíjení. Avšak problémem této interpretace je rovněž její nesoulad s předmluvou. Vzhledem k tomu, že jednou z funkcí Tao Yuanmingových předmluv bylo rozvinout titul a opatřit kontext tomu, co následuje,²⁵ je nezbytné při pokusu o překlad názvu hledat vodítka právě zde.

V předmluvě se mimo jiné praví, že básník si psal své verše *potom*, co se opil. Jako nejvhodnější se nám proto zdá chápat titul jako „Dvacet básní *po* pití vína“.²⁶ Avšak i tehdy, když přijmeme tento výklad, si musíme nadále klást otázku, proč Tao Yuanming pojmenoval cyklus dvaceti bezejmenných básní na rozličná – a často filosofická – témata právě takto. Yeh

²⁴ Swartz, Wendy (2008). *Reading Tao Yuanming: Shifting Paradigms of Historical Reception (427-1900)*. Cambridge, London: Harvard University Press, str. 234.

²⁵ Tamt., str. 136.

²⁶ Tak vzhledem k obsahu předmluvy překládá i Hightower, viz: Hightower, James R. (1998). *T'ao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*, In: Hightower, James R.; Florence Chia-ying Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia, str. 3.

V českém překladu Ryšavá / Hiršal nese celý cyklus jednoduše název „Pití vína“, viz: Ryšavá, Marta; Hiršal, Josef (1966). *Tchao Jüan-ming. Návraty*. Praha: Odeon, str. 79.

Chia-ying tvrdí, že ačkoli na to Tao sám nikde přímo neodpovídá, lze se jeho motivu dobrat pečlivým čtením předmluvy.²⁷

V té se dozvídáme, že „noci se v poslední době už prodlužují“, což naznačuje, že již nastal podzim, polní práce skončily, a proto zůstává básník doma a nemá žádné zaměstnání. Přestože se o práci básník v předmluvě přímo nezmiňuje, mohlo by na ni odkazovat slovo *xian* 閑 z první věty, které je u Tao Yuanminga (v protikladu k jeho současníkům z řad jinské elity) dle Wendy Swartz vždy těsně spjato vykonanou prací.²⁸ Klíčovou pro pochopení celé předmluvy je pak dle Yeh Chia-ying věta „když získám kvalitní víno, ...“ (*ou you ming jiu* 偶有名酒), neboť objasňuje, proč je celý cyklus napsán a proč se v jeho názvu odkazuje na alkohol, ačkoli se v nich mluví o „mnoha otázkách lidského života“.²⁹ Dalo by se vskutku říci, že se právě v této větě rozehrává Tao Yuanmingova existenciální situace i jeho základní životní postoje. Musíme si k tomu ovšem krátce připomenout obsah deváté básně cyklu. Tao Yuanming byl známý svou chudobou³⁰ a je proto otázkou, odkud se mu dostalo onoho kvalitního vína. Tak je v deváté básni cyklu zmíněn host, který mu přináší víno, ale zároveň po Tao Yuanmingovi žádá, aby se vzdal svého života v ústraní a nastoupil zpět do úřadu. Tao přijímá víno, nicméně odmítá výzvu vrátit se na úřednické místo a zůstává rozhodnut nadále žít ve své venkovské chudobě. Zmínka o „kvalitním víně“ tak dává tušit nejen Tao Yuanmingovu zálibu v pití, ale v kontextu historek o jeho životě rovněž jeho částečnou odkázanost na pomoc svých přátel a problémy spjaté s životem v ústraní.

Zmínku o víně následuje doznání, že básník pije sám. V tomto ohledu lze připomenout Kwongův postřeh, že Tao Yuanming, ačkoli ve svém životě v ústraní pobýval s rodinou a přijímal přátele, zůstává vposled vždy sám, neboť „mu nerozumí ani literáti ani sedláci“.³¹

Rozmanitost témat následujících básní předmluva vysvětluje opilostí. Ta by snad mohla hrát určitou roli při výkladu tematickém rozpětí a jeho nahodilosti. Jak si ale zároveň vysvětlit závažnost mnoha z témat v básních pojednaných? Proč právě ona napadala básníka *po* pití? Vzhledem k závěrečné zmínce o tom, že vše je psáno „pro zasmání“ (*wei huanxiao* 為歡笑), by se zdálo, že básně, jakkoli se tváří hovořit o mnohých filosofických, historických či sociálně-kritických otázkách, jsou ve skutečnosti spíše ironickými poznámkami někoho, kdo

²⁷ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 42.

²⁸ Swartz, Wendy (2008). *Reading Tao Yuanming: Shifting Paradigms of Historical Reception (427-1900)*. Cambridge, London: Harvard University Press, str. 135.

²⁹ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju: 42.

³⁰ Viz např. Yan Yanzhiův „Nekrolog za pana Tao, jenž odmítl úřad u dvora“, kde se krom jiného praví: „Od mládí byl chudý a žil v těžkostech, neměl sluhů ani konkubín.“ In: Lomová, Olga; Yeh, Kuo-liang (2004). *Ach běda, přeběda: Oplakávání mrtvých ve starověké Číně*. Praha: Dharmagaia, str. 119.

³¹ Kwong, Charles Yim-tze (1989). *Naturalness and Authenticity The Poetry of Tao Qian*. In: Chinese Literature: Articles, Essays, Reviews. Vol. 11 (Dec. 1989), str. 45.

je nad tyto otázky (alespoň v dané chvíli) povznesen. Tomuto výkladu by zčásti nahrávala i závěrečná dvacátá báseň cyklu, v níž se autor za celý cyklus omlouvá s odůvodněním, že byl při jeho psaní pod vlivem alkoholu.³² Přesto se nám jako pravděpodobnější zdá chápat tyto úvodní poznámky jako jakousi Taovu interpretační kličku, jíž se mohl později bránit proti kritice, která by jej na základě některých básní chtěla nařknout například ze zesměšňování konfuciánských hodnot. Někteří komentátoři navíc hovoří o tom, že tehdejší zdánlivě čistě intelektuální debaty měly často své politické konotace,³³ což by rovněž mohlo vysvětlit ono „uzávorkování“ obsahu celého cyklu, zvláště pokud si připomeneme, že například jeho současník Xie Lingyun 謝靈運 (385 – 433) byl pro podezření z politických komplotů popraven.³⁴ To vše navíc ve světle toho, že samotné vzdání se služby a odchod do ústraní byly v té době vnímány jako výsostně politická gestam, která byla navíc v případě Tao Yuanminga chápána jako výraz loajality k oslabeným vládcům jinské dynastie a odpor sloužit Liu Yumu a jím dosazeným loutkovým panovníkům.³⁵ Zdá se tedy, že nelze zcela vyloučit ani politickou interpretaci předmluvy.

Krom toho je ale zřejmé, že je v předmluvě načrtnuto několik témat typických jak pro následný cyklus tak pro celek Tao Yuanmingovy poezie: život a práce na venkově, záliba ve víně, chudoba, samota a smutek i potěšení z toho všeho.

2.2 Básně I - XX

Co se týče pořadí jednotlivých básní, Yeh Chia-ying ve své interpretaci celého cyklu předpokládá, že pevně dané místo mají první a poslední báseň a vedle toho lze možná najít určité pořadí i v prvních pěti básních cyklu.³⁶ My vzhledem k tomu, že v předmluvě autor říká, že básně psal pro potěšení, pokládáme v našem výkladu jejich pořadí za víceméně arbitrární a za jedinou báseň s pevně daným místem pokládáme báseň poslední.

³² Viz dvacátou báseň cyklu.

³³ Kwong, Charles Yim-tze (1994). *Tao Qian and the Chinese Poetic Tradition: The Quest for Cultural Identity*. Ann Arbor: Center for Chinese Studies, University of Michigan, str. 10.

³⁴ Lin Wen-yüeh (2009). *Devět zastavení s čínskou básní*. Praha: Dharmagaia, str. 19.

³⁵ Takto vykládal Tao Yuanmingovy postoje již jeden z jeho prvních životopisců Shen Yue 沈約 (441 – 513). Viz: Swartz, Wendy (2008). *Reading Tao Yuanming: Shifting Paradigms of Historical Reception (427-1900)*. Cambridge, London: Harvard University Press, 28.

³⁶ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 56.

2.2.1 I

衰榮無定在，
彼此更共之。
邵生瓜田中，
寧似東陵時。
寒暑有代謝，
人道每如茲。
達人解其會，
逝將不復疑。
忽與一觴酒，
日夕歡相持。

*Vadnutí a rozkvět nejsou pevně dány,
to i ono se vzájemně nahrazuje a prolíná.³⁷
Pan Shao na poli s dýněmi,
copak vypadá jako za doby v Donglingu?³⁸
Chlad a horko se střídají,
a tak je to pokaždé i u lidí.³⁹
Moudrý člověk to chápe⁴⁰
a přestává pochybovat.⁴¹
Jakmile získám pohár vína,⁴²
při západu slunce se jej radostně chopím.⁴³*

³⁷ *Bici* 彼此 překládáme jako odkaz k *shuairong* 衰榮. Dle Yeh Chia-ying chápeme *geng* 更 jako *gengti* 更替 („nahrazovat“, „vyměňovat“ apod.) a *gong* 共 jako *gongtong jiehe* 共同结合 („vzájemně se propojovat“). Viz: Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 59.

³⁸ Výraz *ning* 寧 chápeme jako *nandao* 難道, a proto zakončujeme otazníkem.

³⁹ Výrazem „u lidí“ překládáme *rendao* 人道, tedy doslova lidská cesta, lidské způsoby, metody.

⁴⁰ Yuan Xingpei chápe *hui* 會 jako *shiji* 時機 („příležitost“), bylo by tedy možné překládat i jako „moudrý člověk rozumí této příležitosti“. Viz Yuan Xingpei 袁行霈 (ed.) (2003). 陶渊明集笺注. Beijing: Zhonghua shuju, str. 240.

⁴¹ Dle Yuan Xingpeie zde vyjadřuje slovo *shi* 逝 „rozhodnost“ (决心). Viz str. 140. Dle Yeh Chia-ying se zde jedná pouze o pomocné slovo (语助词) bez zvláštního významu. Viz: Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju str. 65.

⁴² Dle Yuan Xingpeie chápeme zde *yu* 與 jako *de* 得 („získat“).

Báseň je uvedena konstatováním, které jakoby vyplývalo z každodenní zkušenosti s přírodními cykly. Uvadání (*shuai* 衰) je střídáno růstem či rozkvětem (*rong* 榮), ani jedna z fází netrvá věčně, každá má svou vymezenou dobu, po níž ji vystřídá fáze druhá. „Pan Shao“ z třetího verše je v komentáři identifikován s Shao Pingem 邵平, který byl dle historky z *Shiji* 史記 markýzem (*hou* 侯) v Donglingu za vlády dynastie Qin. Po pádu dynastie Qin odešel z úřadu a poblíž Chang'anu se věnoval pěstování melounů. Jeho melouny si svým půvabem dobyly slávu a začaly být označovány po svém pěstiteli jako donglingské melouny.⁴⁴ V kontextu prvního dvojverší pak odkaz na pana Shao naznačuje, že stejně jako přírodní cyklus vzniku a zániku se i lidský život odehrává v podobných proměnách a čas prosperity může být vystřídán obdobím chudoby. To dále potvrzuje následující dvojverší, v němž se přirovnáním klade vedle sebe střídání ročních období s „cestou lidí“ (*rendao* 人道). Svět lidí se tedy řídí stejnými zákony, jaké lze nalézt ve světě přírody. Žádný člověk tak nemůže získat trvalé štěstí, ale zároveň není možné, aby žil ustavičně ve vleku různých pohrom. Yeh Chia-ying k tomuto místo připomíná padesátou osmou kapitolu z knihy *Laozi*, v níž se praví: „Štěstí, žel, vyrůstá z neštěstí! Neštěstí, žel, se skrývá ve štěstí! Kdo rozpozná jejich krajní meze? Nemožnost je zastavit?“⁴⁵ V úpadku je již přítomen růst a naopak, protiklady v přírodě i „u lidí“ jsou komplementární a vzájemně se doplňují. Tento náhled přísluší „moudrému člověku“ (*daren* 達人). Dle Yuan Xingpeiova komentáře je zde „moudrý člověk“ ten, jehož vědění i schopnosti dosáhly porozumění.⁴⁶ Yeh Chia-ying pak klade tohoto „moudrého člověka“ do protikladu k obyčejnému člověku, který nedohlédne dál než za to, co jej obklopuje či v čem se nachází.⁴⁷ Naproti němu „moudrý člověk“ vidí i odvrácenou stránku právě přítomného, neboť pronikl k podstatě světa, kterou je ustavičná proměna. „Moudrý člověk“ se proto příliš neraduje ze svého štěstí, ani příliš netruchlí, stihnou-li jej těžkosti. Chápe, že protiklady se vzájemně podmiňují a dle vzoru přírodních jevů se také ustavičně střídají. Takový člověk se již netrápí pochybami, neboť poznal zákon, jímž se vše řídí. V posledním dvojverší se pak poněkud nečekaně objevuje motiv básnickovy záliby v pití.

⁴³ Hightower vztahuje poslední dvojverší k „moudrým lidem“ (達人) ze sedmého verše: „When chance brings them a jug of wine / They take it gladly as night comes on.“ Přesto jsme se zde rozhodli následovat většinu ostatních překladů (Ryšavá / Hiršal i Xiong Zhiqiův překlad do *baihua*) a dvojverší vztahujeme k osobě básníka samotného. K této volbě nás vede jednak název celého cyklu a jednak jeho rozvedení v předmluvě, v níž básník mluví o svém pití.

⁴⁴ Yuan Xingpei 袁行霈 (ed.) (2003). 陶渊明集笺注. Beijing: Zhonghua shuju, str. 239.

⁴⁵ Krebsová Berta (překl.) (2003). *Lao-c': Tao te t'ing*. Praha: Dharmagaia, str. 155.

⁴⁶ 知能通達之人, viz in: Yuan Xingpei 袁行霈 (ed.) (2003). 陶渊明集笺注. Beijing: Zhonghua shuju, str. 240.

⁴⁷ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 61.

Hightower chápe závěr jako vyjádření básníkovy „stoického přijetí osudu“.⁴⁸ Yeh Chia-ying vysvětluje závěrečné dvojverší jako výraz básníkovy smutku nad tím, že nemá nikoho, kdo by mu porozuměl.⁴⁹

Od prvního verše, který vyjadřuje taoistický princip, dle něž je „příroda materiálním vtělením transcendentního principu“,⁵⁰ se v básni přes promítnutí tohoto principu do světa lidí dospívá k tomu, že tuto situaci chápe pouze „moudrý člověk.“ Popisovat situaci „moudrého člověka“ však nelze činit jinak než z pozice tohoto člověka samého. Je tedy nasnadě domnívat se, že oním „moudrým člověkem“ myslí Tao Yuanming především sám sebe. Bezprostředně v návaznosti na toto ztotožnění se s „moudrým člověkem“ pak básník mluví o své radosti z vína. Motiv alkoholu je zde tak v přímé souvislosti s náhledem na podstatu světa, jíž je nestálost nekonečného cyklus proměn. Výraz radosti (*huan* 歡) v posledním verši pak dává tušit, že pití zde má sloužit především jako oslava taoistického prozření.

2.2.2 II

積善云有報，
夷叔在西山。
善惡苟不應，
何事立空言？
九十行帶索，
飢寒況當年。
不賴固窮節，
百世當誰傳！

*Říká se, že kdo shromažďuje dobro, dojde odměny,
Bo Yi a Shu Qi [však skončili] na Západní hoře.
Když dobré a zlé se neoplácí,*

Hightower, James R. (1998). *T'ao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*. In: Hightower, James R.; Florence Chia-ying Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia Center, str. 6.

⁴⁹ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 65.

⁵⁰ Kwong, Charles Yim-tze (1994). *Tao Qian and the Chinese Poetic Tradition: The Quest for Cultural Identity*. Ann Arbor: Center for Chinese Studies, University of Michigan, str. 91.

nač po sobě zanechávat abstraktní úvahy?⁵¹

[Rong Qiqi] nosil ještě v devadesáti místo pásku šňůrku⁵²

a mrznul a hladověl jako i v mladistvých letech.⁵³

Kdyby nebylo těch, kdo si v nouzi zachovali charakter,⁵⁴

o kom by se ještě vyprávělo po stu generacích?⁵⁵

Yuan Xingpei i Hightower si v komentáři ke druhé básni všímají jejího značně odlišného vyznění od básně první a Hightower mluví dokonce o zcela nečekané hořkosti.⁵⁶ Yeh Chia-ying naopak vidí mezi oběma prvními básněmi jistou souvislost, o níž se zmíníme vzápětí.

Báseň začíná poučkou, v níž se tvrdí, že koná-li člověk dobro, dostane se mu za to spravedlivé odměny a naopak za špatné činy bude potrestán. Platnost tohoto principu spravedlivé odplaty je však ihned relativizována v následujícím verši, v němž se ve zkratce odkazuje na osudy bratrů Bo Yiho 伯夷 a Shu Qiho 叔齊 z přelomu dynastií Shang 商 a Zhou 周, jejichž příběh řadí Sima Qian 司馬遷 (145 či 135 – 86 př.n.l.) BC) v Shiji 史記 v oddílu „Životopisů“ (Liezhuàn 列傳) na první místo.⁵⁷ Bo Yi a Shu Qi byli syny markýze jednoho z lenních státek za dynastie Shang. Jejich otec si zvláště oblíbil mladšího Shu Qiho a přál si jej za svého nástupce, avšak dle rituálních pravidel měl na jeho místo nárok nejstarší syn Bo Yi. Když se to Bo Yi dozvěděl, z důvodů synovské oddanosti uprchl, aby umožnil otci naplnit jeho vůli. Když se to však dozvěděl Shu Qi, kvůli své bratrské lásce odešel za Bo Yim. Oba se společně usadili ve státěku, jehož panovníkem byl král Wen 文 (1099–1050 př.n.l.), později známý jako zakladatel dynastie Zhou. Po smrti krále Wena jej nahradil jeho syn král Wu 武 (? – 1043 př.n.l.), který se rozhodl sesadit vládce dynastie Shang 商 a založit vládu

⁵¹ *Li kongyan* 立空言 zde může souviset s konceptem tzv. „trojí nesmrtelnosti“ (*san buxiu* 三不朽): výraz *li yan* 立言 (vedle *li de* 立德 a *li gong* 立功) zde označuje jednu ze tří forem, jak získat zásluhu a věčnou slávu. Samotný výraz *kongyan* 空言 zde chápeme jako odkaz k prvnímu verši a výraz skepse nad planými úvahami, které jsou v rozporu s realitou. Hightower zde překládá jako „cant“, což lze přeložit jako „pokrytecké fráze.“ *Shi* 事 chápeme dle Yuan Xingpeiova komentáře jako *yong* 用 a vzhledem k možnému odkazu na koncept *san buxiu* 三不朽 překládáme jako „po sobě zanechávat“.

⁵² Dle komentáře identifikujeme podmět verše jako Rong Qiqiho 榮啟期. Viz výklad níže.

⁵³ Dle komentáře chápeme *dangnian* 當年 jako *zhuangnian* 壯年, tedy „jinošská, nejlepší léta života.“

⁵⁴ *Jie* 節 chápeme jako *jiacao* 節操, tedy „mravní integrita, morální princip.“

⁵⁵ Dle komentáře chápeme *dang* 當 jako *xiang* 向: *dangshei* 當誰 proto překládáme „o kom“. Hightower činí svým překladem z posledního verše poučku („A man must learn a firmness in adversity / For his name to live a thousand years.“ V našem překladu však verš pokládáme v kontextu básně za odkaz na dříve zmíněné hrdiny, jež si vždy zachovali svou mravní integritu.

⁵⁶ Viz: Hightower, James R. (1998). *T'ao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*. In: Hightower, James R.; Florence Chia-ying Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia Center, str. 9.

Yuan Xingpei 袁行霈 (ed.) (2003). 陶淵明集箋注. Beijing: Zhonghua shuju, str. 242.

⁵⁷ Viz: Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 說陶淵明飲酒及擬古詩. Beijing: Zhonghua shuju, str. 72.

zhouské dynastie. Bo Yi a Shu Qi jej od jeho rozhodnutí odrazovali, neboť jeho jednání nebylo v souladu s principy mravnosti. Potom, co Wu skutečně svrhnul posledního shangského krále Zhoua 紂 (1105 – 1046 př.n.l.) a založil novou dynastii, prohlásili oba bratři jeho jednání za „neloajální“ (*bu zhong* 不忠), odmítli vykonávat jakoukoli funkci a přijímat plat od nového panovníka, odebrali se žít do ústraní na horu Xishan 西山 a tam nakonec zemřeli hlady.⁵⁸ Tao Yuanmingovo připomenutí dvou bratrů, jejichž jednání vedené mravními principy je nakonec dovedlo k bídě a smrti, tak ostře polemizuje s výrokem o spravedlivé odplatě za vykonané činy z prvního verše. Na pozadí zde zároveň lze spatřovat i polemiku s knihou *Laozi*, v níž se mimo jiné praví: „Tao nebes nezná osobního zaujetí, vždy však stojí na straně dobrého.“⁵⁹ Zdá se tak, že učení, jehož principy byly oslavovány v první básni cyklu, je již zde zpochybněno. Navíc hned další verš obsahuje dle Hightowera implicitní kritiku myšlenek *Yijingu* 易經, neboť oněmi „abstraktními úvahami“ (*kongyan* 空言) je míněn výrok: „Rodina, jež hromadí dobro, musí mít nakonec přebytek moci; rodina, jež vrší zlo, musí mít nakonec přebytek slabosti.“⁶⁰

Pátý verš doslova praví: „v devadesáti pořád nosil jako pásek šňůrku.“ Podmětem tohoto verše je dle komentářů Rong Qiqi 榮啟期, současník Konfuciův, který žil jako poustevník. V historce o něm, která je zaznamenána v knize *Liezi* 列子, se mluví o jeho setkání s Konfuciem. Ten na něj údajně narazil, když si vyjel na horu Taishan 泰山 a podívoval se nad tím, proč vypadá starý Rong Qiqi přes svou zjevnou chudobu tak spokojeně. Ten mu na to odpověděl, že má ke spokojenosti tři důvody: je člověkem a ne zvířetem, je mužem a ne ženou a dožil se devadesáti let, zatímco mnozí zemřou již v mládí. Konfucius se nad jeho odpovědí zaradoval a pokládal jej za schopného muže.⁶¹ Narážka na Rong Qiqiho tak poněkud zmírňuje pesimismus předchozích veršů a připravuje půdu pro jistý obrat celkového vyznění básně v posledním dvojverší.

To začíná narážkou na *Lunyu* 論語, kde se v druhém oddíle patnácté kapitoly říká: „Pravý aristokrat se v nouzi zachová pevně, malý člověk, když se ocitne v nouzi, ihned začne nezřízeně vyvádět.“⁶² Ona pevnost charakteru je pak v závěrečném verši obhajována poukazem na to, že mravní lidé se mohou stát příkladem budoucím generacím a nelze proto říct, že jejich život byl promarněn.

⁵⁸ Celý příběh viz: tamt., str. 70 – 72.

⁵⁹ Krebsová Berta (překl.) (2003). *Lao-c': Tao te t'ing*. Praha: Dharmagaia, str. 209.

⁶⁰ Král, Oldřich (překl.) (2001). *Knih proměn / I-t'ing*. Praha: Maxima, str. 296.

⁶¹ Graham, A.C. (překl.) (1960). *The Book of Lieh-tzu*. London: Murray, str. 24.

⁶² Vochala, Jaromír (překl.) (2009). *Konfucius v zrcadle Sebraných výroků*. Praha: Academia, str. 83.

Ačkoli má báseň pouhých osm veršů, její narážky z ní činí poměrně spleť významový celek. Vzhledem k historickým postavám, na něž v básni Tao Yuanming odkazuje (všichni tři jsou tradičně považováni za příklady poustevníků), se pak zdá, že zde básník vede především polemiku sám se sebou a se svým životním rozhodnutím odejít z úřadu a žít v ústraní. Přes počáteční pochybnosti o smysluplnosti své volby nakonec dospívá k tomu, že čin mravní integrity, ačkoli může člověka přivést až k záhubě, nakonec přeci jen dochází určitého naplnění tím, že je zachován tradicí jako vzor hodný následování či alespoň jako útěcha těm, kterým mravní jednání přineslo strádání a bídu.

Jako první báseň se svým přitakáním světu nekonečných proměn nabádá spíše k životu po vzoru taoistů snažících se žít v souladu se svou přirozeností, tak zde je naopak vyzvednuta nesmrtelnost morálního jednání, která má blíže ke konfuciánskému pojetí smyslu lidského života.

2.2.3 III

道喪向千載，
人人惜其情。
有酒不肯飲，
但顧世間名。
所以貴我身，
豈不在一生？
一生復能幾，
倏如流電驚。
鼎鼎百年內，
持此欲何成。

*Cesta je ztracena snad už tisíc let,
lidé jsou skoupí na své [opravdové] city.⁶³*

⁶³ Zájmeno *qi* 其 ve druhém verši je možné vztáhnout buď k podmětu prvního verše, tedy k *dao* 道, nebo k podmětu druhého verše, tj. k lidem (*renren* 人人). Některé překlady volí první možnost (Ryšavá / Hiršal, Xiongüv překlad do *baihua*). My se zde držíme překladu Hightowera („The Way has declined almost a thousand years / And all men now hold back their impulse“), který je také v souladu s Yuan Xingpeiiovým komentářem,

Když mají víno, netroufnou si je vypít,
 starají se jenom o světskou slávu.
 To, proč si ceníme vlastního těla,
 copak to není život?
 Jak dlouho trvá jeden život,
 rychle se mihne jako zablýsknutí.
 Omezenci třeba i sto let⁶⁴
 se toho drží, [ale] čeho tím chtějí dosáhnout?⁶⁵

Hned první verš třetí básně cyklu přináší nemalé interpretační potíže. Otázka po tom, k čemu odkazuje *dao* 道 v prvním verši, může totiž mít různé odpovědi. Yeh Chia-ying tvrdí, že zde má pojem obecný význam, který neodkazuje ani k jedné z čínských filosofických škol a je jím míněno jednání vedené správnými principy (ať už taoistickými či konfuciánskými).⁶⁶ Po odečtení oněch zhruba tisíce let od doby života Tao Yuanminga pak lze dospět k tomu, že se zde odkazuje na období, kdy žil Konfucius. Hightower (a stejně i obě komentovaná vydání⁶⁷) k prvnímu verši ovšem připomíná citaci z knihy *Zhuangzi* 莊子, v níž se říká: „...podnebesí opustilo cestu (*dao* 道), cesta opustila podnebesí, podnebesí a cesta opustily jeden druhého.“⁶⁸ Tomu, že je zde dán prostor spíše taoistickému přístupu k životu, by napovídal i druhý verš, v němž se mluví o lidech, kteří se neřídí svými přirozenými tužbami. Cesta je tedy ztracena, neboť se lidé nechovají přirozeně. V čem se to mimo jiné projevuje? Jak praví další dvojverší,

který zde chápe slovo *qing* 情 jako výraz přirozených lidských pohnutek: „不吝情，亦即不惜情，欲飲則飲，欲醉則醉，欲去則去...“ Viz: Yuan Xingpei 袁行霈 (ed.) (2003). 陶淵明集箋注. Beijing: Zhonghua shuju: str. 244.

Pro lepší vystižení tohoto významu pak doplňujeme přívlastek „opravdové.“

⁶⁴ Reduplikovaný výraz *dingding* 鼎鼎 má dle komentářů několik možných výkladů. Yeh Chia-ying cituje tři z nich: za prvé - jako odkaz na *Liji* 禮記 značí omezeného, hloupého, malého člověka (viz citace *Liji* z Yuan Xingpeiova komentáře: 故騷騷爾則野，鼎鼎爾則小人); za druhé - dvouslabičný výraz zde odkazuje ke zmatku a shonu lidské světa; za třetí - *dingding* je zde synonymem pro příslovce „rychle.“

První variantu volí ve svém překladu Hightower („Staid and stolid through their hundred years...“) i Xiongǔv překlad do *baihua* (庸碌的小人). Jakého výkladu se držel český překlad, není jasné („Den co den pachť se lidé v svém kratičkém žití“).

Náš překlad se drží prvního výkladu a to i z toho důvodu, že se nám jeví nejpřirozenější předpokládat, že jediné dva dvouslabičné výrazy (navíc v symetrické pozici druhého a předposledního verše) v básni mezi sebou rezonují. Výraz *dingding* 鼎鼎 chápeme proto jako odkaz „lidem“ (*renren* 人人).

⁶⁵ Poslední verš chápeme ve smyslu „k čemu se toho drží,“ a proto překládáme jako rétorickou otázku.

⁶⁶ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶淵明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 84.

⁶⁷ Yuan Xingpei 袁行霈 (ed.) (2003). 陶淵明集箋注. Beijing: Zhonghua shuju, str. 243.

Gong Bin 龔斌 (ed.) (2009). 陶淵明集校箋. Shanghai: Shanghai guji chubanshe, str. 217

⁶⁸ 世喪道矣，道喪世矣。世與道交相喪也。 Český překlad viz: Král, Oldřich (překl.) (2006). *Mistr Zhuang: Sebrané spisy*. Lásenice: Maxima, str. 220.

jedním z důsledků rozkolu mezi světem a *dao* je, že lidé dávají před vínem přednost hledání světské slávy. Yeh Chia-ying upozorňuje na to, že třetí verš týkající se alkoholu bývá čtenáři často nepochopen.⁶⁹ Sama pak navrhuje interpretaci po vzoru Xiao Tonga 蕭統 (501–531), který ve své předmluvě k vydání Tao Yuanmingova díla vysvětloval motiv vína jako zástupný symbol hlubších významů.⁷⁰ Ve shodě s ním zde pak Yeh Chia-ying chápe víno jako odkaz k Tao Yuanmingově náhledu na život, jehož smysl rovněž nespatořoval v hledání slávy. Domníváme se ovšem, že výklad Yeh Chia-ying zde není příliš přesvědčivý a je veden především snahou dokázat, že Tao Yuanming rozhodně nenabádá k pijáctví. Nám se naopak nezdá nijak nezbytné chápat zde motiv vína symbolicky. Ve shodě s prvními dvěma verši jej lze jednoduše chápat jako prostředek k vyjádření své přirozenosti, svých nejnaternějších pocitů. Ve shodě s Tao Yuanmingovým životopisem je pak možné pití vína postavit do protikladu k úsilí o slávu a kariéru. K dokreslení významu prvních čtyř veršů může posloužit několik úryvků z Tao Yuanmingovy autobiografie „Povahopis pána od Pěti jív“ (*Wu liu xiansheng zhuan* 五柳先生傳): „Byl to klidný, tichý, až málomluvný člověk, neprahnoucí po slávě ani po zisku. ... Rád ovšem okusil dobrého vína, to měl už v povaze, ... Pil, dokud bylo co, s jedinou myšlenkou – notně se opít; a když se opil, sebral se a šel, nedělaje si žádné starosti z toho, jestli by se snad slušelo zůstat.“⁷¹ I zbytek básně napovídá tomu, že výzva k pití vína zde nemá symbolický význam. Šestý až osmý verš hovoří o tom, že cenný je především život sám a nikoli nabyté statky. Závěr básně k tomu dodává, že kdo toto nepochopil a namísto pití vína se stará o svůj úspěch ve světě, nakonec stejně nedosáhne ničeho trvalého, neboť již z první básně víme, že úspěch i ztráty se střídají v ustavičných proměnách. V souvislosti se třetí básní cyklu se tak vybavuje závěr promluvy Těla ke Stínu z Tao Yuanmingovy básně „Tělo, Stín a Duch“, kde se po stesku nad smrtelností člověka v posledním verši vybízí k pití: „Doufám, že přijmeš mou radu: nabídnou-li ti víno, neodmítej!“⁷² Motiv vína má tedy v této básni podobnou funkci jako v první básni cyklu: skrze ty, kteří víno odmítají, se ukazuje, že podstatou pití je snaha být v souladu se svou přirozeností, která má větší váhu než snaha získávat pomíjivé věci tohoto světa.

⁶⁹ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 85.

⁷⁰ Swartz, Wendy (2008). *Reading Tao Yuanming: Shifting Paradigms of Historical Reception (427-1900)*. Cambridge, London: Harvard University Press, str. 115

⁷¹ Král, Oldřich (překl.) (1971). *Tao: texty staré Číny*. Praha: Československý spisovatel, str. 103.

⁷² Překlad dle Hightowera, viz: Hightower, James R. (1998). *Tao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*. In: Hightower, James R.; Florence Chia-ying Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia Center, str. 42.

2.2.4 IV

栖栖失羣鳥，
日暮猶獨飛。
徘徊無定止，⁷³
夜夜聲轉悲。
厲響思清遠，
去來何依依！
因值孤生松，
斂翮遙來歸。
勁風無榮木，
此蔭獨不衰。
託身已得所，
千載不相違。

*Pták, který ztratil své hejno, neklidně poletuje,⁷⁴
slunce zapadá a [on] stále létá sám.
Váhavě [létá], nemá určené místo, kde by spočinul,⁷⁵
noc za nocí je jeho hlas stále tesknější.
Pronikavým křikem si stýská po odlehlém a klidném místě,⁷⁶
[létá] sem a tam s teskným výrazem.⁷⁷
Pak narazil na osamocenou borovici,⁷⁸
složil křídla a po daleké cestě se k ní uchýlil.
Pod krutým víchrem se žádný strom nezelená,*

⁷³ Namísto slova *peihui* 裴回 z edice Yuan Xingpeie zde volíme slovo *paihuai* 徘徊, které se vyskytuje jak v edici Gongbina, tak u Hightowera.

⁷⁴ Pro překlad dvouslabičného slova *xixi* 栖栖 viz výklad níže.

⁷⁵ Yuan Xingpei vykládá *zhi* 止 jako *ju* 居, tedy „spočinout, usídlit se.“

⁷⁶ *Qing yuan* 清遠 chápeme dle Yuan Xingpeie jako „poklidné a skryté místo“ (*qingjing piyuan zhi di* 清淨僻遠之地). Hightower zde zřejmě překládá podle verze z jiné edice, kde je namísto slova *yuan* 遠 slovo *chen* 晨: „A piercing sound of yearning for the dawn...“ Ostatní překladatelé se drží stejné verze jako my.

⁷⁷ Dle komentáře Yuan Xingpeie a Yeh Chia-ying chápeme dvouslabičný výraz *yiyi* 依依 jako označení vzhledu ptáka s významy *yilian* 依恋 („teskný“) či *silian* 思戀 („toužebný“). Hightower výraz chápe stejně jako sloveso *yikao* 依靠 („So far from home, with nothing for support...“).

⁷⁸ Sloveso *zhi* 值 zde ve významu *yudao* 遇到 („setkat se“).

tento stín jediný neuvadá.

Schoval se [tam] a už má své místo,

po tisíc let se od sebe neodloučí.⁷⁹

Yeh Chia-ying k této básni poznamenává, že jejím hlavním tématem je touha oprostít se od váhání a pochyb z předchozích básní a spolu s ní také autorovo konečné rozhodnutí pro život v ústraní. Symbolem tohoto (vnějšího i niterného) pohybu je pták.⁸⁰ Hightower připomíná, že pták je jeden z nejoblíbenějších Tao Yuanmingových symbolů, s nímž se básník často identifikuje.⁸¹ Yeh Chia-ying k tomu dodává, že symbolický význam ptáka není u Tao Yuanminga pevně stanoven a v různých básních nabývá odlišných konotací.⁸² Co tedy symbolizuje pták v této básni? Klíčové pro jeho charakterizaci je dvouslabičné slovo *xixi* 栖栖 z prvního verše, které poukazuje na historku z *Lunyu*: „Qiue, proč ty vlastně stále tak běháš z místa na místo (*Qiu hewei shi xixi zhe yu* 丘何為是栖栖者與)? Není to proto, abys ukázal, jak jsi výřečný?“ Mistr řekl: „Jsem dalek toho, abych se odvažoval chlubit výřečností, jen mě rozhořčuje, že se všude setkávám s tvrdošíjnou omezeností.“⁸³ První verš je tak narážkou na historku o putujícím mudrci, který nemá stálý domov, nýbrž cestuje z místa na místo a všude naráží na lidskou omezenost a zřejmě nemá nikoho, s kým by si rozuměl. Navíc v kontextu zmíněné citace z *Lunyu* se nachází i následující Konfuciovův výrok: „Mistr řekl: „Opravdoví mudrci se uchylují do ústraní před světem, za nimi následují ti, kteří tak činí kvůli místu, ve kterém žijí, pak ti, kteří utíkají před zlými pohledy a nakonec ti, které vypudila do ústraní zlá slova.“⁸⁴ Pokud přijmeme Hightowerovu poznámku o tom, že básník se často ztotožňuje s ptákem, pak lze usoudit, že zde (podobně jako ve druhé básni) mluví autor o svém rozhodnutí žít v ústraní. Váhání ptáka ve třetím verši je při této interpretaci možné číst jako narážku na Tao Yuanmingovy pochyby o svém odloučení od světa a jeho ustavičnou nejistotu o správnosti své volby venkovského života a práce na poli. K této interpretaci navíc vede i sloveso *gui* 歸 z osmého verše s významy „navrátit se, uchýlit se“, které evokuje Tao

⁷⁹ Tj. borovice a osamělý pták. Hightower se (na rozdíl od čínských komentátorů) zmiňuje také o možném překladu „po tisíc let se sobě nezpronevěří“. Viz: Hightower, James R. (1998). *T'ao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*. In: Hightower, James R.; Florence Chia-ying Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia Center, str. 11.

⁸⁰ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 90.
Hightower, James R. (1998). *T'ao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*. In: Hightower, James R.; Florence Chia-ying Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia Center, str. 11.

⁸² Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 90.

⁸³ Vochala, Jaromír (překl.) (2009). *Konfucius v zrcadle Sebraných výroků*. Praha: Academia, str.80.

⁸⁴ Tamt., str.81.

Yuanmingovu slavnou báseň „Návrat“ (*Guiqu lai xi ci* 歸去來兮辭), v níž popisuje svou nechuť k úřednické kariéře a zdůvodňuje své rozhodnutí vzdát se oficiálního života a odebrat se na venkov. Podobně pak vyznívá také cyklus pěti básní „Vracím se žít do polí a zahrad“ (*Gui tianyuan ju wu shou* 歸田園居五首), v němž zachycuje svůj chudý rolnický život.

Místo, kam se pták po váhání uchyluje, je borovice. Ta je jedním z nejoblíbenějších Tao Yuanmingových obrazů a spolu s chryzantémou bývá symbolem odolnosti, která snese i těžké podmínky, vzdoruje i „krutému vichru“ a zůstává stále stejná, ačkoli vše v jejím okolí podléhá proměnám. Borovice je tak v Tao Yuanmingových textech přírodní analogií pevného charakteru.⁸⁵ Podobně jako první verš naráží na historku z *Lunyu*, lze vztáhnout i závěr básně ke Konfuciovu textu: „Pravý aristokrat (*junzi* 君子) nemůže ani na takovou chvíličku, co sní jedno jídlo, porušovat zásady lidskosti (*wei ren* 違仁); musí je uplatňovat vždy – i v kriticky vypjatých okamžicích, i ve chvílích, kdy se mu všechno hroutí.“⁸⁶ Podobně jako se pták dlouho hledající své útočiště od konečně nalezeného místa již nikdy neodloučí (*wei* 違), tak se ani pravý konfucián nesmí nikdy zpronevěřit (*wei* 違) principu lidskosti (*ren* 仁).

Tématem čtvrté básně cyklu je tedy především Tao Yuanmingovo rozhodnutí odejít do ústraní, jeho pochyby o něm a nakonec pevnost, s níž nese důsledky své volby. Rozdíl oproti předchozím básním spočívá v tom, že zde svou úvahu autor vtěluje do přírodního obrazu osamělého ptáka, který dlouho krouží oblohou, než konečně najde své sídlo na opuštěném stromě. Pro tuto báseň tak platí to, co Kwong nazývá Tao Yuanmingovým „symbolickým instinktem“, kdy se popis vnějšího okolí přirozeně prolíná s básnickovým nitrem.⁸⁷

2.2.5 V

結廬在人境，
而無車馬喧。
問君何能爾？
心遠地自偏。

⁸⁵ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 說陶淵明飲酒及擬古詩. Beijing: Zhonghua shuju, str. 94.

⁸⁶ Vochala, Jaromír (překl.) (2009). *Konfucius v zrcadle Sebraných výroků*. Praha: Academia, str. 30.

⁸⁷ Kwong, Charles Yim-tze (1994). *Tao Qian and the Chinese Poetic Tradition: The Quest for Cultural Identity*. Ann Arbor: Center for Chinese Studies, University of Michigan, str. 89.

採菊東籬下，
悠然見南山。
山氣日夕佳，⁸⁸
飛鳥相與還。
此中有真意，⁸⁹
欲辯已忘言。

*Postavil jsem si obydlí ve světě lidí,
ale nedoléhá [sem] hluk povozů.
Ptáte se mě, jak je to možné?⁹⁰
Když se mysl odpoutá, pak se i místo přirozeně [stane] odlehlým koutem.
Trhám chryzantémy u východního plotu,
s pocitem klidu zahlédnu v dálce jižní hory.⁹¹
V zapadajícím slunci je v horách krásná mlha,
letící ptáci se [tam] společně vracejí.
V tomto je skutečný smysl,
toužím jej vysvětlit, ale už jsem zapomněl slova.*

Pátá báseň cyklu je jednou z nejslavnějších Tao Yuanmingových básní vůbec. Yeh Chia-ying její výklad předřazuje interpretaci zbylých básní cyklu, aby na ní předvedla, v čem spočívají Tao Yuanmingovy básnické kvality. V opozici k obdobné básni Hanshanově 寒山 (9.st.) spatřuje dva hlavní důvody Tao Yuanmingovy básnické výjimečnosti: prvním z nich je schopnost obrazného (*xiangxiang* 形象) vyjádření myšlenky (*daoli* 道理), druhým z nich pak propojení napsaného s pohnutkami básníkovy mysli (*neixin huodong* 内心活动).⁹² Obšírněji se analýze básně věnuje také Kwong, který na ni oceňuje vnitřní rezonanci jednotlivých

⁸⁸ Yuan Xingpei uvádí namísto adjektiva *jia* 佳 jiné adjektivum *jia* 嘉. Na význam verše to nemá zásadní dopad, a proto se zde držíme obvyklejšího *jia* 佳 z edice Gong Binovy či verze, z níž vychází Hightower i Yeh Chia-ying.

⁸⁹ I zde se Yuan Xingpei odchyluje od většiny ostatních edic a namísto slova *zhong* 中 volí *huan* 還. My se zde z interpretačních důvodů držíme častější varianty.

⁹⁰ Ve shodě s Yuan Xingpeiovým komentářem chápeme *er* 爾 jako *ruci* 如此 („takto“).

⁹¹ Víceznačné slovo *youran* 悠然 překládáme jednak výrazem „s pocitem klidu“ a jednak jako „v dálce.“ Dále viz výklad níže.

⁹² Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str.48.

obrazů, jejichž propojení vytváří „auru klidné čistoty, která uměleckým způsobem ztělesňuje imanentně přítomné dao bez nutnosti propracovaného filosofického jazyka.“⁹³

Obydlí z prvního verše, které si básník postavil uprostřed světa lidí, lze chápat nejen jako fyzické místo, ale rovněž jako místo existenciální, tedy jako postoj básníka vůči světským touhám po slávě a majetku, jichž se nadobro vzdal a které k němu už „nedoléhají.“ Tomuto čtení pak dobře odpovídá i čtvrtý verš, v němž se vysloveně hovoří o propojenosti vnitřku a vnějšku. Jak jsme již uvedli výše, právě vzájemný soulad niterných pocitů básníka s popisy přírody se později stane kvalitou, pro níž je Tao Yuanmingova poezie zvláště ceněna.⁹⁴ Vedle závěru básně poutá tradičně největší pozornost třetí dvojverší. V jeho první části popisuje básník, jak na své zahradě trhá chryzantémy. Ty jsou pro něj vedle borovice symbolem pevného charakteru. V souvislosti s následujícím veršem pak Yeh Chia-ying připomíná citaci z *Lunyu*: „Kdo ctí vědění, miluje vodu, kdo ctí lidskost miluje hory...“⁹⁵ Chryzantémy a hora se při této interpretaci propojují a společně odkazují k ctnostnému člověku, který se neochvějně drží konfuciánských principů. Hightower nabízí poněkud jiné čtení, kdy si všímá sedmé básně cyklu, v níž básník mluví o sbírání chryzantém, aby si z nich mohl uvařit „věc na zapomnění stesku“ (*wang you wu* 忘憂物).⁹⁶ Chryzantémy totiž byly rovněž považovány za prostředek k prodloužení života. Následný pohled na „jižní hory“ (*nan shan* 南山) by pak byl přirozeným vyústěním zmínky o chryzantémách, neboť „jižní hory“ vystupují v *Shijingu* 詩經 jako symbol dlouhověkosti.⁹⁷

Šestý verš bývá rovněž předmětem rozsáhlých diskuzí kvůli přítomnosti odlišných textových variant. První se týká slova *youran* 悠然, pro nějž existuje varianta *shishi* 时时 („často“). Většina komentátorů volí variantu s *youran*, která zároveň lépe odpovídá představám o výjimečných kvalitách Tao Yuanmingovy poezie. *Youran*, které zde modifikuje sloveso *jian* 見 („dívat se, vidět, spatřit“), může totiž jednak znamenat „vzdálený, daleký“ a odkazovat k horám v dálce, jednak ovšem může znamenat i „bezstarostný, klidný“ a poukazovat tak na stav básníkovy mysli. Kwong i Hightower se kloní k názoru, že nejlépe je chápat *youran* jako záměrně dvouznačný výraz, který spojuje scénérii s básníkovým duchem.⁹⁸

⁹³ Kwong, Charles Yim-tze (1989). *Naturalness and Authenticity The Poetry of Tao Qian*. In: Chinese Literature: Articles, Essays, Reviews. Vol. 11 (Dec. 1989), str. 67.

⁹⁴ Kwong pojímá tuto kvalitu jako výraz básníkovy schopnosti nazírat své okolí „okem ducha.“ Kwong, Charles Yim-tze (1989). *Naturalness and Authenticity The Poetry of Tao Qian*. In: Chinese Literature: Articles, Essays, Reviews. Vol. 11 (Dec. 1989), str.41.

⁹⁵ Vochala, Jaromír (překl.) (2009). *Konfucius v zrcadle Sebraných výroků*. Praha: Academia, str.41.

⁹⁶ Viz také níže pozn. 121.

⁹⁷ Hightower, James R. (1998). *Tao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*. In: Hightower, James R.; Florence Chia-ying Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia Center, str. 12-13.

⁹⁸ Kwong, Charles Yim-tze (1994). *Tao Qian and the Chinese Poetic Tradition: The Quest for Cultural Identity*. Ann Arbor: Center for Chinese Studies, University of Michigan, str. 187.

Vedle slova *youran* existuje i varianta pro sloveso *jian* 見, jíž je sloveso *wang* 望 („hledět do dálky“). Obvykle je volena první varianta z podobného důvodu, z jakého se dává přednost slovu *youran* před *shishi*: ukazuje Tao Yuanminga jako velkého básníka. Sloveso *jian* zde totiž lépe vystihuje bezprostřednost a jakoby bezděčnost básníkova pohledu na vzdálené hory, která je ovšem díky kontextu prostoupena hlubšími významy. Oproti slovesu *wang* tak *jian* více odpovídá představám o Tao Yuanmingově přirozenosti a spontaneitě.⁹⁹

Obraz ptáků, kteří se vrací do svých hnízd v horách, je dle Yeh Chia-ying opět připomínkou básníkova odchodu („návratu“) do ústraní.¹⁰⁰ Kwong k tomu doplňuje, že výjev ptáků na pozadí zapadajícího slunce je mikrokosmickým obrazem zasazeným do makrokosmického rámce, který odkazuje na *dao*, jímž se řídí veškeré dění.¹⁰¹

Závěrečné dvojverší, které zmiňuje nemožnost vyjádřit slovy „skutečný smysl“ (*zhen yi* 真意) právě popisovaného, se obvykle chápe jako narážka na pasáž z knihy *Zhuangzi*, v níž se praví: „Slov existují kvůli smyslu (*yi* 意); když získáš smysl, můžeš zapomenout slova.“¹⁰² Hightower k tomu ovšem poznamenává, že lépe by se pro tento verš hodila jiná pasáž, kde se říká: „Veliká cesta je nesdělitelná, veliké vysvětlení je nevyslovitelné...“¹⁰³ Kwong pak celou báseň chápe jako výraz Tao Yuanmingova taoistického přesvědčení o tom, že nedělitelná jednota *dao* je jazykem nevyslovitelná.¹⁰⁴

V páté básni cyklu se tedy objevují obrazy (chryzantémy, ptáci) i témata (život v ústraní, pevnost charakteru) známá i z jiných Tao Yuanmingových děl. Co činí tuto báseň výjimečnou je (i za obratného využití dvojznačnosti) zachycení souladu poklidné večerní scenérie se stavem básníkovi mysli a jejich umné propojení se závěrečným taoistickým poselstvím, které zde pak nepůsobí jako abstraktní poučka, nýbrž jako přirozené vyústění básníkovi zkušenosti.

⁹⁹ Kwong, Charles Yim-tze (1989). *Naturalness and Authenticity The Poetry of Tao Qian*. In: Chinese Literature: Articles, Essays, Reviews. Vol. 11 (Dec. 1989), str. 66.

¹⁰⁰ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 52.

¹⁰¹ Kwong, Charles Yim-tze (1989). *Naturalness and Authenticity The Poetry of Tao Qian*. In: Chinese Literature: Articles, Essays, Reviews. Vol. 11 (Dec. 1989), str. 66.

¹⁰² 言者所以在意，得意而忘言。Vzhledem k příliš volnému překladu O. Krále uvádíme překlad dle B. Watsona. Viz: Watson, Burton. (překl.) (2003). *Zhuangzi: Basic Writings*. New York: Columbia University Press, str. 141.

¹⁰³ 夫大道不稱，大辯不言 Zde předkládáme mírně upravený překlad O. Krále, viz: Král, Oldřich (překl.) (2006). *Mistr Zhuang: Sebrané spisy*. Lásenice: Maxima, str. 75.

¹⁰⁴ Kwong, Charles Yim-tze (1994). *Tao Qian and the Chinese Poetic Tradition: The Quest for Cultural Identity*. Ann Arbor: Center for Chinese Studies, University of Michigan, str. 189.

2.2.6 VI

行止千萬端，
誰知非與是。
是非苟相形，
雷同共譽毀。
三季多此事，
達士似不爾。
咄咄俗中愚，¹⁰⁵
且當從黃綺。

*Kudy se dát a čeho se zdržet, toho je na tisíc druhů,¹⁰⁶
kdo ví, který je správný a který ne.
Pokud se správné a špatné porovnává,¹⁰⁷
sborem se to odráží i v tom, co se chváli a zavrhuje.¹⁰⁸
S koncem dynastií to často takto bývá,¹⁰⁹
[pouze] moudří muži se tomu nepodobají.
S lítostí nad světskou hloupostí,¹¹⁰
načas následují Huanga a Qiho.¹¹¹*

¹⁰⁵ Zde se odchylujeme od Yuan Xingpeiiova vydání a namísto slova *wu* 惡 na konci verše uvádíme v souladu s většinou komentátorů slovo *yu* 愚.

¹⁰⁶ Dle Yeh Chia-ying zde *xing* 行 značí náležité jednání, *zhi* 止 pak jednání, kterého je třeba se vyvarovat. Viz: Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 98.
行止 lze rovněž chápat dvouslabičně jako „chování / činy.“

Výraz *duan* 端 chápeme dle Yuan Xingpeiiova komentáře jako *touxu* 頭緒 („obrys / nit příběhu“).

¹⁰⁷ Verš lze číst i jinak, pokud výraz *xiangxing* 相形 nebudeme chápat jako dvouslabičné sloveso s významem „porovnávat“, nýbrž jako substantivum s přívlastkem s významem „společná podoba.“ Druhou možnost volí Xiong Zhiqi v překladu do *baihua* (是与非如果不加判别) a také český překlad („Dobré i špatné přec navzájem podobné bývá.“). Hightower se spíše blíží našemu překladu („Once wrong and right are given shape...“). V našem překladu se mimo jiné držíme interpretace Yeh Chia-ying. Viz: Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 98.

¹⁰⁸ Výraz *leitong* 雷同 zde označuje stádnost nějakého jednání. Jako se zvuk hromu odráží na všech věcech, tak jsou i diskuze učenců o dobrém a špatném nekriticky přejímány ostatními lidmi a promítají se do jejich hodnocení. Viz: Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 98.

¹⁰⁹ Pro výraz *sanji* 三季 viz výklad níže.

¹¹⁰ Reduplikovaný výraz *duoduo* 咄咄 zde překládáme dle Yeh Chia-ying, která je chápe jako výraz postesknutí si (感慨嗟叹之声). Viz Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 102.

Po čtvrté a páté básni, v nichž se filosofické motivy a poukazy k básníkovu životu prolínaly s přírodními obrazy, působí šestá báseň, v níž se předkládá nový argument pro odchod do ústraní, poměrně stroze. První dvojverší mluví o nesčetných způsobech lidského jednání, pro něž nelze snadno nalézt jasná vodítka a hodnotová rozlišení. Za vyjádřením hodnotového relativismu je pak možné spatřovat i popření autority, která by měla právo rozhodovat o tom, jak se má (*xing* 行) či nemá (*zhi* 止) jednat. První dvojverší připomíná pasáž s knihy Zhuangzi: „Není věci, jež by nebyla oním, není věci, jež by nebyla tímto. Nic nevidíme z hlediska tohoto, vše poznáváme z hlediska onoho.“¹¹² Neexistuje objektivní hledisko, z něhož by bylo možné posuzovat lidské činy.

Následující dvojverší rozvíjí načrtnutou myšlenku a dodává k ní, že pokud se správné a špatné stane předmětem úvah, pak se tyto úvahy v obecném povědomí lidu promítají do toho, co bude považováno za hodné uznání a co bude naopak zavržováno. Pokud ovšem přijmeme, že správné a špatné nelze nikdy s definitivností určit, neboť neexistuje objektivní stanovisko, z něhož by mohla vzejít nějaká věčně platná pravda, pak musíme takové diskuze považovat za plané. Navíc, jak upozorňuje sloveso *leitong* 雷同 ze začátku čtvrtého verše, skýtají obdobné debaty jedno nebezpečí: bývají totiž kopírovány a bezmyšlenkovitě přejímány a stávají se kritériem dalšího hodnocení. To je ovšem v rozporu s tím, že žádná objektivní kritéria neexistují. Na pozadí Tao Yuanmingova přesvědčení o nutnosti žít v souladu se svou přirozeností¹¹³ je pak možné zde spatřovat určitou výzvu k subjektivismu, který se vyznačuje rozhodováním na základě vlastní zkušenosti v protikladu k pouhému papouškování cizích pravd.

Výraz *sanji* 三季 v pátém verši neznačí „tři sezóny“, nýbrž se zde jedná o narážku na závěrečné fáze dynastií Xia 夏, Shang 商 a Zhou 周. Dle Yeh Chia-ying ovšem na tomto místě Tao Yuanming vyjadřuje náznakem přechod od dynastie Jin 晋 k dynastii Liu Song 劉宋, jehož byl za svého života svědkem.¹¹⁴ Právě v této přechodné době pak dle předchozích veršů dochází k onomu rozlišování na správné a nesprávné a autenticita vlastní zkušenosti bývá nahrazována kopírováním cizích názorů. Tomu se vyhnou pouze „moudří muži“ (*dashi* 達士). Hightower se zde pozastavuje nad tím, proč by měli být tito moudří muži, pokud je identifikujeme s *daren* 達人 z první básně cyklu, vůbec uvádění do souvislosti s politickými

¹¹¹ Slovo *dang* 當 zde v souladu s naší interpretací (viz níže) chápeme jako příslovce s významem „dočasně“ modifikující sloveso *cong* 從. Žádný jiný z námi zmiňovaných překladů toto nezohledňuje.

¹¹² 物無非彼，物無非是。自彼則不見，自知則知之。 Český překlad viz: Král, Oldřich (překl.) (2006). *Mistr Zhuang: Sebrané spisy*. Lásenice: Maxima, str. 71.

¹¹³ Viz mimo jiné i kritiku těch, kdo se neřídí svými city (*qing* 情) ze třetí básně cyklu.

¹¹⁴ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 99.

převraty, neboť tito chápou zákon proměn a nestálosti všeho dění a zůstávají nad ně povzneseni.¹¹⁵ Vzhledem k závěru básně si nejsme zcela jisti, zdali lze *dashi* 達士 z této básně plně ztotožnit s *daren* 達人 z básně první. *Dashi* jsou dle Yuan Xingpeiova komentáře ti, kdo mají hlubší náhled na svět (*jianshi gaochao* 見識高超) a jdou proti proudu.¹¹⁶ Moudří muži tak v této básni spíše představují vymezení se vůči těm, kteří jsou ve vleku neautentického přejímání typu *leitong* 雷同.

V závěru básně zmínění Huang 黃 a Qi 綺 jsou dva ze čtyř poustevníků, kteří po pádu dynastie Qin odešli do hor a nechtěli ani přes výzvu prvního hanského císaře Liu Banga 劉邦 sloužit nové dynastii, nakonec se však na prosbu korunního prince Liu Yinga 劉盈, jehož nástupnictví bylo ohroženo jednou z císařových konkubín, dostavili ke dvoru, svolili sloužit dynastii Han 漢 a zachránili tak Liu Yingovo postavení.¹¹⁷ Pokud příběh těchto poustevníků vztáhneme k osudům Tao Yuanminga, pak je možné se domnívat, že v této básni mimo jiné vyjadřuje i nejistotu nad tím, zda sloužit či nesloužit vládci nové dynastie a uzurpátoru Liu Yumu 劉裕. Tomu by napovídalo i naše čtení slova *dang* 當 jako adverbium s významem „dočasně.“ Přes taoistický počátek básně tak její konec vyznívá spíše jako tápání konfuciána nad tím, zda odchod do ústraní má být trvalý či zda se má stát jako gesto znechucení nad zmatky doby pouze přechodným stanovištěm, které je možné po návratu klidnějších časů znovu vyměnit za úřednické místo. V pozadí otázky hodnotové relativity tak možná stojí i Tao Yuanmingova nejistota nad životem v souladu s přirozeností jako nejlepší možné volby.

2.2.7 VII

秋菊有佳色，
裒露掇其英。
汎此忘憂物，
遠我遺世情。
一觴聊獨進，
杯盡壺自傾。

¹¹⁵ Hightower, James R. (1998). *T'ao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*. In: Hightower, James R.; Florence Chia-ying Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia Center, str. 15.

¹¹⁶ Yuan Xingpei 袁行霈 (ed.) (2003). *陶淵明集箋注*. Beijing: Zhonghua shuju, str. 251.

¹¹⁷ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). *說陶淵明飲酒及擬古詩*. Beijing: Zhonghua shuju, str. 102 – 103.

日入羣動息，
歸鳥趨林鳴。
嘯傲東軒下，
聊復得此生。

*Chryzantémy jsou na podzim zvláště půvabné,¹¹⁸
trhám jejich květy vlhké od rosy.¹¹⁹
Namáčím je do věci na zapomnění stesku,¹²⁰
který vyzvedá mou touhu opustit svět.¹²¹
S číší [v ruce] si sám připíjím,
když dopiju pohár znovu si ze džbánu naliju.
Slunce zapadá a vše, co se hýbe, se odebírá k odpočinku,
vracející ptáci se uchylují do lesů a zpívají.
Pod východním oknem si spokojeně pohvizduji,¹²²
načas jsem znovu spokojený s tímto životem.¹²³*

Sedmou báseň otvírá zmínka o kráse podzimních chryzantém. Ty jsou jak symbolem pevného charakteru, tak prostředkem k dosažení dlouhověkosti. V prvním dvojverší lze také spatřovat

¹¹⁸ Se 色 překládáme jako *zise* 姿色 („půvabné vzezření“). Většina překladů se kloní chápat se jako „barva.“ Nám se zdá přirozenější chápat celý verš obecněji ve smyslu „chryzantémy vypadají na podzim krásně.“

¹¹⁹ Kloníme se zde k Hightoweru názoru, že spojením „vlhké od rosy“ jsou ve druhém verši míněny květy chryzantém a nikoli básník sám, ačkoli gramaticky by odpovídala spíše druhá varianta. Viz: Hightower, James R. (1998). *T'ao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*. In: Hightower, James R.; Florence Chia-ying Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia Center., str. 16.

¹²⁰ Hightower překládá výraz *wang you wu* 忘憂物 jako „Care Dispelling Thing.“ Zcela jistě se zde jedná o *jiu* 酒 – víno. Yeh Chia-ying k tomu připomíná přesvědčení Číňanů o tom, že víno pomáhá lidem zapomenout na svá trápení (酒是可以幫助人忘憂的). Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 說陶淵明飲酒及擬古詩. Beijing: Zhonghua shuju, str. 106.

¹²¹ Struktura verše by umožňovala rovněž čtení „vzdaluje mne od touhy opustit svět.“ Toto čtení jde ovšem proti vyznění celé básně. Hightower se verši podrobně věnuje ve svém komentáři, rovněž zavrhuje druhý způsob čtení, neboť nejenže neodpovídá celkovému smyslu této básně, ale verš obdobného významu se neobjevuje ani v jedné básni celého cyklu. Hightower nakonec překládá: „To strengthen my resolve to leave the world.“

¹²² Výraz *ao* 傲 chápeme dle Yuan Xingpeiiova komentáře jako *zide* 自得 („být spokojený sám se sebou“).

¹²³ *Liao* 聊 zde dle komentáře Yeh Chia-ying chápeme jako *guqie* 姑且 („načas / dočasně“). Viz: Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 說陶淵明飲酒及擬古詩. Beijing: Zhonghua shuju, str. 111.

Hightower tento význam nezohledňuje a překládá verš jako: „Having somehow found my life again.“ Naopak naši varianty se drží i překlad Ryšavá / Hiršal: „tohoto života načas jsem dosáhl zas.“

Sloveso *de* 得 chápeme dle Yuan Xingpeiiova komentáře jako *manzu* 滿足 („být spokojen s / pocítovat naplnění“).

odkaz na *Li Sao* 離騷, kde se praví: „večer se zasytím spadlými květy podzimních chryzantém.“¹²⁴ Kontext citovaného verše z *Li Sao* nabízí úvahy nad marností snah o moc a slávu, ale také obavy z nadcházejícího sklonku života. Víno s chryzantémami navíc také odkazuje k oslavám „Svátku dvojité devítky“ (*Zhong jiu jie* 重九節), který se slaví devátého dne devátého měsíce dle tradičního čínského kalendáře a při němž se pije chryzantémové víno. Nakonec samotná chryzantéma, která kvete především v devátém měsíci bývala také nazývána jako *jiuhua* 九花, kdy se využívalo homofonie číslovky *jiu* 九 s adjektivem *jiu* 久 značícím dlouhou dobu.¹²⁵ Odtud pak i představa o vlivu chryzantém na prodloužení života. Druhé dvojverší ovšem napovídá, že chryzantémové víno v této básni spíše než jako elixír dlouhověkosti slouží k rozptýlení básníkovy smutku nad samotou života v ústraní. Víno je ve třetím verši dokonce označeno jako *wang you wu* 忘憂物: nápoj (doslova „věc“) na zapomnění smutku či starostí. Vedle poskytnutí útěchy má však víno pro básníka ještě další funkci jako prostředek, který jej vzdaluje od světa a posiluje v něm touhu jej opustit. Víno tedy také slouží k tomu, aby v básníkovy upevnilo jeho rozhodnutí odejít z úřadu a vzdát se všech poct s touto pozicí spjatých. Osamělost, již je toto rozhodnutí důsledkem, pak v následujícím dvojverší připomíná opakované užití zájmen odkazujících k sobě samému (*du* 獨 a *zi* 自). Básník pije sám, neboť nemá ve svém okolí nikoho, s kým by si rozuměl. Podobně jako ve čtvrté a páté básni cyklu se také zde v předposledním dvojverší objevuje motiv ptáků, kteří se se západem slunce vracejí do svých hnízdišť. V této básni je navíc zdůrazněno, že nejen ptáci, nýbrž „vše, co se hýbe“ (*qundong* 羣動) odchází k odpočinku. Básník, který se vzdal kariéry a odešel do ústraní, se tak jakoby stává součástí přírodního řádu, v němž jediném lze nalézt skutečné ukotvení. Básníkovu uspokojení pak vyjadřuje poslední dvojverší. Zároveň je ovšem v závěrečném verši skrze slovo *liao* 聊 („dočasně, načas“) přítomen prvek určité nejistoty nad znovunabytou životní pohodou. Yeh Chia-ying tuto okolnost vysvětluje básníkovým konfuciánským přesvědčením o nutnosti konat dobro nejen pro sebe, ale především pro ostatní.¹²⁶ Tao Yuanming dle Yeh Chia-ying nemohl v ústraní nikdy dojít stálé spokojenosti, neboť jej trápilo, že nemůže pro svět nic vykonat. Jakkoli nemáme k takovému pohledu na Tao Yuanminga žádné výhrady, nezdá se nám na tomto místě nutné jím vysvětlovat dočasnost básníkovy osamělé spokojenosti. Domníváme se, že tato dočasnost jednoduše odkazuje k tomu, že účinek vína zanedlouho pomine a znovu jej

¹²⁴ 夕餐秋菊之落英. Uvádíme upravený český překlad J. Vochaly. Viz: Vochala, Jaromír (překl.) (2004). *Z čchuských písní*. Praha: BB art, str. 13.

¹²⁵ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 106.

¹²⁶ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 112.

nahradí stesk (*you* 憂) zmíněný ve třetím verši a s ním možná i konfuciánské výčitky nad nemožností dobře sloužit vládci i lidu.

2.2.8 VIII

青松在東園，
眾草沒其姿。
凝霜殄異類，
卓然見高枝。
連林人不覺，
獨樹眾乃奇。
提壺掛寒柯，
遠望時復為。
吾生夢幻間，
何事繼塵羈。

*Ve východní zahradě [roste] zelená borovice,
hromady plevelů zakrývají její ztepilý vzhled.
Teprve když mráz zničí ostatní rostliny,¹²⁷
vznosně vystoupí do výšky se zvedající větve.¹²⁸
Mezi jinými stromy si ji lidé nepovšimnou,
až když stojí osaměle, mnozí nad ní užasnou.¹²⁹
Beru džbáněk a zavěšuji jej na větve, jež vzdorují mrazu¹³⁰
a občas se zahledím do daleka.¹³¹*

¹²⁷ Doslova: „Když ztuhlá jinovatka zničí ostatní druhy...“

¹²⁸ *Zhuoran* 卓然 (překládáme jako „vznosně“) chápeme dle Yuan Xingpeiova komentáře jako *teli mao* 特立貌 „samostatný vzhled“ s možným přesahem ve smyslu „nad jiné vyčnívající“.

¹²⁹ Zřejmě ve smyslu „když všechny rostliny kolem podlehnou drsným podmínkám.“

¹³⁰ Dle Yeh Chia-ying zde chápeme výraz *han* 寒 jako schopnost přežít i v mrazu. Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 115.

¹³¹ Dle Yuan Xingpeiovy citace Tao Shua 陶澍 (1779 – 1839) přijímáme čtení v obráceném slovosledu, tj. 時復為遠望. Viz: Yuan Xingpei 袁行霈 (ed.) (2003). 陶淵明集箋注. Beijing: Zhonghua shuju, str. 255.

*Můj život je jako snová iluze,*¹³²
*nač se [ještě] svazovat pouty světa.*¹³³

Začátkem šesté básně byly podzimní chryzantémy, v sedmé básni je to zelená borovice. Obojí bývá v Tao Yuanmingově díle symbolem pevného charakteru. Yeh Chia-ying ovšem upozorňuje na to, že borovice v této básni nejspíš není pouhým symbolem (jakým byla například borovice ve čtvrté básni, k níž se uchýlil osamělý pták), nýbrž zároveň i skutečnou borovicí v básníkově zahradě.¹³⁴ Borovice působí za běžných podmínek mezi ostatními rostlinami nenápadně. Až tehdy, kdy tvrdé podmínky vyhubí vše okolo ní, se ukáže její krása, která ovšem nezáleží jen ve vnějším vzhledu, nýbrž tkví také v její pevnosti a vytrvalosti, s nimiž dokáže čelit nepříznivé situaci. Onou nenápadností, která charakterizuje borovici, se Tao Yuanming nejspíše inspiroval v *Lunyu*: „Až když nastane období mrazů, zjišťujeme, že borovice a cypřiš uvádají jako poslední.“¹³⁵ Pokud budeme v borovici spatřovat také výraz básníkovy přesvědčení o ideální lidské povaze, pak nám báseň mimo jiné říká, že pravá kvalita charakteru se ukáže teprve v těžkých časech. Na pozadí tohoto přesvědčení může být autorova zmatky zmítaná doba, ve které nakonec došlo i na výměnu dynastie. V této interpretaci by se totiž Tao Yuanmingova rezignace na úřad mohla jevit jako konfuciánské vyjádření nespokojenosti nad zkaženým světem a zkorumpovaným úřednictvem a jako kritika špatných vládců, jimž není možné sloužit. Těžkým podmínkám odolávající pevnost borovice by pak našla svou analogii v básníkově setrvání v ústraní navzdory mnoha nabídkám vrátit se do služby. Ideál ztělesněný borovicí by však mohl poukazovat i k tomu, jak Tao Yuanming čelil nelehkému životu na venkově, kdy byl nucen pro obživu pracovat na poli a celá rodina se nacházela ve značné bídě. Tak či onak vyznívá oslava borovice v prvních šesti verších jako obhajoba morálních hodnot typických pro konfuciána.

Závěrečné dvě dvojverší pak ovšem přináší poměrně nečekaný zlom. Ten se ohlašuje již v sedmém verši, kdy básník odkládá na větev borovice džbánek od vína.¹³⁶ Hightower si na tomto místě všimá zajímavého detailu, kterým je pravděpodobná prázdnota džbánu,¹³⁷ na níž

¹³² Možný i překlad: „Žiju mezi sny a iluzemi...“

¹³³ Chen 塵 chápeme jako *chensu* 塵俗 („prašný svět / svět běžných lidí“).

Ji 羈 na konci verše znamená doslova *malongtou* 馬龍頭 („koňská ohlávka“).

¹³⁴ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 114.

¹³⁵ Vochala, Jaromír (překl.) (2009). *Konfucius v zrcadle Sebraných výroků*. Praha: Academia, str. 54.

¹³⁶ Víno se v básni sice explicitně nezmiňuje, nicméně vzhledem k názvu cyklu, předmluvě a k tomu, že vše, co v celém cyklu souvisí s pitím, souvisí i s vínem, nelze předpokládat jinak, než že se v tomto případě jedná o nádobu od vína.

¹³⁷ Hightower, James R. (1998). *T'ao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*. In: Hightower, James R.; Florence Chia-ying Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia Center, str. 18.

posléze naváže dvojverší o životě jako iluzi. Jak dále připomíná Yeh Chia-ying, chápání života jako snu či iluze je společné pro buddhismus i taoismus.¹³⁸ Tak se zde ohlašuje například pasáž z knihy *Zhuangzi*, kde je v rozhovoru s žákem Yan Huiem 顏回 vložena Konfuciovi do úst tato věta: „Hle, my dva tedy sníme, ještě jsme se ani nezačali probouzet...“¹³⁹ Celý rozhovor se týká jistého Mengsuna 孟孫, který neplakal na pohřbu své matky. Dle Konfucia bylo důvodem jeho chování porozumění zákonu proměn, dle něž není na světě nic trvalého, a ten, kdo toto pochopí, již k ničemu nepřilne. Kdo tomuto neporozuměl, podobá se spícímu.

V závěrečném dvojverší básně tak dochází k obratu, v němž Tao Yuanming nakonec vyjadřuje své přesvědčení o marnosti všeho světského života (kariéra, touha po slávě a bohatství...), jaký sám v mládí vedl svým přijetím úřednického povolání,¹⁴⁰ a od něž se nakonec odvrátil, aby mohl žít v souladu se svou přirozeností. To, co se zprvu zdálo být spíše básní konfuciánského poustevníka, který odešel do ústraní na protest proti morálně zkaženému světu, je zakončeno buddhisticko-taoistickým poselstvím o světě jako prázdné iluzi. Celý tento závěrečný motiv je uvozen prázdným džbánkem od vína, který je zavěšen na osaměle stojící a mrazu vzdorující borovici. Závěr básně tak vyvolává dojem, že skutečně vznikl „po“ pití a víno jakoby propojovalo obě části básně i jejich myšlenkové pozadí.

2.2.9 IX

清晨聞叩門，

倒裳往自開。

問子為誰與？

田父有好懷。

壺漿遠見候，

疑我與時乖。

繼縷茅簷下，

¹³⁸ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 116.

¹³⁹ Král, Oldřich (překl.) (2006). *Mistr Zhuang: Sebrané spisy*. Lásenice: Maxima, str. 125.

¹⁴⁰ Viz první z cyklu básní „Vracím se žít do polí a zahrad“: „V mládí jsem málo dbal o to, co vybrané zdá se, / hory a výšiny byly má láska, můj svět. / A jenom omylem padl jsem do prašných sítí“ (誤落塵網中). Český překlad viz Ryšavá, Marta; Hiršal, Josef (1966). *Tchao Jüan-ming. Návraty*. Praha: Odeon, str. 38.

未足為高栖。
一世皆尚同，
願君汨其泥。
深感父老言，
稟氣寡所諧。
紆轡誠可學，
違已詎非迷！
且共歡此飲，
吾駕不可回。

*V brzkém ránu jsem zaslechl bouchání na vrata,
ve spěchu jsem přes sebe přehodil šaty a šel otevřít.¹⁴¹
Zeptal jsem se: „Pane, kdo jste?“¹⁴²
[To] pan hospodář [přichází] v dobré náladě.¹⁴³
Přišel z daleka na návštěvu se džbánkem vína¹⁴⁴
a podezřívá mne, že jsem v neshodě s dobou.¹⁴⁵
„[Žít] v roztrhaných hadrech pod doškovou střechou
se nehodí pro vznešeného poustevníka.¹⁴⁶
Celý svět se na tom shodne,¹⁴⁷
přál bych si, abyste se i vy vnořil do bahna.“
„Vělice vám, vážený pane, děkuji za vaše slova,¹⁴⁸
má povaha s tím [však] příliš nesouzní.
[Ačkoli] se skutečně lze naučit obrátit [svůj] vůz,¹⁴⁹*

¹⁴¹ Pro vysvětlení překladu výrazu *daochang* 倒裳 („ve spěchu jsem přes sebe přehodil šaty“) viz výklad níže.

¹⁴² Závěrečné *yu* 與 chápeme zde jako částici vyjadřující údiv.

¹⁴³ *Fu* 父 zde chápeme jako uctivé oslovení.

¹⁴⁴ Namísto výrazu *jiu* 酒 je zde užito konkrétnějšího označení *jiang* 漿. K tomu poznamenává Yuan Xingpei, že se jednalo o vařený alkoholický nápoj nakyslé chuti. My zde ponecháváme výraz víno, neboť v kontextu celého cyklu se zdá, že Tao Yuanmingovi příliš nezáleželo na tom, jaký alkohol pije.

¹⁴⁵ Sloveso *guai* 乖 chápeme dle Yuan Xingpeiova komentáře jako *guali* 乖離 („být v konfliktu / vychylovat se z“). Viz také komentář Yeh Chia-ying k tomuto verši: „neshodovat se s touto dobou“ (跟这个时代不合). Viz: Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 121.

¹⁴⁶ V souladu s komentáři překládáme *gaoxi* 高栖 jako *gaoyin* 高隱.

¹⁴⁷ Ve smyslu „celý svět to jednotně považuje za dobré (tj. vykonávat úřednickou službu, viz výklad níže)“. Viz komentář Gong Bina: 世俗以雷同為美. Gong Bin 龔斌 (ed.) (2009). 陶淵明集校箋. Shanghai: Shanghai guji chubanshe str. 229.

¹⁴⁸ Výraz *fulao* 父老 značí rovněž úřednický titul správce okrsku *xiang* 鄉.

*sám sobě se zpronevřit - copak by to neznamenal sejit z cesty!*¹⁵⁰

Nyní si společně vychutnejme toto pít,

mé spřežení [však] nelze obrátit. “

Devátá báseň cyklu je jedinečná jednak svým užitím dialogu a jednak je jednou z mála básní (vedle básně čtrnácté a možná také třinácté) cyklu, v níž se naznačuje, že básník víno nepije sám. Yeh Chia-ying navíc považuje právě tuto báseň za klíč k pochopení celého cyklu.¹⁵¹ V prvním dvojverší se básník zmiňuje o nečekané návštěvě za časného rána. Hned druhý verš je přitom klíčový pro porozumění následujícímu dialogu Tao Yuanminga s přichozím hostem. Obsahuje totiž narážku na *Shijing*, kde se praví: „Než se na východě rozjasnilo / oblékl si šaty rubem nahoru / rubem nahoru a vrškem dospod / volají jej ode dvora.“¹⁵² Tato narážka čtenáři odhaluje, že oním návštěvníkem není míněn jen nějaký soused rolník, nýbrž že se jedná o někoho, kdo byl vyslán z oficiálních míst, aby Tao Yuanminga přesvědčil k návratu do úřadu. Také se ukazuje, že host je obeznámen s básníkovou vášní k vínu a že je tedy nejspíš Tao Yuanmingova situace na vyšších místech vedena v povědomí. Hightower se krátce věnuje otázce bližší identifikace celé události a jejímu vztahu k básníkovu životu. Cituje k tomu pasáž z kroniky *Songshu* 宋書, v níž se mluví o tom, že Tao Yuanmingovi byl kolem roku 418 nabídnut úřednický post.¹⁵³ My se v tomto však kloníme k interpretaci Yeh Chia-ying, která s ohledem na citaci z *Chuci* 楚辭, v níž se odkazuje na fiktivní rozhovor rybáře s Qu Yuanem 屈原, pokládá báseň spíše za básníkův hypotetický dialog s příslušníkem úřednického stavu.¹⁵⁴

Dvě dvojverší obsahující řeč hosta nám mohou napovědět, jak bylo na Tao Yuanmingovo rozhodnutí žít v ústraní příslušníky úřednického stavu nejspíše nahlíženo. Či lépe řečeno, jak na ně básník z jejich pozice sám nahlížel. Když host vidí Tao Yuanmingův příbytek a ošacení, upozorňuje jej, že žít v takto nuzných podmínkách se pro „vznešeného poustevníka“ (*gao xi* 高栖) nehodí. Zmiňovanými poustevníky nejspíše myslí ty, o nichž Berkowicz konstatuje, že přes ideál skrytosti spjatý s životem v ústraní, byli tito v době Šesti dynastií k nalezení

¹⁴⁹ Tj. vzdát se života v ústraní a přijmout úřednické místo.

¹⁵⁰ *Ju* 詎 je zde ve významu *qi* 豈.

¹⁵¹ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 120.

¹⁵² 東方未明, 顛倒衣裳. 顛之倒之, 自公召之. Překládáme zde dle anglického překladu, viz: Hightower, James R. (1998). *T'ao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*. In: Hightower, James R.; Florence Chia-ying Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia Center, str.20.

¹⁵³ Tamtéž.

¹⁵⁴ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 123.

doslova všude.¹⁵⁵ Někteří poustevníci žijí u dvora, jiní u bohatých rodin, jsou podporováni státem dotovanými kláštery a někteří jsou dokonce vysokými státními úředníky. Proč tedy Tao Yuanming živoří na venkově, kde občas nemá kvůli neúrodě ani dostatek jídla? Výzva, jíž zakončuje host svou řeč, je pak téměř doslovnou citací z básně „Rybář“ (*Yufu* 漁父) z antologie *Chuci*. V básni je popisováno setkání básníka Qu Yuana, který byl nucen odejít ode dvora, s rybářem podivujícím se nad tím, co do oněch míst vznešeného muže přivádí. Na to mu Qu Yuan odpovídá: „Lidstvo se utápí ve špíně / jen ve mně zůstává čistota, průzračnost. / Víno všem rozum zakalilo, / já jediný zachoval jsem si střízlivost.“ Na Qu Yuanův nářek však rybář odpovídá: „Opravdový mudrc nelpí na ničem a umí se přizpůsobovat poměrům doby. Když celé lidstvo se noří do špíny, proč ještě víc nerozbouřit vlny a nezvířit bahno (*gu qi ni* 淪其泥)?“¹⁵⁶ Host tak svou závěrečnou replikou vybízí Tao Yuanminga, aby se vzdal svého úsilí zůstat čistý (tj. světem neposkvřněný) za každou cenu a nešel osamocen proti proudu doby.

Básníková odpověď hostu v posledních třech dvojverších je plně v souladu s tím, co Tao Yuanming sděluje o svých postojích na jiných místech svého díla. Domníváme se ale, že nynější kontext možná obohacuje obdobná tvrzení o nový rozměr. Dle očekávání básník nabídku odmítá, zato víno rád přijímá. Jako důvod svého odmítnutí uvádí svou „povahu“ (*bing qi* 稟氣), která jej předurčuje k neschopnosti dlouhodobě vykonávat úřednickou službu. Tao Yuanming nedokáže „sám sobě se zpronevěřit“ (*wei ji* 違己). Podobně se básník vyjadřuje i v předmluvě ke svému „Návratu“: „Celou svou povahou miluji svobodnou volnost, nesnáším v nejmenším nižádné omezení. Nad jiné dovedu potrápiti sice chlad s hladem, byl bych však nemocen, sobě se zpronevěřit.“¹⁵⁷ Básník se tedy hostu snaží vysvětlit, že se od světa drží dál nikoli proto, že usiluje o vlastní neposkvřěnost, jak mu host zmiňovanou narážkou *Chuci* naznačoval, nýbrž pouze tvrdí, že život v ústraní je výrazem jeho přirozených sklonů.

Jak bylo řečeno výše, Yeh Chia-ying v této básni spatřuje klíč k pochopení celého cyklu. Dle jejího výkladu byli právě takoví „hosté“ vyslaní od úřadů „zdrojem“ v úvodu zmiňovaného „kvalitního vína“ (*ming jiu* 名酒).¹⁵⁸ Ačkoli jiné důvody pro své tvrzení o významnosti deváté

¹⁵⁵ Berkowicz, Alan: Social and Cultural Dimensions of Reclusion in Early Medieval China. In: Chan, Alan K.L.; Lo Yuet-keung (ed.) (2010). *Philosophy and Religion in Early Medieval China*. New York: State University of New York, str. 291.

¹⁵⁶ Český překlad viz in: Lomová, Olga; Słupski, Zbigniew (2006). *Úvod do dějin čínského písemnictví. Díl I. – Dynastie Shang až období Válčících států*. Praha: Karolinum, str. 128.

¹⁵⁷ 質性自然，非矯厲所得。飢凍雖切，違己交病。 Český překlad viz: Ryšavá, Marta; Hiršal, Josef (1966). *Tchao Jüan-ming. Návraty*. Praha: Odeon, str. 45.

¹⁵⁸ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 125.

básně Yeh Chia-ying neuvádí, lze se domýšlet, že v její interpretaci je celý cyklus Tao Yuanmingovou obhajobou svého životního rozhodnutí odejít natrvalo z úřadu a žít v ústraní. Jakkoli nám takový výklad připadá zajímavý, zdá se nám, že uvést zde jako jediný argument poněkud vágní ztotožnění vína z předmluvy k cyklu se džbánkem alkoholu z deváté básně, je přeci jen slabý důvod k takto dalekosáhlému tvrzení. Domníváme se, že zajímavým momentem deváté básně je Tao Yuanmingovo odvolání se na své přirozené sklony v kontextu výzvy k odchodu do úřadu. Nemůžeme se zbavit dojmu, že básníkově tvrzení zde nápadně připomíná především výmluvu, kterou se snaží zakrýt zásadnější příčiny své nechuti k úřadu. Tyto příčiny spatřujeme v tom, co host správně identifikoval jako „neshodu s dobou“ (*yu shi guai* 與時乖). Vzhledem k tomu, že za onou neshodou se může skrývat Tao Yuanmingův odpor sloužit uzurpátoru Liu Yumu, však básník tyto důvody raději nezmiňuje, mluví o své povaze a pobízí hosta, aby se spolu alespoň napili. Alkohol tak na závěr této básně slouží i jako pomůcka k rozptýlení hostových podezření, která by mohla mít pro Tao Yuanminga neblahé důsledky. Za holdováním alkoholu a básníkem proklamovanou snahou po přirozeném životě se tak spíše tají nemožnost jednat jinak.

2.2.10 X

在昔曾遠遊，
直至東海隅。
道路迴且長，
風波阻中塗。
此行誰使然？
似為飢所驅。
傾身營一飽，
少許便有餘。
恐此非名計，
息駕歸閑居。

Kdysi jsem putoval do vzdálených končin,

až dokud [jsem nedorazil] k okraji Východního moře.
 Cesta byla klikatá a dlouhá,
 vítr a vlny mi bránily pokračovat.¹⁵⁹
 Kdo mě poslal na tuto pout'?¹⁶⁰
 Zdá se, že to byl hlad, kvůli kterému jsem vyrazil.
 Až do úplného vyčerpání jsem usiloval o to, abych se dosyta najedl,
 [přitom] stačí trocha, aby [měl člověk] víc než dost.¹⁶¹
 Obával jsem se, že to nebyl dobrý plán,¹⁶²
 zastavil jsem vůz a odebral se žít do ústraní.

Vedle šestnácté a devatenácté básně je tato jednou ze tří básní cyklu, v nichž Tao Yuanming vzpomíná na události ze svého života. Všechny tyto básně prostupuje motiv materiálního strádání jako příčiny, která donutila Tao Yuanminga vzdát se načas života na venkově a oddat se kariéře a povinnostem úředníka. Komentáře připomínají že desátá báseň cyklu je autorovou reminiscencí na jeho službu u generála Liu Laozhia 劉牢之 (? – 402), někteří se pak také domnívají, že zde popisovanou cestou je tažení proti povstání Sun Ena 孫恩 (? – 402) v roce 399. Nicméně vzhledem k nekonkrétnosti popisované cesty lze předpokládat, že významnější je zde symbolická rovina básně.

Tak lze „dlouhou a klikatou cestu“ (*hui qie chang* 迴且長), stejně jako „vítr a vlny“ (*fengbo* 風波) na ní číst ve světle Tao Yuanmingových opakovaných pokusů o úřednickou kariéru, která nebyla v souladu s jeho přirozenými sklony, a jeho neschopnost dlouhodobě snášet povinnosti s ní spjaté.

Jak bylo výše řečeno, jako příčina básnickovy daleké pouti spojené s úřednickým postem, je v této básni uváděna jeho chudoba. Co však básníka přimělo, aby se od kariéry nakonec odvrátil a uchýlil se zpátky na venkov? Tao Yuanming na tomto místě nečekaně nezmiňuje

¹⁵⁹ Doslova: „Vít a vlny zahrazovaly prostředek cesty.“

¹⁶⁰ Snad by bylo možné chápat *xing* 行 také jako „chování / jednání“ a překládat: „Kdo učinil mé jednání takovým?“ Hightower však překládá podobně jako my výše: „Who was it made me take this trip?“

¹⁶¹ Je také možné ponechat podmět z předchozího verše a překládat: „[přitom] mi stačila trocha a měl jsem víc než dost.“ My však chápeme verš spíše jako obecný poznatek, ke kterému básník svými zkušenostmi došel. Hightower zde jako podmět dosazuje básníka: „I gave my all to eat my fill / When just a bit was more than enough.“ Český překlad celého dvojverší je na tomto místě poněkud překvapivý, nicméně rovněž má za podmět básníka: „Pak, hlavu odvrátiv, chtěl jsem se jednou najíst. / Hned jsem měl nadmíru, málo jsem potřeboval.“

¹⁶² *Mingji* 名計 chápeme dle Yuan Xingpeiova komentáře jako *liangce* 良策 („dobrý plán / strategie“), nikoli jako „plán stát se slavným“, jak činí někteří další komentátoři. Viz Hightower, James R. (1998). *T'ao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*. In: Hightower, James R.; Florence Chia-ying Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia Center, str. 21.

svou přirozenost, nýbrž zkušeností nabyté prozření, že mu k životu po vnější stránce stačí mnohem méně, než se původně domníval, a že je schopen se materiálně zajistit i bez úřednického platu. Tato okolnost je zde zmíněna v souvislosti s celkovým přehodnocením básníkovy původního postoje („obávám se, že to nebyl dobrý plán“), a proto se domníváme, že je za smířením se s materiální nouzí možné vidět i autorův celkový odklon od světských hodnot, čímž se navrácí motiv rozpracovaný již v první básni cyklu. Také Yeh Chia-ying se brání spatřovat za dlouhou poutí z této básně pouze Tao Yuanmingovu chudobu.¹⁶³ K lepšímu pochopení básníkových motivací lze uvést citaci z *Luny*: „Dosáhnout čtyřicítky či padesátky a nezískat si přitom žádné jméno, to také není něco, co by vzbuzovalo respekt.“¹⁶⁴ Tao Yuanminga tak možná nevyhnal do služby pouze hlad, ale také touha získat si ve světě slávu a bohatství. Celou svou cestu však básník v posledním dvojverší shrnuje s tím, že to „nebyl dobrý plán (*fei mingji* 非名計).“ Desátá báseň cyklu tak nakonec není jen obrazem básníkovy vlastního strádání na cestě úředníka, ale také polemikou s konfuciánskou snahou dosáhnout věhlasu a připomínkou „moudrého člověka“ (*daren* 達人) z první básně cyklu, který pochopil nestálost věcí a přestává usilovat o získávání vnějších statků i poct.

2.2.11 XI

顏生稱為仁，
 榮公言有道。
 屢空不獲年，
 長飢至于老。
 雖留身後名，
 一生亦枯槁。
 死去何所知？
 稱心固為好。
 客養千金軀，¹⁶⁵
 臨化消其寶。

¹⁶³ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 說陶淵明飲酒及擬古詩. Beijing: Zhonghua shuju, str. 131.

¹⁶⁴ Vochala, Jaromír (překl.) (2009). *Konfucius v zrcadle Sebraných výroků*. Praha: Academia, str. 53.

¹⁶⁵ S ohledem na ostatní komentáře se odchylujeme od Yuan Xingpeiovy verze a namísto slova *ge* 各 volíme *ke* 客.

裸葬何必惡，
人當解意表。

*Mladý Yan proslul svou lidskostí,¹⁶⁶
o panu Rongovi se říká, že dosáhl dao.¹⁶⁷
[Jeden] věčně s prázdnou nedosáhl vysokého věku,
[druhý] dospěl o hladu až do stařeckých let.¹⁶⁸
Ačkoli si uchovali slávu po smrti,
celý [jejich] život byl jen trápení.
Když člověk zemře, co [ještě] může vědět?
Bez pochyby je nejlepší řídit se svými city.¹⁶⁹
[Kdo] jako hosta vykrmuje své vzácné tělo,
[ten] v okamžiku smrti ztrácí svůj poklad.
Co je špatného na tom být pohřben nahý?
Lidé by měli chápat, v čem je [skutečný] smysl.¹⁷⁰*

V jedenácté básni se opět objevuje postava Rong Qiqiho 榮啟期, který byl jako příklad muže dobrovolně žijícího v chudobě uveden již ve druhé básni cyklu. Zde se nyní objevuje po boku nejoblíbenějšího Konfuciova žáka Yan Huie 顏回. O tom jeho učitel mimo jiné říká: „Byl to člověk výjimečných ctností, ten Hui! Miska rýže a naběračka vody, zastrčená ulička – jiný by takovou bídu nesnesl, ale Huiovu veselou mysl to nijak neovlivnilo.“¹⁷¹ ..

Yan Hui proslul jako morálně dokonalý člověk, který s lehkostí snášel hmotnou nouzi a dokázal si udržet morální integritu i v obtížných životních podmínkách. Rong Qiqi byl muž, jenž prožil celý život v chudobě a přesto si na nic nestěžoval a naopak byl šťasten. Není pochyb o tom, že zde Tao Yuanming skrze tyto postavy komentuje vlastní životní postoje.

¹⁶⁶ Zmínka je o Konfuciovu žákovi Yan Huiovi 顏回.

¹⁶⁷ Pan Rong - Rong Qiqi 榮啟期 zmíněný již ve druhé básni. Výrazy „pan“ a „mladý“ se snažíme zachovat dvojicí titulů *sheng* 生 a *gong* 公.

¹⁶⁸ Paralelně s první dvojverším odkazuje třetí verš k Yan Huiovi a čtvrtý k Rong Qiqimu.

¹⁶⁹ Výraz *chenxin* 稱心 chápeme dle komentáře Gong Bina jako „jednat bez zábran / svobodně projevoval své city (任情適意).“

¹⁷⁰ Výraz *yibiao* 意表 je jako odkaz na knihu *Zhuangzi* (viz také výklad níže) třeba chápat ve významu „smysl za slovy.“ Viz Gong Binův komentář: „*Yibiao*: vně smyslu, neboli smysl za slovy (意表: 意之外, 即言外之意).“ Hightower překládá: „A man should get beyond accepted views.“

¹⁷¹ Vochala, Jaromír (překl.) (2009). *Konfucius v zrcadle Sebraných výroků*. Praha: Academia, str. 39.

Ve druhé básni cyklu se hovoří o jistém vykoupení pro ty, kteří si životem v chudobě zachovali svou mravní integritu a mohli se proto po své smrti stát vzory hodnými nápodoby. Ve třetím dvojverší jedenácté básně se zdůrazňuje naopak marnost celoživotního trápení na úkor uchování posmrtné slávy. Zdůvodnění tohoto spíše zdrženlivého postoje k pěstování morální prestiže pak přináší následující dvojverší. V něm se proti získávání slávy staví smrt jako bod, v němž končí veškeré vnímání zemřelého. Pokud bychom totiž chápali slávu a úctu druhých jako hodnoty pouze ze subjektivního hlediska, pak tyto po smrti skutečně ztrácejí veškerý svůj význam. Namísto úsilí o mravní čistotu nám pak báseň nabízí svobodné jednání založené toliko na vlastních pocitech. Jak si všímá Hightower, až potud by mohly být Tao Yuanmingovou předlohou příběhy o Yang Zhuovi 楊朱 z knihy *Liezi*.¹⁷² V těchto příbězích je předveden Yang Zhu jako typ člověka, který v úsilí o dobrou pověst spatřuje prázdnou pózu, kritizuje Bo Yiho a Shu Qiho a proti ideálům mravní integrity staví hédonisticky pojatou oslavu života. „Kvůli čemu má člověk žít? Kde má hledat štěstí? Pouze ve vybraném šatstvu, dobrém jídle, hudbě a krásných ženách.“¹⁷³ Až potud by se tedy zdálo, že se Tao Yuanming v této básni rozchází s ideálem života v ústraní jako prostředku k zachování mravní integrity a hlásí se k smyslovému požitkářství.

Předposlední dvojverší však přináší jistý zlom. Jednat bez zábran a v souladu s vlastními přirozenými sklony totiž ještě nemusí znamenat – jako u Yang Zhua – dát volný průchod všem tělesným choutkám. Jak ovšem víme z jiných básní, Tao Yuanming si příliš necenil hmotných statků a dal přednost venkovskému životu v chudobě, který často prezentuje jako autentický výraz své přirozenosti. Yang Zhu svůj subjektivismus obracel směrem ke svým tělesným požitkům, Tao Yuanming v nich však žádné potěšení nespatoval. Proto také neviděl důvod, proč by měl, jak navrhuje Yang Zhu, dbát o své tělo, když přece i to se po smrti rozpadne. Nelze tedy říct, že by zde autor s Yang Zhuem polemizoval, pouze si vypůjčuje část jeho argumentu („pokud je smrt úplný konec, pak nemá smysl se omezovat konvencemi a je lépe se řídit vlastními city“) a vede jej jiným směrem.

Ten pak naznačuje v posledním dvojverší. V jeho první části naráží na příběh z *Hanshu* 漢書, kde je zmíněn jistý Yang Wangsun 楊王孫, který přesvědčil svého syna, aby jej po smrti nechal pohřbít nahého rovnou do země s odůvodněním, že se po smrti chtěl navrátit do stavu, v jakém byl při narození. K tomu je nutno poznamenat, že v tradiční Číně byl pohřeb velmi významným rituálem, jehož nedílnou součástí bylo i zvláštní pohřební oblečení a rakev. Yang

¹⁷² Viz: Hightower, James R. (1998). *T'ao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*. In: Hightower, James R.; Florence Chia-ying Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia Center, str. 22.

¹⁷³ Viz: Graham, A.C. (překl.) (1960). *The Book of Lieh-tzu*. London: Murray, str. 139.

Wangsunovo přání se v tomto kontextu jeví naprosto skandální.¹⁷⁴ Jak ukazuje poslední verš, nelze však s jistotou říci, že by zde Tao Yuanming skrze svou narážku schvaloval samotný „ nahý pohřeb“. Na konci básně, v níž vyzývá k pochopení „ skutečného smyslu“ (*yibiao* 意表), odkazuje totiž autor na následující pasáž z *Zhuangzi*: „To, co tvoří hodnotu promluvy, je myšlenka (*yi* 意); ta myšlenka ovšem něco sledovala. Ale to, co ta myšlenka slovy sledovala, se už nedá slovy předat.“¹⁷⁵ Ve zbytku citované pasáže se pak kritizují lidé, kteří se zabývají pouze vnější stránkou věcí a nevidí její pravou podstatu. Domníváme se, že právě tato dichotomie mezi podstatou věcí a jejich vnější stránkou je základem této básně.

Nemá smysl usilovat o slávu, neboť ta je pouhým vnějším projevem určitého způsobu života, postojů a názorů. Má ovšem smysl jednat morálně, pokud takové jednání vychází z niterných pohnutek. Nemá smysl se pobuřovat nad tím, když se někdo nechá pohřbít nahý, neboť i rituál má smysl jen tehdy, je-li vyjádřením niterných potřeb jeho účastníků. Život v ústraní a v chudobě má smysl, je-li autentickým vyjádřením přirozenosti a nikoli pouhou pózou, která pomůže zajistit lepší úřednické místo. Tao Yuanming tak v jedenácté básni předkládá ideál života, v němž se kloubí morálnost s přirozeností a který v leccems připomene Mencia.¹⁷⁶

2.2.12 XII

長公曾一仕，
壯節忽失時。
杜門不復出，
終身與世辭。
仲理歸大澤，
高風始在茲。
一往便當已，
何為復狐疑？
去去當奚道，

¹⁷⁴ Viz: Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 139.

¹⁷⁵ Král, Oldřich (překl.) (2006). *Mistr Zhuang: Sebrané spisy*. Lásenice: Maxima, str. 196.

¹⁷⁶ Viz: Cheng, Anne (2006). *Dějiny čínského myšlení*. Praha: Dharmagaia, str. 153 – 154.

世俗久相欺。
擺落悠悠談，
請從余所之。

*Changgong kdysi jedinkrát sloužil,
[kvůli] svému pevnému charakteru byl [však] v rozporu dobou.
Zavřel za sebou vrátka a nikdy se již nevrátil do služby,
po zbytek života se rozloučil se světem.¹⁷⁷
Zhongli se uchýlil k velkému jezeru,
takto začíná povznesenost.¹⁷⁸
Jakmile jednou odejdeš, tak bys to měl dokončit,¹⁷⁹
nač [o tom] ještě pochybovat?
S odhodláním jsem odešel, co [k tomu] ještě říct,¹⁸⁰
svět už [mne] dlouho klamal.¹⁸¹
Odvrátil jsem se od planých tlachů,¹⁸²
nechte mne prosím následovat to, co [jsem si zvolil].¹⁸³*

¹⁷⁷ Varianta překladu: „Po zbytek života rezignoval na svět.“

¹⁷⁸ *Gaofeng* 高風 („povznesenost“) ve smyslu „být povznesený nad věci světa.“

Celý verš pak dle návrhu Yeh Chia-ying chápeme ve vztahu k Zhonglimu i Changgongovi a jejich činům. Viz: Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 143. Hightower vztahuje k Zhonglimu a překládá: „It was there his high renown began.“

¹⁷⁹ Překlady i komentáře se zde rozcházejí. My verš chápeme ve smyslu „když už jsi opustil úřad, tak zůstaň v ústraní.“ Hightower uvádí dva možné překlady dle toho, k čemu se vztahuje zmiňovaný odchod – buď k domovu („Once you have left, then you ought to stop“) nebo k úřadu („You may go once, but then you ought to stop“). Překlad Ryšavá / Hiršal uvádí: „Sotva se vydali na cestu, museli skončit.“ Určitou obtíž všech těchto variant je, že nejsou ve shodě ani s jedním čínským komentářem (včetně výkladu Yeh Chia-ying), ani s Xiongovým překladem do *baihua*. Ty všechny odpovídají překladu, který uvádíme my. Klíčové je, zda budeme chápat sloveso *yi* 已 na konci verše buď ve smyslu „zastavit“ nebo „dokončit.“ Náš překlad je veden ohledem na zmiňované čínské komentáře a na Kangxiho slovník, který vysvětluje *yi* 已 také pomocí slova *bi* 畢 („dokončit / dodělat“).

¹⁸⁰ Zdvojené *qu* 去 chápeme zde jako zdůraznění rozhodnutí vzdát se úřadu a odejít.

Dao 道 překládáme dle komentářů jako „říct“. Činí tak i Hightower: „Get out for good – what more is there to say?“ Pouze překlad Ryšavá / Hiršal chápe výraz ve významu „cesta“: „Kterou si vybrat mám já cestu ke svojí pouti?“

¹⁸¹ Na základě závěrečného verše chápeme jako podmět posledních čtyř veršů básníka.

¹⁸² Výraz *yoyou tan* 悠悠談 vykládáme dle Yuan Xingpeiova komentáře jako „řeči davu, které nejsou ničím založené (眾人無根據之言談)“.

¹⁸³ Verš lze ovšem chápat nejspíš i ve významu „prosím [vás], následujte to, co já (tj. život v ústraní)“ Činí tak Xiong ve svém překladu do *baihua* (请随我去尽情享受林泉). Hightower překládá ve shodě s naším překladem: „Let me pursue the course which is my own.“ Ke zvolené variantě nás přiměl jednak výklad Yeh Chia-ying a jednak pravděpodobný odkaz na *Lunyu* v tomto verši. Viz výklad níže.

Podobně jako desátá báseň cyklu je i tato báseň především reminiscencí Tao Yuanmingových osobních zkušeností s úřednickým povoláním. Již užití odkazů na dvě historické postavy, jejichž příběhy jsou známy ze *Shiji* a *Hou Han Shu* 後漢書, napovídá, že tématem bude vztah mezi povinností služby a odchodem do ústraní.

Changgong 長公, vlastním jménem Zhang Shi 張摯, byl nejstarším synem vysokého hanského úředníka Zhang Shizhia 張釋之. Když dosáhl hodnosti *dafu* 大夫, rezignoval na svůj post, poněvadž se nesnesl se svými současníky. Poté, co z úřadu odešel, se do služby již nikdy nevrátil a žil do konce života v ústraní.¹⁸⁴ Podobný osud měl i v zápětí zmiňovaný Zhongli 仲理, vlastním jménem Yang Lun 楊倫. Ten opustil úřad z podobných důvodů jako Changgong, usadil se u „velkého jezera“¹⁸⁵ a živil se výukou. Poněvadž proslul jako velmi vzdělaný člověk, brzy si získal přes tisícovku studentů. Na základě jeho schopností jej pak dvůr třikrát znovu povolal do služby, která ovšem vždy po Zhongliho protestech skončila jeho opětovnou rezignací. Po třetím pokusu se natrvalo vrátil domů a již nikdy nabídku na úřední místo nepřijal.¹⁸⁶

Obě zmíněné postavy čínských dějin tedy mají s Tao Yuanmingem společnou nechuť k úřednické službě. Na základě citovaných příběhů se pak jako důvod této nechuti ukazuje neschopnost shodnout se se svými současníky. Jediný rozdíl mezi oběma muži spočíval v tom, že Changgong úřadování nadobro vzdal již po první zkušenosti, zatímco Zhongli se o ně pokoušel vícekrát a teprve po několika neúspěšných pokusech se trvale uchýlil do ústraní. Tím se opět dostávají do popředí autorovy vlastní pochybnosti o tom, zda sloužit či nikoliv. Jak víme z Tao Yuanmingova životopisu, také on – podobně jako Zhongli – se do úřadu několikrát vrátil, aby s ním teprve po opakovaném zklamání definitivně skončil. V této básni se autor se svými pochybnostmi vyrovnává konečným a rezolutním rozhodnutím odejít, neboť jej „svět už dlouho klamal.“ Za tímto rozhodnutím lze navíc v básni vidět i určitou lítost nad tím, že nepřišlo dřív. Jak nabádá čtvrté dvojverší, pokud se člověk jednou pro něco rozhodne, neměl by nad svou volbou dále pochybovat. Domníváme se, že podobně jako v jiných básních se zde opět manifestuje autorova vlastní nejistota. Zároveň je pak možné spatřovat ve dvou zmiňovaných historických postavách dva alternativní přístupy, které oba vedou ke stejnému závěru, jímž je život v ústraní. Platí to zvláště tehdy, pokud vztáhneme šestý verš („takto začíná ušlechtilost“) k oběma zmiňovaným mužům, neboť oba nakonec dosáhli

¹⁸⁴ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 140 – 141.

¹⁸⁵ V souladu s výkladem Yeh Chia-ying zde rozumíme výrazu *daze* 大泽 jako obecnému označení nějakého místa v přírodě stojícího v opozici k městu.

¹⁸⁶ Hightower, James R. (1998). *T'ao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*. In: Hightower, James R.; Florence Chia-ying Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia Center, str. 24.

„povznesenosti (*gaofeng* 高風)“, ačkoli jednoho z nich od ní zdrželo určité váhání. Tato „povznesenost“ je pak v básni výslovně spojena s životem v ústraní. Zdá se tedy, že život v ústraní dle této básně nakonec nezískává svou hodnotu pouze v opozici ke zkaženému světu, nýbrž že má i svou vlastní vnitřní kvalitu.

Závěr básně interpretuje Yeh Chia-ying jako Tao Yuanmingovo vzkaz všem těm, kdo by se jej znovu pokoušeli přesvědčit o návratu do úřadu, jak to autor zachytil v deváté básni cyklu.¹⁸⁷ Vedle toho lze ovšem v posledním verši spatřovat i narážku na *Lunyu*, kde se praví: „Řádně se domoci majetku, tomu bych se ani já nebránil – a mohl bych sloužit třeba jen jako nějaký úředníček. Ale pokud se jej nelze takto domoci, budu se nadále věnovat tomu, co mám rád (*cong wu suo hao* 從吾所好).“¹⁸⁸ V kontextu této narážky pak lze na život v ústraní nahlížet jako na výraz kritiky dobových poměrů, stejně jako na vyjádření vlastních zálib. Dvanáctá báseň tedy nakonec propojuje dvojí možnou motivaci k odchodu z úřadu a nedává již prostor dalším pochybám.

2.2.13 XIII

有客常同止，
取舍邈異境。
一士長獨醉，
一夫終年醒。
醒醉還相笑，
發言各不領。
規規一何愚，
兀傲差若穎。
寄言酣中客，
日沒燭當秉。

¹⁸⁷ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 145.

¹⁸⁸ Vochala, Jaromír (překl.) (2009). *Konfucius v zrcadle Sebraných výroků*. Praha: Academia, str. 43.

Často bývám pohromadě s jedním hostem,¹⁸⁹
 životní postoje [nás] však od sebe oddělují.¹⁹⁰
 Jeden [z nás] se věčně sám opíjí,
 druhý je střizlivý, jak je rok dlouhý.
 Střizlivý s opilým navzájem se sobě posmíváme,¹⁹¹
 výroky [toho druhého] však ani jeden [z nás] nerozumí.
 Jaký je hlupák ten schliplý,¹⁹²
 ten nevázaný zdá se o něco chytřejší.¹⁹³
 Tomu podnapilému posílám vzkaz:
 až slunce zapadne, vezměte si svíčky.

Ve třinácté básni cyklu se opětovně vrací motiv pití vína, který se naposledy vyskytl v básni deváté, kde byl spjat s oficiální návštěvou a nabídkou úřednického místa. Nyní se objevuje v kontextu setkání dvou přátel, kteří si navzájem nerozumí. Kdo je oním v básni zmíněným hostem? Souhlasíme s Yeh Chia-ying, že jím Tao Yuanming nemyslí žádného svého konkrétního přítele, nýbrž že mu zmiňovaná postava slouží toliko k formulaci vlastních názorů, respektive k dialogu se sebou samým.¹⁹⁴ Skrze postavy básníka a jeho hosta a za pomoci narážek jsou zde ve zkratce prezentovány a zhodnoceny dvě protichůdná životní stanoviska.

V prvních čtyřech verších se dozvídáme, že ze dvou přátel, kteří se spolu často stýkají, má jeden z nich zálibu v pití, zatímco ten druhý se alkoholu vůbec nedotkne. Kvůli opačným životním postojům a vzájemné neschopnosti si porozumět se také jeden druhému pouze posmívají, neboť zřejmě nejsou schopni překonat onu velkou hranici, která se mezi nimi

¹⁸⁹ Ke 客 chápeme dle Yuan Xingpeiova komentáře jednoduše jako „nějaký člověk (mouren 某人)“. Hightower naopak překládá jako „host“: „I always have two guests who lodge with me.“ Z verše pochopitelně není nijak zřejmé, zda se zde vyjadřuje plurál či nikoliv. Bylo by možné verš chápat i ve smyslu „často pobývám s jedním známým.“ K naší interpretaci nás vede především závěrečné dvojverší, v němž je výslovně formulována výzva jednomu ze dvou hostů. Nedomníváme, že by ona závěrečná výzva sloužila básníkovi k oslovení sebe sama.

¹⁹⁰ Výrazem „životní postoje“ se pokoušíme vystihnout dvouslabičný výraz *qushe* 取舍, jehož překlad by doslovněji mohl znít „to, co se přijímá / volí a to, co se odmítá / zavrhuje.“ Zbytek verše *miao yi jing* 邈異境 překládáme dle Gong Binova komentáře: „situace, která nemají nic společného (境界全不相同).“

¹⁹¹ Vzhledem k naší interpretaci chápeme *xiao* 笑 ve shodě s Yeh Chia-ying jako *jixiao* 譏笑 („posmívat se“).

¹⁹² Adjektivum „schliplý“ je pouze provizorní řešení, jak přeložit reduplikovaný výraz *guigui* 規規, který je narážkou na příběh z knihy *Zhuangzi* a mohly by jej vystihovat i výrazy jako „upjatý / omezený / opatrný / chudácký“ atp. Pro kontext z *Zhuangzi* viz výklad níže.

¹⁹³ Výraz *wuao* 兀傲, který překládáme jako „nevázaný“, má také významy „pyšný / nepoddajný / nekonvenční“. Yuan Xingpei jej vykládá jako „výraz toho, kdo se nedrží běžné morálky (不拘禮節貌)“.

¹⁹⁴ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 147.

rozprostírá. Když pak následně básník pomocí reduplikovaného výrazu *guigui* 規規 charakterizuje střízlivého ze dvou mužů, odkazuje tím na kapitulu „Podzimní vody (*qiu shui* 秋水)“ z knihy *Zhuangzi*. Zde postava prince Moua 牟 vypráví příběh o setkání žáby, žijící v malé studni, s želvou, která obývá Východní moře. Žába si nejprve před želvou pochvaluje svůj život, v němž mezi pulci a mouchami nemá konkurenci a pohodlně si užívá život mezi vodou, bahnem a okrajem studny. Nakonec vyzývá želvu, aby si to také přišla zkusit. Když to želva slyší, zarazí se, trochu poodstoupí a začne popisovat oceán, ve kterém přebývá. Hovoří o jeho nesmírné rozlehlosti, hlubokosti a na konci své řeči velebí jeho stálost, která spočívá v tom, že zůstává za všech okolností stejný, nikdy v něm vody nepřibývá ani neubývá. Když to žába slyší, tak je z toho „překvapením oněmělá, schlíplá a úplně ztracená (*shishi ran jing, guigui ran zi shi ye* 適適然驚, 規規然自失也).“¹⁹⁵

Aniž bychom si zde troufali na podrobnější interpretaci pasáže o setkání želvy a žáby z knihy *Zhuangzi*, lze ji snad obecně zhodnotit jako výpověď o setkání dvou typů zkušenosti, z nichž jednu se nabízí charakterizovat jako malou, mělkou a omezenou, zatímco druhou naopak jako velkou či hlubokou. Pomocí kontextu tohoto příběhu je pak možné nahlížet i na setkání dvou známých – opilého a střízlivého – v této básni. Ačkoli by syntax předposledního dvojverší napovídala spíše ztotožnění onoho žabího *guigui* s opilým básníkem,¹⁹⁶ všichni komentátoři se shodují v tom, že „schlíplým hlupákem“ je host, který nepije. Pokud se přikloníme k této interpretaci, ke které vede i závěrečné dvojverší, pak se zdá být zřejmé, že básník zde dává přednost opilství před střízlivostí svého hosta. Jakoby opilý disponoval širokým náhledem na svět, zatímco střízlivý nedokáže překročit svůj velmi omezený okruh zkušenosti.

Jak upozorňují komentáře, poslední verš je narážkou na „Devatenáct starých básní (*Gushi shijiu shou* 古詩十九首)“, kde se říká: „Dny jsou krátké a noci dlouhé / proč si nezažhnout lampu a bavit se dál?“¹⁹⁷ Skrze závěrečný verš se tak přirozeně nabízí vykládat si celou báseň jako oslavu alkoholu a životního přístupu založeného na smyslovém požitkářství. Tak by báseň svou formou i obsahem odkazovala k pasáži z jiné Tao Yuanmingovy básně „Tělo, stín a duch“, v níž tělo v rozhovoru se stínem navrhuje jako nejlepší odpověď na pomíjivost života potěšení z vína.¹⁹⁸ Závěrečný verš tak působí především jako výzva k celonoční pitce. Yeh Chia-ying s takovou interpretací nesouhlasí a chápe opozici opilství a střízlivosti v této básni

¹⁹⁵ Kvůli příliš volnému překlade Oldřicha Krále přejímáme pro tuto pasáž formulace z překladu Burtona Watsona. Viz: Watson, Burton. (překl.) (2003). *Zhuangzi: Basic Writings*. New York: Columbia University Press, str. 109.

¹⁹⁶ Vzhledem k symetričnosti s druhým dvojverším.

¹⁹⁷ 晝短苦夜長 / 何不秉燭遊. Citace a překlad dle: Hightower, James R. (1998). *T'ao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*. In: Hightower, James R.; Florence Chia-ying Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia Center, str. 26.

¹⁹⁸ Viz: Hightower, James R. (1970). *The Poetry of T'ao Ch'ien*. Oxford: Oxford University Press, str. 43.

jako zkratku za protiklad mezi tím, kdo dosáhl *daa* (opilý) a tím, kdo žije v malicherných představách a žene se za bohatstvím a slávou (střízlivý).¹⁹⁹ Částečně s ní souhlasíme v tom, že báseň vsutku nelze vykládat jako prostou oslavu smyslového života. Nicméně pokud se budeme držet navržené fiktivnosti setkání obou postav a chápat je jako vyjádření dvou rozdílných životních postojů, pak se nám zároveň jako nepřijatelnější varianta jeví číst tuto opozici jako napětí, mezi kterým se pohybuje sám autor. Taková interpretace se nám zdá také nejvíce v souladu s poznámkou o častém setkávání obou mužů z prvního verše. Autorem vyjádřený příklon k opilství je ovšem nutné číst skrze výše zmiňovanou narážku na knihu *Zhuangzi*, která obohacuje motiv opilosti o rozměr hlubšího poznání. Zbývá však ještě otázka, proč, pokud jsou v básni přibližně prezentovány dva Tao Yuanmingovy vlastní životní postoje, je jeden z nich poněkud karikován a zesměšněn. Odpověď nám nejlépe poskytuje předmluva: báseň byla napsána „po“ víně a autor tedy nahlíží na celou situaci prizmatem opilého a ironického pozorovatele.

2.2.14 XIV

故人賞我趣，
挈壺相與至。
班荆坐松下，
數斟已復醉。
父老雜亂言，
觴酌失行次。
不覺知有我，
安知物為貴。
悠悠迷所留，
酒中有深味。

¹⁹⁹ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 說陶淵明飲酒及擬古詩. Beijing: Zhonghua shuju, str. 150.

*Mí staří přátelé chápou moji zálibu,²⁰⁰
 se džbánkem v ruce společně přicházejí.
 Usedáme na slaměnou rohož pod borovicí,²⁰¹
 několikrát si dolijeme a už jsme zas opilí.
 Starci vedou zmatené řeči,²⁰²
 dolévání pohárů ztratilo svůj řád.²⁰³
 [Už] necítíme vědomí sebe sama,
 jak bychom [mohli] vědět, že věci mají cenu?²⁰⁴
 Se spokojeným výrazem tápeme, kde jsme,²⁰⁵
 ve víně je hluboký smysl.²⁰⁶*

Komentátoři se shodnou v tom, že pokud se někde v celém cyklu objevuje odkaz na skutečnou pitku s opravdovými přáteli, pak je to právě v čtrnácté básni.²⁰⁷ Yuan Xingpei ve svém komentáři staví do protikladu „staré přátele“ (*guren* 故人), kteří přicházejí s vínem v této básni, s oním „panem hospodářem“ (*tianfu* 田父) z deváté básně, který sice rovněž přišel s vínem, avšak krom toho také se žádostí, již básník nemohl vyhovět. Zde naopak

²⁰⁰ Překlad výrazu *qu* 趣 jako „záliba“ není zcela vyhovující. Dle výkladu Yeh Chia-ying zde *qu* označuje „určitou příchut’ / odstín citů (感觉的中的一种味道)“. První verš tedy implikuje, že oni „staří přátelé“ (*guren* 故人) „chápou / cení si“ (*shang* 賞) básnickovy niterné pocity. Hightower překládá: „Sympathetic friends who know my tastes.“

To, že zde výraz *guren* 故人 odkazuje k více než jednomu člověku, dokládá dále především druhý a pátý verš, viz níže.

²⁰¹ *Banjing* 班荆 je dle komentáře narážka na *Zuo Zhuan* 左傳 [„班荆相與食“], přičemž *ban* 班 značí „látku / tkaninu“ (*bu* 布) a *jing* 荆 „druh plevel“ (雜草之類). Odtud přibližný překlad „slaměná rohož“.

²⁰² Výraz *zaluán yan* 雜亂言 značí promluvy, kterým chybí jasný řád. Snad by bylo možné chápat *zanluan* také jako výpověď o formě promluv a překládat ve smyslu „mluví jeden přes druhého“. Hightower zachovává víceméně oba významy: „Venerable elders gabbing all at once.“ Podobně činí i překlad Ryšavá / Hiršal: „Staříci melou vše možné, v hovor si skáčou.“ My se v rámci naší interpretace snažíme zdůraznit spíše obsah řeči.

²⁰³ *Shi xingci* 失行次 zde značí ztrátu pořadí dle společenské důležitosti. Viz Yuan Xingpeiův komentář:

„nedodržovat etiketu a pít dle libosti“ (不拘禮節, 隨意飲).

²⁰⁴ Také by šlo překládat: „Jak bychom mohli považovat věci za hodnotné?“ Význam se tím výrazně nemění. Hightowerův překlad význam poněkud posouvá, veden zřejmě narážkou na knihu *Zhuangzi* (viz výklad níže): „How are we to value other things?“ My se spíše kloníme k názoru, že zde nejde o vyjádření neschopnosti určit hodnotu věcí, nýbrž naopak o jistý typ hodnocení, v němž se vnější věci jeví jako bezcenné. Víceméně v souladu s naším chápáním je také překlad Ryšavá / Hiršal: „a co se ze světa cení, ach, jakpak to znát?“

²⁰⁵ Obratem „se spokojeným výrazem“ se snažíme přiblížit Yuan Xingpeiovu výkladu, který definuje *yoyou* 悠悠 jako „uvolněný výraz sebeuspokojení“ (閑適自得貌). Zbytek verše (*mi suoliu* 迷所留) vykládáme rovněž dle Yuan Xingpeiova komentáře jako „nevědět, kde se člověk nachází“ (不知身在何處). Hightower verš překládá: „So rapt we are not sure where we are.“

²⁰⁶ Výraz *shenwei* 深味 je zde možná záměrně volen tak, aby byl zachován i vztah k fyzické „příchuti“ (*ziwei* 滋味) vína.

²⁰⁷ Viz: Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 說陶淵明飲酒及擬古詩. Beijing: Zhonghua shuju, str. 153. Nebo: Hightower, James R. (1998). *T'ao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*. In: Hightower, James R.; Florence Chia-ying Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia Center, str. 26.

přicházejí ti, kdo rozumí a sdílí Tao Yuanmingovu „zálibu“ (*qu* 趣), a před nimiž není nutná žádná přetvářka. V souladu s tím vykládá druhé dvojverší Yeh Chia-ying, když si všímá neformálnosti setkání vyjádřené motivem „slaměné rohože“ (*banjing* 班荊), která poukazuje k tomu, že básník před svými hosty nijak neskrývá svou chudobu a prostý život.²⁰⁸ Zmínka o borovici, pod níž přátelé společně usedají, připomíná osmou báseň cyklu, kde je borovice z básnickovy zahrady vyzvedána jako příklad pevnosti a odolnosti v těžkých podmínkách. Tyto její charakteristiky však nejsou ve čtrnácté básni nijak akcentovány a borovice zde pouze tvoří pozadí společenské pitky. Yeh Chia-ying ve svém komentáři v souvislosti se situací popisovanou v básni připomíná pasáž z *Lunyu*, v níž Konfucius shrnuje svůj životní vývoj: „Mistr řekl: ‚V patnácti jsem se cele oddal studiu, ve třiceti jsem stál na pevných základech, ve čtyřiceti jsem se již nedal ničím zmýlit, v padesáti jsem pochopil vůli Nebes, v šedesáti se mé uši staly dokonale vnímavými a v sedmdesáti jsem konal vše, co srdce žádá, aniž bych překročil pravidla.‘“²⁰⁹ Yeh Chia-ying chce uvedenou citací připomenout, že ani opilí „starci“ (*fulao* 父老) v této básni nejsou v rozporu s konfuciánským rituálem, neboť ve stáří si jej každý již natolik vtělil, že ho nemůže přestoupit.²¹⁰ Nám se nicméně zdá, že pokud máme na pozadí básně skutečně spatřovat také názory z *Lunyu*, pak mají některé verše spíše polemický charakter. Vedle již zmíněné borovice, která je zde zasazena do poměrně nečekaného kontextu, se zvláště pátý verš, v němž se uvádí „zmatené řeči“ (*zaluán yan* 雜亂言) starců, jeví být v rozporu s tím, co učí Konfucius: „Obřadná uctivost bez etikety Li je zbytečnou námahou, opatrnost bez etikety Li vede k ustrašenosti, smělost bez etikety Li vede k rebeliím (*luan* 亂), přímost bez etikety Li vede k hulvátství.“²¹¹ Otevřeně se pak o ztrátě řádu založeného na společenském postavení mluví v šestém verši. Jestliže bychom tedy do básně chtěli promítnout také autorův konfucianismus, pak by zde měl spíše roli onoho střízlivce z předešlé básně cyklu.

Klíčem k celé básni jsou však nepochybně až poslední dvě dvojverší. V souvislosti s nimi komentáři uvádí pasáž z knihy *Zhuangzi*: „Z pohledu *dao* (道) nejsou věci (*wu* 物) cenné (*gui* 貴) ani laciné (*jian* 賤), ale z pohledu věcí samých se každá má za cennou a ty druhé má za laciné.“²¹² Podobně jako narážka na příběh o žábě a želvě z předchozí básně, předestírá i narážka na tomto místě opozici dvou protichůdných postojů, z nichž jeden představuje určitý

²⁰⁸ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 155.

²⁰⁹ Vochala, Jaromír (překl.) (2009). *Konfucius v zrcadle Sebraných výroků*, str. 22.

²¹⁰ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 156.

²¹¹ Vochala, Jaromír (překl.) (2009). *Konfucius v zrcadle Sebraných výroků*, str. 47.

²¹² Upravený překlad O. Krále, viz: Král, Oldřich (překl.) (2006). *Mistr Zhuang: Sebrané spisy*. Lásenice: Maxima, str. 225.

způsob rozlišování mezi věcmi, zatímco u druhého se rozdíly mezi věcmi stírají. Tao Yuanming v básni naráží právě na tento druhý způsob nahlížení na věci a spojuje jej s opilostí a ztrátou vědomí (*bu zhi* 不知) o sobě samém (*wo* 我). Oním „hlubokým smyslem“ (*shenwei* 深味), který se dle závěrečného verše skrývá ve víně, se tedy zdá být schopnost zpřístupnit poznání těch, kdo podle knihy *Zhuangzi* pohlíží na svět z pozice *daa*. Tao Yuanmingovu zálibu ve víně tak ukazuje čtrnáctá báseň cyklu nikoli jako pouhou kratochvíli, nýbrž také jako svým způsobem taoistickou meditaci.

2.2.15 XV

貧居乏人工，
灌木荒余宅。
班班有翔鳥，
寂寂無行迹。
宇宙一何悠，
人生少至百。
歲月相催逼，
鬢邊早已白。
若不委窮達，
素抱深可惜。

*Žiju chudě a chybí mi lidé na práci,
mé obydlí zarůstá křovím.
Na jasném nebi je kroužící pták²¹³
v tichém letu nezanechává stopy.²¹⁴
Ach, jak nekonečný je svět,²¹⁵*

²¹³ Reduplikovaný výraz *banban* 班班 je dle komentáře odkazem na *Hou Han Shu* 後漢書 a lze jej překládat jako „jasný / zářný / nevšední vzhled“ (*mingmao* 明貌). Zde výraz nejspíše značí, že ptáka lze jasně pozorovat. Náš překlad („na jasném nebi“) je kvůli absenci lepšího nápadu poměrně volný. Hightower překládá: „There in full view the soaring bird.“

²¹⁴ Překladem výrazu *jiji* 寂寂 („v tichém letu“) se snažíme zachovat alespoň přibližný vztah k překladu paralelního *banban* z předcházejícího verše.

*[zato] lidský život zřídka dosáhne sta let.
Roky a měsíce se na sebe tlačí,²¹⁶
vlasý na skráních [mi] už dávno zbělaly.
Kdybych se nevzdal světských starostí,²¹⁷
má povaha by hluboce trpěla.²¹⁸*

Patnáctá báseň začíná popisem nuzného života v ústraní, postupně přechází v tematizaci plynutí času a pomíjivosti věcí a končí vyjádřením životního postoje, který je jednou z možných odpovědí na celou situaci.

První dvojverší zachycuje okolnosti básníkovy života v ústraní. Ovšem zatímco například sedmá báseň cyklu popisuje, kterak autor s číší v ruce pozoruje ze své usedlosti okolní přírodu a pociťuje spokojenost nad svým prostým životem, zde je naopak akcentována neutěšenost poměrů, v nichž je básník nucen pobývat. Nemá nikoho, kdo by mu pomohl při práci a jeho obydlí pomalu zarůstá plevellem. Na tomto místě se tak mimo jiné objevuje i motiv mizení toho, co si člověk vystavěl.

V následujícím dvojverší se objevuje pták, který ve svém letu nezanechává na nebi žádné stopy. Tématem čtvrté básně cyklu byl pták, který opustil své hejno a po dlouhém hledání se nakonec uchýlil k o samotě stojící borovici. V páté básni byla zmínka o ptácích vracejících se navečer do svých hnízd. Na pozadí obou těchto obrazů lze spatřovat také básníkův vlastní návrat a uchýlení se do života v ústraní. Pták v této básni je ovšem charakterizován tím, že za sebou nezanechává žádné stopy. Yeh Chia-ying navrhuje číst první čtyři verše jako výpověď o autorově samotě a na základě toho pak také vztahuje čtvrtý verš k „usedlosti“ (*zhai* 宅), kde nejsou žádné stopy, neboť nikdo už nepřichází básníka navštívit.²¹⁹ Při takovém čtení se však mezi prvními čtyřmi verši a zbytkem básně, kde se hovoří o plynutí času a krátkosti života, tvoří patrná diskontinuita. Kloníme se proto spíše k Hightowerovu výkladu, který čtvrtý verš chápe ve vztahu k předchozímu jako výpověď o letu ptáka.²²⁰

²¹⁵ *You* 悠 je zde zřejmě ve významu *youjiu* 悠久 („dlouhodobý / dlouhotrvající“) a značí nekončící čas trvání světa, který stojí paralelně ke krátkosti lidského života z následujícího verše.

²¹⁶ Ve smyslu čas rychle utíká.

²¹⁷ Doslova: „Kdybych se nevzdal / jestliže se nevzdám chudoby a úspěchů.“ Výraz *qionгда* 窮達 však lze číst i jako odkaz na Mencia a verš může naznačovat opuštění konfuciánského ideálu. Pak by se možná více hodil překlad: „Kdybych se nevzdal starostí o svět.“ Viz výklad níže.

²¹⁸ Výraz *subao* 素抱 zde značí to, co „původně / autenticky držím v náručí / chovám v sobě“. Odtud pak překládáme jako „povaha“, ale bylo by možné překládat i „ambice / sklony“ apod.

²¹⁹ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 160.

²²⁰ Viz: Hightower, James R. (1998). *T'ao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*. In: Hightower, James R.; Florence Chia-ying Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia Center, str. 28.

Ve třetím a čtvrtém dvojverší se básník dostává od popisu vnějšího okolí k úvaze nad nekončícím trváním světa, krátkostí lidského života a vlastním stářím. Domníváme se, že tato úvaha o čase a konečnosti lidského bytí je přirozeným vyústěním začátku básně, v němž se básník zmiňuje o strastech života v ústraní a ptáku, který po svém průletu obzorem zmizí beze stop.

V posledním dvojverší a jeho zmínce o „vzdání se světských starostí“ (*wei qiongda* 委窮達) se dle Yeh Chia-ying ozývá Menciovo pojetí nápravy sebe sama v dobách, kdy není možné napravit celý svět: „V nepříznivých časech (*qiong* 窮) člověk zdokonaluje sebe sama, v době úspěchů (*da* 達) napravuje podnebesí.“²²¹ Yeh Chia-ying následně hovoří o tom, že Tao Yuanming byl nucen na Menciovu výzvu rezignovat, neboť po několikeré zkušenosti s úřední službou zjistil, že náprava světa není v jeho době možná a i kdyby sebevíce zdokonalil sám sebe, nikdy toho nebude moci využít.²²² Celou báseň je tak možné číst jako vyrovnání se s vědomím pomíjivosti života a nemožnosti zanechat po smrti ve světě svůj odkaz. Závěrečný verš se jeví jako postesknutí nad tím, že nevzdá-li se člověk menciovského ideálu nápravy sebe a světa, pak nikdy nedojde spokojenosti. Tao Yuanming tak vedle krátkosti života a problému posmrtného odkazu naznačuje i svůj vztah k době, v níž žil.

2.2.16 XVI

少年罕人事，
游好在六經。
行行向不惑，
淹留遂無成。²²³
竟抱固窮節，
飢寒飽所更。
敝廬交悲風，
荒草沒前庭。
披褐守長夜，

²²¹ Upravený překlad D. C. Laua, viz: Lau, D.C. (překl.) (1970). *Mencius*. New York: Penguin Books str. 183.

²²² Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 162.

²²³ Yuan Xingpei v tomto verši namísto slova *sui* 遂 uvádí *zi* 自. Kloníme se k první variantě, kterou uvádí Gong Bin a pracuje s ní i Hightower a Yeh Chia-ying.

晨雞不肯鳴。
孟公不在茲，
終以翳吾情。

*V mládí jsem se zřídka [zabýval] světskými záležitostmi,
rád jsem se toulal šesti kanonickými spisy.²²⁴
Tak to šlo až do věku, kdy člověk už nepochybuje,²²⁵
trvalo to dlouho, [ale] nemělo to úspěch.
Nakonec jsem v nouzi zachovával svůj charakter,
zimy a hladu jsem zakusil dosyta.²²⁶
Zchátralým obydlím se prohání teskný vítr,
plevel zakrývá přední dvorek.
Oděn do prostých šatů bdím za dlouhých nocí,
ráno [jakoby] se kohoutům nechtělo kokrhat.²²⁷
Pan Meng tady není,
nakonec [nezbývá než] nechat si své pocity pro sebe.²²⁸*

Šestnáctá báseň zachycuje básníka ve chvíli samoty, kdy vzpomíná na svůj život a s určitou hořkostí jej komentuje. Autor mluví o svém mládí jako o době pečlivého studia, které však nepřineslo očekávané výsledky. Namísto uplatnění své ctnosti a nabytých znalostí byl básník nucen vykoupit neposkvrněnost a pevnost svého charakteru materiální nouzí. Obrat „v nouzi si zachovat charakter“ (*gu qiong jie* 固窮節) z pátého verše se objevil rovněž na konci druhé básně cyklu. Zatímco tam je ovšem spojován s těmi, jejichž ctnostné jednání slouží za vzor dalším generacím, zde vyznívá spíše jako ironická poznámka muže zklamaného životem,

²²⁴ Zřejmě by bylo možné překládat také „rád jsem se přátelil s šesti kanonickými spisy“. Viz Yuan Xingpeiův komentář: „nechtěl navazovat kontakty s obyčejným světem, a tak měl za partnera šest kanonických spisů (不願與世俗交往遂與六經為伴).“

Dle Hightowera je možné výraz *liujing* 六經 chápat také jako narážku na šest tradičních konfuciánských dovedností (*liuyi* 六藝), tj.: rituál, hudba, lukostřelba, umění jezdit na voze, znalost písma a matematika. Pro celkovou interpretaci básně to však nehraje zvláštní roli.

²²⁵ Tj. do čtyřiceti let. Narážka na *Lunyu*: „Mistr řekl: ‚V patnácti jsem se cele oddal studiu, ve třiceti jsem stál na pevných základech, ve čtyřiceti jsem se již nedal ničím zmýlit (四十而不惑)...‘“ Viz Vochala, Jaromír (překl.) (2009). *Konfucius v zrcadle Sebraných výroků*. Praha: Academia, str. 22.

²²⁶ *Geng* 更 zde ve významu *jingli* 經歷 („zakusit“).

²²⁷ Celé dvojverší zobrazuje situaci, kdy básník nemá teplý oděv, v noci mrzne, nemůže usnout a nedočkavě vyhlíží příchod rána.

²²⁸ *Yi wu qing* 翳吾情 znamená doslova „skrýt své city“. Zde díky narážce z předchozího verše nabývá význam „nemít nikoho, komu bych se svěřil“. Viz také výklad níže.

kterého věrnost konfuciánským ideálům přivedla do bídy a samoty a jedinou jeho útěchou mu může být vlastní charakter. Ačkoli se držel konfuciánských učení, tak ve věku, v němž sám Konfucius došel do stavu, kdy se již nenechal ničím zmást (*bu huo* 不惑), Tao Yuanming dospěl pouze k životu ve zchátralé venkovské usedlosti, kde se kvůli zimě nedá v noci ani vyspat a kde nemá nikoho, s kým by si mohl popovídat.

V souvislosti se čtvrtým dvojverším, v němž se mluví o větru, který profukuje básníkovým obydlím a o plevelu, jímž zarostl jeho dvorek, připouštějí komentátoři také možnost politické alegorie.²²⁹ Dvojverší by v této interpretaci mohlo odkazovat buď k zavraždění jinského císaře Liu Yum v roce 421 nebo obecně k obtížné době provázející výměnu dynastií. I kdybychom přijali tento výklad, domníváme se, že obraz bídy zde rozhodně popisuje také reálný stav básníkovy situace. Doslovné interpretaci navíc odpovídá i podobný popis básníkovy obydli z předchozí básně. Ta má navíc s touto básní společný i jistý pesimismus vůči konfuciánským principům. I v této básni – podobně jako na mnoha dalších místech Tao Yuanmingova díla – platí, že popisované si i přes možný symbolický výklad uchovává vazbu na původní význam.

Pochopení závěrečného dvojverší závisí na identifikaci postavy „pana Menga“ 孟公 zmíněné v předposledním verši. Yeh Chia-ying ve shodě s Hightowerem a komentáři zmiňuje dva možná kandidáty.²³⁰ Prvním z nich je hanský Chen Zun 陳遵, který proslul jako milovník vína a štědrý hostitel, který naházel óje svých vozů do studny, aby mohl déle zdržet své hosty a popít s nimi. Druhým možným panem Mengem byl jistý Liu Gong 劉龔, který jako jediný měl ve své době pochopení pro svého přítele Zhang Zhongweie 張仲蔚, jenž se rozhodl vzdát se úřadu a žít chudým životem v ústraní. Yeh Chia-ying i Hightower se kloní ke druhé variantě a my jim v tomto dáváme za pravdu. Hightower totiž přesvědčivě ukazuje, že v šesté básni z cyklu „Sedm básní o chudých učencích“ (*Yong pinshi qi shou* 詠貧士七首)²³¹ se jazykem velmi podobným této básni mluví právě o přátelství Zhang Zhongweie a Liu Gongu.²³² Autor si tak v závěrečném dvojverší stěžuje na to, že nemá nikoho, s kým by mohl sdílet své pocity. K tomu se hodí poznamenat, že motiv přátelství zde nakonec hraje

²²⁹ Viz např. Hightower, James R. (1998). *T'ao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*. In: Hightower, James R.; Florence Chia-ying Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia Center, str. 29.

²³⁰ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 168.

²³¹ V překladu Ryšavá / Hiršal uvedeno jako „Ódy na chudé“. Viz: Ryšavá, Marta; Hiršal, Josef (1966). *Tchao Jüan-ming. Návraty*. Praha: Odeon, str. 109-113. Šestá a sedmá báseň cyklu jsou však v překladu vynechány.

²³² Hightower, James R. (1998). *T'ao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*. In: Hightower, James R.; Florence Chia-ying Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia Center, str. 31.

podobnou roli, jakou má na některých místech víno. Oba totiž pomáhají Tao Yuanmingovy vyjádřit jeho niterné pocity.²³³

2.2.17 XVII

幽蘭生前庭，
含薰待清風。
清風脫然至，
見別蕭艾中。
行行失故路，
任道或能通。
覺悟當念還，
鳥盡廢良弓。

*Na předním dvorku vyrostla skrytá orchidej,
tají svou vůni a čeká, až se zvedne vánek.
Teprve když vánek zlehka zavane,²³⁴
odliší se od pelyňku.²³⁵
Jak jsem šel, ztratil jsem původní cestu,
když se spolehnu se na dao, možná, že ji znovu najdu.²³⁶
Prohlédl jsem a měl bych myslet na návrat,
když jsou všichni ptáci uloveni, zahodí se i dobrý luk.²³⁷*

²³³ Viz k tomu např. třetí báseň cyklu, kde právě lidé „skoupí na své city“ (*xi qi qing* 惜其情) nechtějí pít víno.

²³⁴ Není zcela jasné, co zde znamená výraz *tuoran* 脫然. Yuan Xingpei navrhuje chápat *tuo* 脫 ve významu *huoxu* 或許 („možná / snad“) a celé dvojverší chápat hypoteticky ve smyslu „kdyby přišel svěží vánek, pak...“. Kloníme se spíše k názoru, že celý výraz se vztahuje k tomu, *jak* vítr přichází a lze jej překládat ve významu „bezstarostně / nedbale“ atp. Hightower překládá: „The liberating autumn breeze arrives...“

²³⁵ Tj. zřejmě ve smyslu „mezi páchnoucím pelyňkem vynikne vůně orchideje“.

²³⁶ Překlad dvojverší závisí na celkové interpretaci básně, viz níže. Yuan Xingpei se domnívá, že výraz *dao* 道 zde značí jednoduše „cestu“ (*daolu* 道路), nikoliv princip světa, řád věcí apod. My upřednostňujeme druhou variantu. Tak činí i Hightower, když celé dvojverší překládá: „In going on I lost the old familiar road / By sticking to the Way I might get through.“

²³⁷ Narážka na osud hanského generála Han Xina 韓信 (? – 196 př.n.l.), viz výklad níže.

Dle Hightowera je sedmnáctá báseň jednou z nejnejasnějších, ale také nejotevřeněji politických básní celého cyklu.²³⁸ Plně se ztotožňujeme přinejmenším s první částí Hightowerova hodnocení,²³⁹ a proto se v našem výkladu budeme snažit tam, kde se to přirozeně nabízí, poukázat na více možných interpretací bez toho, abychom některou z nich výrazně upřednostňovali.

První dvojverší popisuje orchidej, která vyrostla na básníkově dvorku. Znovu se zde objevuje „přední dvorek“ (*qian ting* 前庭), který byl v předchozí šestnácté básni zobrazen jako místo zarostlé plevelem. Yeh Chia-ying se proto domnívá, že orchidej má mimo jiné působit také dojmem konkrétní rostliny, kterou básník u svého obydlí objevil.²⁴⁰ Všechny další významy, jež tato báseň s orchidejí spojuje, tak působí sepětím s jejími původními hmatatelnými vlastnostmi. Orchidej je charakterizována tím, že zarostlá plevelem působí nenápadně. To se ovšem změní, pokud přijde „lehký vánek“ (*qing feng* 清風), který její vůni roznese po okolí. Teprve potom je patrný rozdíl a výjimečnost orchideje vůči zapáchajícímu pelyňku, který ji obrůstá. Hightower k tomu připomíná, že tzv. „lehký vánek“ zmiňovaný v této básni se obvykle objevuje po tom, co padne první mráz a může tak být i symbolem pro přicházející zimu.²⁴¹ Tímto se popisovaná orchidej blíží borovici z osmé básně cyklu, která za běžných podmínek rovněž působí nenápadně a teprve s příchodem méně příznivé roční doby se ukáže její výjimečnost mezi ostatními rostlinami. Vedle toho je však protiklad orchideje a pelyňku také narážkou na pasáž z básně *Li Sao* z *Chuci*, kde se praví: „Prostý lid dobře ví, co se mu zamlouvá a co si oškliví / pouze ti, co nyní vládou nám, takové rozdíly neznají / pásy jim zdobí pelyněk (*ai* 艾), kterým se s oblibou honosí / zatímco orchidej (*you lan* 幽蘭) – tu nosit jako svou ozdobu nechtějí!“²⁴² Úryvek z *Li Sao* tak dodává dvojici zmíněných rostlin zřetelně politický význam. Pelyněk je symbolem pro zkažené vládce, zatímco orchidej je květina, která ve zkaženém světě nedochází uplatnění. V první části básně se tak ozývá autorův již tolikrát citovaný rozchod s dobou.

Třetí dvojverší je bezesporu z celé básně nejobtížněji uchopitelné. Hlavní otázkou je, co značí onu „původní cestu“ (*gu lu* 故路), kterou básník ztratil a zda je *dao* z následujícího verše míněno abstraktně jako řád věcí nebo jednoduše jako cesta, byť zde spíše v metaforickém smyslu jako „cesta života“. Yeh Chia-ying se domnívá, že v pátém verši mluví básník o ztrátě

²³⁸ Hightower, James R. (1998). *T'ao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*. In: Hightower, James R.; Florence Chia-ying Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia Center, str. 31.

²³⁹ Báseň nepochybně obsahuje i politické konotace, ale v tomto se nám nejvíce blíží v rámci celého cyklu zvláště výjimečná. Viz například báseň devátá, desátá nebo dvanáctá.

²⁴⁰ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 171.

²⁴¹ Hightower, James R. (1998). *T'ao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*. In: Hightower, James R.; Florence Chia-ying Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia Center, str. 32.

²⁴² Vochala, Jaromír (překl.) (2004). *Z čchuských písní*. Praha: BB art, str. 26.

svých původních ideálů po zkušenosti s úřední službou a *dao* z následujícího verše má význam, který přesahuje jeho konkrétnější významy u jednotlivých filosofických škol a znamená zde obecně mravní způsob života.²⁴³ Hightower naopak nabízí číst pátý verš jako básníkovo postesknutí nad odchodem ze svého prostého života a nástup do úřadu, zatímco následující verš by navrhoval jednání v souladu s řádem přírody.²⁴⁴ Yuan Xingpei přichází ještě s dalším možným výkladem, dle něž pátý verš značí básníkuv odchod z úřadu a následující verš vyjadřuje odhodlání na této cestě z úřadu do ústraní vytrvat.²⁴⁵ Překladu, který uvádíme, odpovídá asi nejlépe interpretace Hightowerova, nicméně ať už upřednostníme kterýkoliv ze zmíněných výkladů, všechny nakonec míří k tomu, že básník zde tematizuje především svůj odchod do ústraní.

„Prohlédnutí“ (*juewu* 覺悟) v předposledním verši naznačuje, že básník se ve svých rozhodnutích dopustil chyb, které si teprve nyní uvědomuje. Své prozření posléze komentuje narážkou na příběh hanského generála Han Xina 韓信 v posledním verši. Dle historky ze *Shiji* skončil tento generál na rozkaz císaře Liu Banga 劉邦 na popravišti, přestože mu předtím mnoho let věrně sloužil. Když pro něj přišli pochopové, měl údajně prohlásit: „když jsou po lovu zajíci mrtvi, psi se uvaří, když jsou ptáci uloveni, luky se zahodí.“²⁴⁶ Tao Yuanming tak v posledním dvojverší vyjadřuje pocit zklamání nad tím, že se nechal několikrát využít jako úředník, aniž svou službou dosáhl výsledků, po kterých toužil. Politický kontext, na něž pomocí odkazu na *Li Sao* naráží druhé dvojverší, pak nabízí číst závěr i jako „prohlédnutí“ zkaženého světa a vládců, kteří nedbají o dobro lidu. Jakkoli se tedy sedmnáctá báseň jeví poměrně nejasná, je jisté, že v ní básník opět přemítá nad svým odchodem do ústraní. A jisté je i to, že tentokrát nevyjadřuje žádné pochybnosti nad svým rozhodnutím. Stáhnout se v dobách špatných vládců do ústraní je jediná možnost, jak projevit pevnost svého charakteru. Jako když skrytá orchidej vydá ve větru svou vůni.

²⁴³ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 175.

²⁴⁴ Hightower, James R. (1998). *T'ao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*. In: Hightower, James R.; Florence Chia-ying Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia Center, str. 32.

²⁴⁵ Yuan Xingpei 袁行霈 (ed.) (2003). 陶渊明集笺注. Beijing: Zhonghua shuju, str. 276.

²⁴⁶ Citace dle Yeh Chia-ying, viz: Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 176.

2.2.18 XVIII

子雲性嗜酒，
家貧無由得。
時賴好事人，
載醪祛所惑。
觴來為之盡，
是諮無不塞。
有時不肯言，
豈不在伐國。
仁者用其心，
何嘗失顯默。

*Ziyun svým založením miloval víno,²⁴⁷
byl však chudý a neměl na ně [prostředky].²⁴⁸
Občas se spolehl na ty, kteří měli nějakou záležitost²⁴⁹
a přinesli [mu] víno, aby jim pomohl s jejich problémy.²⁵⁰
Když měl pohár, tak jej vypil do dna
a nebylo otázky, na níž by neodpověděl.²⁵¹
Někdy však nechtěl nic říct,
zdali ne proto, že se to týkalo napadení státu?²⁵²
Ten, kdo je lidský, užívá své srdce²⁵³*

²⁴⁷ Ziyun 子雲: Yang Xiong 揚雄 (53 př.n.l. – 18 n.l.), viz také výklad níže.

²⁴⁸ Wuyou de 無由得: doslova „neměl jak / čím je získat“.

²⁴⁹ Haoshi ren 好事人: zde „lidé, kteří mají nějaký problém (a hledají odpověď) / zvědavci“. Hightower zde překládá ve smyslu „lidé s dobrým úmyslem“: „He had to wait for sympathetic friends.“ Následujícímu verši však lépe odpovídá námi uváděný překlad.

²⁵⁰ Lao 醪, které překládáme jako víno, je přísně vzato určitý druh „vína – alkoholu (jiu 酒)“. Stejně jako v deváté básni cyklu však ani zde nepředpokládáme, že má tato okolnost nějaký vliv na celkovou interpretaci básně, a proto ji v překladu nezohledňujeme. Žádný z překladatelů ani komentátorů na to rovněž neklade důraz. Qu suo huo 祛所惑: doslova „zbavit se toho, o čem pochybují (lidé z předchozího verše)“.

²⁵¹ Celý verš je možné překládat také „nebyl požadavek, který by nevyplnil“.

²⁵² Některé překlady v závislosti na odlišné interpretaci chápou jako podmět tohoto dvojverší postavu Liu Xiahuie 柳下惠 (720 – 621 př. n. l.). Viz např. překlad Ryšavá / Hiršal: „V jiný čas jiný muž naopak promluvit nechtěl / Nebyl však tehdy plán podmanit sousední stát?“ My nepovažujeme takovou interpretaci za nezbytnou (viz níže), a proto ponecháváme jako podmět Ziyuna z prvního verše.

a nikdy nechybuj v tom, [o čem] mlčet a [k čemu] se vyjádřit.

Osmnáctá báseň cyklu začíná narážkou na Ziyuna 子雲, neboli Yang Xionga 揚雄 (53 př.n.l. – 18 n.l.), západohanského učenice a filosofa, který považoval za svou největší inspiraci *Lunyu*, a proto sepsal „napodobeniny“ tohoto textu nazvané *Fayan* 法言, v nichž řeší otázku lidské moudrosti. Jiným jeho známým dílem je *Taixuan jing* 太玄經, v němž inspirován *Yijingem* představil svou vlastní kosmologii.²⁵⁴ Krom toho je ovšem Yang Xiong znám i tím, že po nástupu uzurpátora Wang Manga 王莽 na trůn a založení nové dynastie Xin 新, pokračoval ve službě pro nového císaře a dokonce napsal na novou dynastii oslavnou báseň.²⁵⁵ Tato okolnost pak vede některé komentátory k pochybnostem nad tím, proč se na něj Tao Yuanming odvolává a navíc to činí způsobem, který jednoznačně poukazuje k autorovým sympatiím s Yang Xiongem.²⁵⁶ Taková otázka je ovšem pravděpodobně založena teprve na pozdějších názorech na Yang Xionga, který byl v době vlády dynastie Jin vnímán jednoduše jako vynikající muž.

Tao Yuanming si na něm všímá v první řadě jeho záliby ve víně a jeho materiálního strádání, kvůli němuž je nucen spoléhat se na své přátele, kteří mu nějaké víno čas od času přinesou. Taková charakteristika čtenáře ihned upomene na to, co o sobě na jiných místech píše básník sám. Zřejmě anachronická otázka, proč by se Tao Yuanming ztotožňoval s někým, kdo oslavoval uzurpátora Wang Manga, pak vede některé interprety k tomu, že báseň pomocí doplnění o postavu Liu Xiahuie 柳下惠 (720 – 621 př. n. l.) rozděluje na dvě části, kdy závěr je možné číst spíše jako kritiku Yang Xionga. Tak činí i Yeh Chia-ying, která v předposledním dvojverší spatřuje narážku na příběh o zmíněném Liu Xiahuiovi, jenž odmítl radit vládci státu Lu 魯, když chtěl napadnout sousední stát, neboť takové jednání nepovažoval za lidské (*ren* 仁).²⁵⁷ Poslední dvojverší, které popisuje lidského člověka jako toho, kdo se umí zdržet slov, je-li toho třeba, pak v této interpretaci vyznívá také jako kritika předtím zmíněného Yang Xionga, který se nezdráhal vyjádřit se k čemukoliv.

Jakkoli nám výklad, který dosazuje jako podmět posledních čtyř veršů Liu Xiahuie, připadá vzhledem k přítomné narážce poměrně náležitý pro závěr básně, neumí dle našeho názoru

²⁵³ *Xin* 心 zde překládáme jako „srdce“ (namísto „mysl“), abychom zdůraznili naznačovanou intuitivnost jednání toho, kdo je „lidský“ (仁).

²⁵⁴ Cheng, Anne (2006). *Dějiny čínského myšlení*. Praha: Dharmagaia, str. 293.

²⁵⁵ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 178.

²⁵⁶ Viz: Hightower, James R. (1998). *T'ao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*. In: Hightower, James R.; Florence Chia-ying Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia Center, str. 33.

²⁵⁷ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 180.

vysvětlit, proč předtím autor popisoval Yang Xionga podobně, jako jinde charakterizuje sebe sama. Kloníme se proto spíše k názoru Hightowera, který také nepovažuje za nutné dosazovat do básně postavu Liu Xiahue.²⁵⁸ Předposlední dvojverší tedy pokládáme jednoduše za exemplifikaci Yang Xiongova konfuciánského charakteru, který se brání mluvit o věcech týkajících se válčení a agrese. Domníváme se, že záměrným užitím problematické postavy Yang Xionga básník vyjadřuje své přesvědčení, že služba nové dynastii není nutně v rozporu se snahou o konfuciánský ideál lidskosti (*ren* 仁). Nesmíme zapomínat, že Tao Yuanming sám po jistou dobu také sloužil uzurpátoru Huan Xuanovi.

Závěrečný verš se svou opozicí mlčení (*mo* 默) a vyjádření se (*xian* 顯) lze dle některých komentátorů vidět také jako výrok týkající se problému oficiální služby a života v ústraní.²⁵⁹ Předpokládáme však, že autor na tomto místě spíše než o vlastní neomylnosti mluví o vlastnosti ideálního mudrce, jímž sice sám usiluje být, ale za kterého se rozhodně nepovažuje. Možná pochybil v tom, že sloužil Liu Yumu, možná pochybil svým odchodem do ústraní, ale nechybje jen ten, kdo dosáhl lidskosti a o tu se svými rozhodnutími Tao Yuanming snaží.

2.2.19 XIX

疇昔苦長飢，
投耒去學仕。
將養不得節，
凍餒固纏已。
是時向立年，
志意多所恥。
遂盡介然分，
拂衣歸田里。²⁶⁰
冉冉星氣流，
亭亭復一紀。

²⁵⁸ Hightower, James R. (1998). *T'ao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*. In: Hightower, James R.; Florence Chia-ying Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia Center, str. 34.

²⁵⁹ Viz: Gong Bin 龔斌 (ed.) (2009). *陶淵明集校箋*. Shanghai: Shanghai guji chubanshe, str. 245.

²⁶⁰ Odchylujeme se od Yuan Xingpeiovy edice a namísto *zhongsi* 終死 volíme v souladu s ostatními komentáři spojení *fuyi* 拂衣.

世路廓悠悠，
楊朱所以止。
雖無揮金事，
濁酒聊可恃。

*Kdysi mě už unavoval stálý hlad,
zahodil jsem pluh a vydal se drahou úředníka.
Na uživení [rodiny] to však nestačilo,²⁶¹
hlad a zima [nás] často svíraly.²⁶²
Blížil jsem se věku, kdy má muž stát na pevných základech,²⁶³
ve svém nitru jsem však pociťoval velký stud.²⁶⁴
A tak jsem odhodlaně naplnil svůj úkol,²⁶⁵
shodil ze sebe šat a vrátil se do polí.²⁶⁶
Postupem času se souhvězdí otáčela,²⁶⁷
uplynula dlouhá doba, dalších dvanáct let.²⁶⁸
Cesty světa jsou širé a dlouhé,²⁶⁹
proto se Yang Zhu zastavil.
Ač nemám peněz na rozdávání,²⁷⁰
lze se spolehnout na obyčejné víno.²⁷¹*

²⁶¹ Výraz *jie* 節 chápeme dle komentáře ve smyslu *fadu* 法度 („norma / standard“).

Dle Hightowera se výraz *jiangyang* 將養 vztahuje spíše k povinnosti živit rodiče než ženu a děti. Hightower, str. 35.

²⁶² *Gu* 固 překládáme dle komentáře jako *chang* 常 („stále / často“).

²⁶³ Tj. kolem třiceti let věku. Narážka na *Lunyu*, viz pozn. 225.

²⁶⁴ *Zhiyi* 志意 může vedle „mysli / ducha“ znamenat také „záměry / aspirace“ apod. Verš tedy lze chápat i ve významu „styděl jsem se za to, že jsem nedokázal naplnit své záměry“. Hightower překládá: „For ideals I was much ashamed.“

²⁶⁵ Není jasné, zda se verš vztahuje k naplnění povinnosti úředníka či k naplnění básnickovy osudové „povinnosti“ žít prostým životem v souladu s přirozeností. Náš překlad se snaží zachovat obě možnosti.

Jieran 介然 chápeme ve významu *jianzhen* 堅貞 („být pevný ve své integritě“).

Fen 分 chápeme jako *benfen* 本分 („povinnost / úkol / závazek“)

²⁶⁶ *Fuyi* 拂衣 („setřást šat“) znamená dle Hightowera také skončit s úřadem a připravit se na odchod do ústraní. Hightower, James R. (1998). *T'ao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*. In: Hightower, James R.; Florence Chia-ying Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia Center, str. 36.

²⁶⁷ *Ranran* 冉冉 chápeme dle komentáře ve významu *jianjin* 漸進 („postupně / krok za krokem“). Výraz se vztahuje se ke svitu hvězd.

²⁶⁸ *Tingting* 亭亭 chápeme dle Yuan Xingpeiova komentáře jako „dlouhou časovou délku“ (時間之久遠漫長).

²⁶⁹ *Youyou* 悠悠 na tomto místě chápeme dle komentáře jako „dlouhý / vzdálený“ (*yuan* 遠).

²⁷⁰ Narážka na příběh Shu Guanga 疏廣 a Shu Shoua 疏受, viz výklad níže.

²⁷¹ *Dujiu* 濁酒 („obyčejné víno“) je přesněji nefiltrované rýžové víno, zde vzhledem k předchozímu verši implikuje jistou lacinost.

Podobně jako v desáté a patnácté básni cyklu se i zde ohlíží básník za svou úřednickou kariérou a odchodem do ústraní. Yeh Chiang se domnívá, že z Tao Yuanmingových tří pokusů zasvětit svůj život úřední službě byly dva motivovány starostí o zajištění rodiny a jeden touhou uskutečnit své ideály.²⁷² Ten, o němž se zmiňuje tato báseň, spadá zřejmě do první kategorie.

Počáteční čtyři verše hovoří ve zkratce o tom, jak básníka donutila nouze přijmout úřednický post a jak ani toto povolání nezajistilo jeho rodině důstojné živobytí. Jako výsledek své kariéry naopak básník zmiňuje stud, který brzy po nástupu do službu pocíťoval. Pátý verš se svou narážkou na pasáž z *Lunyu* upomíná na šestnáctou báseň cyklu, kde básník v narážce na totožnou pasáž mluví o tom, jak ani ve čtyřiceti nedosáhl v úřadu očekávaných úspěchů. V této básni se pak Tao Yuanming vyznává z toho, že již deset let předtím pocíťoval v souvislosti se svým povoláním určité výčitky. Yeh Chia-ying spojuje autorův stud nad svou volbou se skutečným stavem tehdejšího úřednictva, který se neslučoval s Tao Yuanmingovým ideálem.²⁷³ Jak ale připomíná Hightower, ve zde zmiňovaném studu lze rovněž spatřovat nespokojenost nad životem, který není v souladu s básníkovou přirozeností, což odpovídá například tomu, jak je hodnocena úřednická služba v předmluvě k básni „Návrat“.²⁷⁴

V závislosti na tom, kterému výkladu na tomto místě dáme přednost, pak lze čtvrté dvojverší chápat buď jako básníkovu odhodlání dokončit jemu svěřenou práci a teprve poté se vrátit do ústraní nebo jako vyjádření básníkovu životního údělu, jímž je prostý život v ústraní na venkově. Jak jsme již uvedli v poznámce k tomuto verši, obě varianty se nám zdají stejně věrohodné a obě nakonec také odpovídají dvěma touhám, které autor opakovaně vyjadřuje, tj. touze po nápravě světa a touze žít v ústraní v souladu se svou přirozeností.

Následující dvojverší obsahuje vedle zmínky o čase vyměřovaném otáčením souhvězdí také narážku na *Li Sao* v podobě reduplikovaného výrazu *ranran* 冉冉: „Každý se pachtí jen za mocí slávou a prospěchem / pro mne však to nejsou hodnoty, na nichž mi záleží. / Mne trápí vědomí, že stáří již kvapem blíží se víc a víc (*lao ranran qi jiang zhi xi* 老冉冉其將至兮) / a svému jménu už nestačím vrátit lesk, jaký mu náleží.“²⁷⁵ Skrze citaci se tak do veršů o plynoucím času dostávají také témata rozchodu se světskými hodnotami a obavy o svůj posmrtný odkaz, která se objevila již v některých předchozích básních cyklu.

Předposlední dvojverší o širokých cestách světa a Yang Zhuovi, který se zastavil, má svůj kontext v textu *Liezi*. Zde se vypráví historka o tom, jak Yang Zhuův soused ztratil ovci, a

²⁷² Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 183.

²⁷³ Tamt., str. 184.

²⁷⁴ Hightower, James R. (1998). *T'ao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*. In: Hightower, James R.; Florence Chia-ying Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia Center, str. 35.

²⁷⁵ Český překlad viz: Vochala, Jaromír (překl.) (2004). *Z čchuských písní*. Praha: BB art, str. 13.

přestože mu ji pomáhalo hledat mnoho pomocníků, už ji nikdy nenašel. Důvodem byla rozbíhavost všech cest, kdy z každé vedlo dalších několik a brzy tak přestalo být zřejmé, kudy pokračovat. Yang Zhu z této historky posléze vyvozuje, že kořenem lidského hledání je jednota a je třeba se k ní z rozptýlenosti vrátit, respektive zastavit marné hledání na nekonečných cestách.²⁷⁶ Z kontextu básně je patrné, že příběh o Yang Zhuově zastavení zde Tao Yuanming vztahuje ke svému odchodu z úřadu a návratu tam, odkud původně vyšel, tedy na venkov. Možná lze narážku vykládat rovněž jako polemiku s pasáží z *Chuci*, na níž odkazovalo předchozí dvojverší. Trápit se nad zachováním svého jména se může jen ten, kdo se dosud zcela nevzdal světa a jeho nekonečných cest.

Také závěrečné dvojverší v sobě skrývá narážku, tentokrát na historické postavy z doby dynastie Han Shu Guanga 疏廣 a Shu Shoua 疏受. Ti zastávali vysoké úřední posty a sloužili korunnímu princovi, který jim pak předtím, než odešli do výslužby, věnoval tučnou odměnu. Oba bratři posléze všechny obdržené peníze utratili za pohoštění a pitky se svými přáteli na venkově.²⁷⁷ Básník se tak nakonec v závěru utěšuje, že je lépe odejít z úřadu, neboť ke svému pití vysoký plat ani odstupné nepotřebuje. Nicméně nelze se ubránit dojmu, že motiv vína se zde objevuje také v souvislosti s básnickovými zklamanými ambicemi a že je vposled i jedním z prostředků, jak se se svým rozčarováním z úřednické dráhy vyrovnat. Pití vína tak možná není jen vyjádřením básnickovy nespoutané povahy nedbající o světské hodnoty a toužící po životě v souladu s přirozeností, jak tomu bylo například v první básni cyklu, ale také jeho útěchou v časech, kdy jsou otřeseny jeho mravní ideály.

2.2.20 XX

羲農去我久，
舉世少復真。
汲汲魯中叟，
彌縫使其淳。
鳳鳥雖不至，
禮樂暫得新。
洙泗輟微響，

²⁷⁶ Graham, A.C. (překl.) (1960). *The Book of Lieh-tzu*. London: Murray, str. 175 – 176.

²⁷⁷ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 185.

漂流逮狂秦。
詩書復何罪，
一朝成灰塵。
區區諸老翁，
為事誠殷勤。
如何絕世下，
六籍無一親！
終日馳車走，
不見所問津。
若復不快飲，
空負頭上巾。
但恨多謬誤，
君當恕醉人。

*Fu Xi a Shennong tu již dávno nejsou,
na světě [už] je málo těch, kteří jsou opravdoví.²⁷⁸
Horlivý stařík ze státu Lu²⁷⁹
napravoval [svět] a činil jej ryzím.²⁸⁰
Ačkoli se neobjevil fénix,²⁸¹
rituály a hudba se načas oprášily.
Utichla jemná slova mezi [řekami] Zhu a Si,²⁸²
proud dorazil do zběsilé [doby] Qin.*

²⁷⁸ Dle Yuan Xingpeiova komentáře výraz *zhen* 真 na tomto místě odkazuje k „přirozeným instinktům“ (*ren zhi ziran benxing* 人之自然本性) a má blíže k *Zhuangzi* či *Laozi* než k *Lunyu*.

²⁷⁹ Reduplikovaný výraz *jiji* 汲汲 dle komentáře chápeme jako „výraz usilovné / horlivé nálady“ (*xinqing jieqie mao* 心情急切貌).

„Starý pán ze státu Lu 魯“ je samozřejmě Konfucius.

²⁸⁰ Výraz *chun* 淳, který překládáme jako „ryzí“, obsahuje i významy „čistý / prostý / upřímný“ atp. Dle komentáře je paralelou k *zhen* 真 z druhého verše.

Zájmeno *qi* 其 vztahujeme k „celému světu“ (*jushi* 舉世) z druhého verše, neboť Konfuciovi šlo především právě o nápravu světa. Nicméně například překlad Ryšavá / Hiršal vztahuje zájmeno ke státu Lu z předchozího verše: „nápravným úsilím stát Lu zas čistotou vzkvet.“

²⁸¹ Narážka na *Lunyu*. Fénix se objevuje jen v dobách dokonalé vlády. Viz: Vochala, Jaromír (překl.) (2009). *Konfucius v zrcadle Sebraných výroků*. Praha: Academia, str. 52.

²⁸² Výraz *weixiang* 微響 („jemná slova“) zde nepochybně značí nauku Konfuciovu čerpající z rituálu (*li* 禮) a hudby (*yue* 樂).

Mezi řekami Zhu a Si leželo hlavní město státu Lu, odkud Konfucius pocházel.

*Čím se provinily Shijing a Shujing,
že se během jediné dynastie proměnily v prach?*²⁸³
*Oddaně a usilovně [pak] všichni starci*²⁸⁴
*pro tu věc s upřímností úzkostlivě sloužili.*²⁸⁵
*Čím to, že v pozdějších dobách*²⁸⁶
*už není nikdo, kdo by rozuměl kanonickým knihám?*²⁸⁷
*Od rána do večera se [lidé] ženou na vozech,
ale není nikdo, kdo by se ptal na brod.*²⁸⁸
*Kdybych se s radostí nenapil,
nebyl bych hoden svého šátku.*²⁸⁹
*Lituji však mnoha svých mylných výroků,*²⁹⁰
musíte prominout opilému muži.

Závěrečná báseň se dle Hightowera stala oblíbenou zvláště mezi konfuciánskými komentátory, neboť v ní básník oslavuje skvělou minulost, kanonické spisy i Konfucia samotného.²⁹¹ Celá báseň navíc také výslovně spojuje básníkem pocíťovaný úpadek světa se ztrátou zájmu o klasické texty konfucianismu a principy s nimi spojené.

První dvojverší nepřímo oslavuje bájnou dobu Fu Xiho 伏羲 a Shennonga 神農, když se ve druhém verši mluví o nedostatku těch, kdo si ještě zachovali opravdovost (*zhen* 真). Komentátoři pak jako náležitý kontext tohoto pojmu uvádějí pasáž z kapitoly „Rybář“ (*Yufu* 漁父) z knihy *Zhuangzi*. V ní vede Konfucius rozhovor s cizincem (*ke* 客) o tom, co je to opravdovost. Ten mu odpovídá, že opravdovost se projevuje především upřímným a nenuceným projevem citu a stojí v určité opozici k vnější formálnosti: „Obřady (*li* 禮) jsou něco, co vytváří současný obyčej, opravdovost je něco, co přijímáme z nebe. Je přirozená

²⁸³ Narážka na proslulé „pálení knih“ qinského císaře Qin Shi Huanga 秦始皇.

²⁸⁴ Reduplikované *ququ* 區區 chápeme dle Yuan Xingpeiova komentáře jako výraz „oddanosti / loajality a soustředěnosti“ (*zhongcheng zhuan* 忠誠專一).

²⁸⁵ Narážka na ty, kteří na počátku dynastie Han pomáhali po paměti znovu sepsat zničené kanonické knihy.

²⁸⁶ *Jueshi* 絕世 zde označuje dle komentáře období po pádu dynastie Han a značí také upadlý či rozvrácený svět.

²⁸⁷ Doslova: „Šest kanonických knih nemá nikoho blízkého / kamaráda.“

²⁸⁸ Narážka na *Lunyu*, viz výklad níže.

²⁸⁹ Výraz *kongfu* 空負 chápeme jako synonymum pro *qufu* 辜負 („nenaplnit svá očekávání / nebýt hoden“). „Šátek“ (巾) má zde dva možné výklady, viz níže.

²⁹⁰ Výraz *miuwu* 謬誤 („chyba / omyl“) nevztahuje se zde jen k chybám formálním, ale především k obsahu toho, co básník v cyklu prohlašuje.

²⁹¹ Hightower, James R. (1998). *T'ao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*. In: Hightower, James R.; Florence Chia-ying Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia Center, str. 37.

(*ziran* 自然) a nedá se změnit. Proto se světci řídí nebem a cení si opravdovost a neváží si obyčejů.²⁹² Na pozadí knihy *Zhuangzi* se tak básníkovo postesknutí nad nedostatkem opravdovosti jeví jako vyznání toho, kdo před obřady upřednostňuje přirozenost. Nicméně jak ukazuje zbytek básně, opravdovost se dle autora s obřadností jistě nevylučuje, ale naopak je spíše jejím průvodním jevem.

Hned ve druhém dvojverší je totiž Konfucius tím, kdo svět alespoň načas a částečně napravil. Jako jeho hlavní úspěch zmiňuje šestý verš znovuoobnovení rituálu (*li* 禮) a hudby (*yue* 樂), které jsou takto podmínkami pro zlepšení stavu světa. V dalších verších následuje stručný dějinný exkurz, který načrtává osudy kanonických textů od jejich perzekuce za dynastie Qin 秦, přes obnovu za dynastie Han až po ztrátu jejich popularity (nebo možná ztrátu těch, kdo jim opravdu rozumějí) po pádu hanského impéria.

Osmé dvojverší, které mluví o tom, že nejsou lidé, kteří by se ptali na brod, je narážkou na známou historku z *Lunyu*. Dle ní projížděl jednou Konfucius s žákem Ziluem 子路 kolem Chang Jua 長沮 a Jie Niho 桀溺, dvou učenců žijících v ústraní rolnickým životem, a hledal brod přes řeku. Poslal proto svého žáka, aby se na cestu zeptal pracujících mužů. Na Ziluovu otázku však Chang Ju odpoví enigmaticky, že Konfucius sám by měl vědět, kde je brod, a Jie Ni namísto odpovědi nabádá Zilua, aby se raději přidal k nim a žil v ústraní, než se snažil s Konfuciem napravovat svět. Na to posléze Konfucius odpovídá, že ačkoli je svět v nepořádku, jeho místo je mezi lidmi a ne mezi zvířaty.²⁹³ Není zcela zřejmé, jak tento příběh v rámci Tao Yuanmingovy básně interpretovat. Hightower nabízí výklad, dle něž se autor ztotožňuje s oněmi dvěma v ústraní žijícími učiteli a skrze narážku si tak ztěžuje na to, že v jeho době už není nikdo, kdo by cestoval od místa k místu ve snaze napravovat svět.²⁹⁴

Jakkoli se taková interpretace nabízí, není příliš v souladu s tím, že Konfucius na konci zmíněné historky život v ústraní spíše zavrhuje. Z celkového vyznění básně se ale nezdá pravděpodobné, že by se zde Tao Yuanming ztotožňoval s něčím, co odmítá Konfucius. Pak ovšem nezbyvá než usoudit, že básník je zde spíše tím, kdo zastaví svůj vůz a hledá brod a kdo se, na rozdíl od ostatních učenců, dosud nevzdal ideálu nápravy světa.

Předposlední dvojverší má také přinejmenším dvojí možný výklad. Záleží totiž na tom, s čím si spojíme zde zmíněný šátek (*jin* 巾), který nosí básník na hlavě. Tao Yuanmingova biografie od Xiao Tonga 蕭統 (501-531) obsahuje historku, dle níž byl básník tak chudý, že

²⁹² Upravený překlad O. Krále, viz: Král, Oldřich (překl.) (2006). *Mistr Zhuang: Sebrané spisy*. Lásenice: Maxima, str. 395.

²⁹³ Viz: Vochala, Jaromír (překl.) (2009). *Konfucius v zrcadle Sebraných výroků*. Praha: Academia, str. 98.

²⁹⁴ Hightower, James R. (1998). *T'ao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*. In: Hightower, James R.; Florence Chia-yang Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia Center, str. 38.

k přefiltrování vína používal látku, kterou jinak nosil jako pokrývku hlavy.²⁹⁵ Takový výklad ovšem musí nutně čelit námitce, že autoři Tao Yuanmingových biografií si mnohé z historek o básníkovi nejspíše sami domýšleli.²⁹⁶ Jako pravděpodobnější se proto zdá být vysvětlení, které chápe šátek z básně jako symbol úředníka a konfuciána. Celé dvojverší pak vyznívá jako výraz básníkovy zklamání, neboť dobrému konfuciánovi v jeho době už nezbývá než se těšit vínem. Víno tak může sloužit i jako útěcha tomu, kdo ji nenalézá ve světě.

Závěrečné dvojverší básně a v něm vyjádřenou omluvu lze pravděpodobně vztáhnout na celý cyklus básní po pití vína. Básník se omlouvá za to, že se ve svých básních nevyvaroval mnoha chyb a vše svádí na svou opilost. Yeh Chia-ying za tímto gestem spatřuje politický podtext obdobný situaci, kdy básník Ruan Ji 阮籍 (210-263) neustále pil jen proto, aby díky své opilosti nemusel odpovídat úředníkům, které vyslal dvůr, aby jej vyzvali k návratu z ústraní.²⁹⁷ Je ale také možné chápat závěrečné dvojverší tak, že uzavírá celý cyklus do závorky, kdy si nejsme jisti, zdali vše předtím řečené nebylo jen žertem či ironií a zdali ve světle takového závěru není třeba přehodnotit mnohé z významů, které si čtenář během četby cyklu vytvořil. Domníváme se, že závěr umožňuje obojí čtení zároveň. Je možné vidět proklamovanou opilost jako jistou kličku před hrozícím postihem od těch, kteří opakovaně vyzývali Tao Yuanminga k návratu z ústraní. Lze snad ale spatřovat v závěru i výzvu čtenáři k tomu, aby si připomněl předmluvu k cyklu, v níž se básník doznává z toho, že básně vznikaly po víně a bez vážnějšího úmyslu, a aby raději sám promýšlel některé zde načrtnuté motivy, než se spoléhal na pravdy opilého básníka.

²⁹⁵ Hightower, James R. (1998). *T'ao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*. In: Hightower, James R.; Florence Chia-ying Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia Center, str. 38.

²⁹⁶ Swartz, Wendy (2008). *Reading Tao Yuanming: Shifting Paradigms of Historical Reception (427-1900)*. Cambridge, London: Harvard University Press, str. 46.

²⁹⁷ Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju, str. 193.

3. Další básně o víně

V následující části podáváme pro doplnění představy o funkci motivu vína v Tao Yuanmingově poezii překlad a interpretaci dalších dvou básní, které mají víno ve svém názvu. Jedná se o básně „Končím s vínem“ (*Zhi jiu* 止酒) a „Výklad o víně“ (*Shu jiu* 述酒). Můžeme již předem poznamenat, že zvláště ve druhé ze jmenovaných básní vystupuje motiv vína ve srovnání s výše představeným cyklem „Dvaceti básní po pití vína“ ve značně odlišné funkci. Báseň „Končím s vínem“ zase kontrastuje s předchozím cyklem svým hravě nevázaným tónem, který je dosti vzdálen od vážnosti témat pojednávaných v předchozím cyklu. Nicméně právě i z těchto důvodů představují následující dvě básně zajímavý náhled na významové rozpětí, jaké v Tao Yuanmingově díle víno zaujímá.²⁹⁸

3.1 Končím s vínem (*Zhi jiu* 止酒)

止酒

居止次城邑，
逍遙自閑止。
坐止高蔭下，
步止葦門裏。
好味止園葵，
大懼止稚子。
平生不止酒，
止酒情無喜。
暮止不安寢，
晨止不能起。
日日欲止之，

²⁹⁸ V následujících dvou básních využíváme vedle edice Yuan Xingpeie a Gong Bina rovněž edici Lu Qinliho 逯钦立. Viz: Lu Qinli 逯钦立 (ed.) (1979). 陶渊明集. Beijing: Zhonghua shuju.

營衛止不理。
徒知止不樂，
未知止利己。²⁹⁹
始覺止為善，
今朝真止矣。
從此一止去，
將止扶桑埃。
清顏止宿容，
奚止千萬祀。

Končím s vínem

*Usadil jsem se blízko města,³⁰⁰
svobodně se toulám a dlím v zahálce.³⁰¹
Usedám pouze do stínu vysokých [stromů],³⁰²
procházím jen proutěnou brankou.³⁰³
Mé nejlepší jídlo končí u polních bylin,³⁰⁴
mou největší radostí je můj malý syn.
Celý život jsem nepřestal s vínem,
když s ním přestanu, [hned] jsem skleslý.
Když přestanu večer, nemám klidný spánek,
když přestanu ráno, nemůžu vstát.
Den co den s ním toužím skončit,*

²⁹⁹ Zde se odkláníme od Yuan Xingpeiovy edice a dosazujeme sloveso *zhi* 知 namísto *xin* 信.

³⁰⁰ Slovo *zhi* 止 přítomné v každém verši je zde složkou dvouslabičného slovesa *juzhi* 居止 („bydlet / sídlit / přebývat“). Slovesem „usadit se“ se pokoušíme alespoň částečně zachovat význam samotného *zhi* 止 („zastavit se / skončit“).

Výraz *ci* 次 chápeme dle komentáře jako *jin* 近 („blízko“).

³⁰¹ V překladu výrazu *xiaoyao* 逍遙 jsme se inspirovali Královým překladem názvu první kapitoly knihy *Zhuangzi*: „Svobodné daleké toulání“ (*Xiaoyao you* 逍遙遊).

Zhi 止 zde opět chápeme jako složku dvojslabičného slovesa *xianzhi* 閑止 („prodlévat v klidu a volném čase“).

³⁰² V celém druhém dvojverší chápeme *zhi* 止 dle Yuan Xingpeiova komentáře jako příslovce s významem *zhi* 只 („pouze“). Hightower zde překládá *zhi* 止 jako sloveso: „Sitting I stop beneath the high shade trees / I stroll and stop inside my rustic gate.“

³⁰³ *Bimen* 華門 („proutěná branka“) je dle komentáře symbolem pro chudou domácnost.

³⁰⁴ V následujícím dvojverší chápeme sloveso *zhi* 止 jako „končit u / být omezen na“. V překladu je zachováváme pouze v první části dvojverší.

*jakmile [však] skončím, mám nepříznivý tep.*³⁰⁵

*Vím jen, že přestanu-li, jsem nešťastný,
nevím, zda mi prospěje, když přestanu.*³⁰⁶

*Pak jsem si [však] pomyslel, že je dobré přestat,
od dnešního rána opravdu přestávám.*

*Oded' končím, vyrážím [dál]
a zastavím až u břehů Fusangu.*³⁰⁷

*Svěží barva zůstane na mé tváři
a nezmizí ani za tisíce let.*³⁰⁸

Komentátoři se vesměs shodují v tom, že báseň, v níž je záměrně v názvu i v každém z dvaceti veršů užito slovo *zhi* 止, má především charakter vtipu. Lu Qinli 逯钦立 navíc ve svém komentáři dává báseň do souvislosti s dobovou poezií, kterou pěstovali taoisté a v níž se v každém verši vyskytovalo slovo *hua* 化 („proměnit“).³⁰⁹ Tao Yuanmingova báseň se pak jeví jako parodie na některá díla svých současníků. Komentátoři také zmiňují, že báseň se pro některé interprety Tao Yuanmingova díla stala zdrojem polemiky o to, zda její autor skutečně skončil s pitím vína či nikoliv. Pokud bychom si opravdu měli klást otázku, zda Tao Yuanming skončil s pitím vína či nikoliv, pak bychom zřejmě byli nuceni odpovědět záporně. V první ze svých tří „Pohřebních písní“ (*Wange shi san shou* 挽歌詩三首), v nichž o sobě píše básník z pozice zemřelého, shrnuje svůj celoživotní vztah k vínu takto: „Jen mne mrzí, že dokud jsem žil / nemíval jsem k pití dost vína.“³¹⁰ Stejně tak v cyklu „Dvaceti básní po pití vína“ kritizuje ty, kdo zůstávají střízliví (viz básně třetí a třináctou) a mluví o tom, že mu ke štěstí stačí i laciné víno (viz báseň devatenáctou). V tomto kontextu se pak báseň „Končím s vínem“ vsutku jeví především jako hříčka, v níž básník ironicky komentuje svůj (zlo)zvyk. Hightower připomíná, že mezi prvními šesti verši a zbytkem básně je výrazný významový zlom.³¹¹ Zatímco v prvních třech dvojverších načrtává básník svou životní situaci, v níž se

³⁰⁵ Výraz *yingwei* 營衛 zastupuje pojmy *yingqi* 營氣 a *weiqi* 衛氣 z čínské medicíny, které zjednodušeně řečeno značí oběh krve a energie *qi* 氣.

³⁰⁶ Lze samozřejmě rovněž překládat: „Nevím, že mi prospěje, když přestanu.“ V tomto smyslu překládá Hightower: „I did not know that stopping could be good.“

³⁰⁷ Fusang 扶桑 legendární místo, odkud vychází slunce a kde žijí nesmrtelní

³⁰⁸ Doslova rétorická otázka: „Jak by mohla ustát za tisíc let?“

³⁰⁹ Viz: Lu Qinli 逯钦立 (ed.) (1979). 陶渊明集. Beijing: Zhonghua shuju, str. 109.

³¹⁰ 但恨在世時 / 飲酒不得足. Přebásněný český překlad viz: Ryšavá, Marta; Hiršal, Josef (1966). *Tchao Jüan-ming. Návraty*. Praha: Odeon, str. 149.

³¹¹ Hightower, James R. (1970). *The Poetry of T'ao Ch'ien*. Oxford: Oxford University Press, str. 158.

zřetelně odráží jeho skromný a chudý život, ve zbytku básně již popisuje svůj vztah k vínu. Je otázkou, jaký je vztah mezi těmito dvěma zřetelně odlišnými částmi básně vedle toho, že je spojuje rozličné užití slova *zhi* 止. Domníváme se, že určitou odpověď může poskytnout záporka před *zhi* 止 v sedmém verši, kde se poprvé vyskytuje zmínka o víně (*jiu* 酒). Je to totiž první a také jediná záporka před *zhi* 止 v celé básni. Pokud se pokusíme zobecnit význam slova *zhi* 止 tak, jak je užíváno postupně v celé básni, pak lze říct, že především značí určité omezení (zastavení, ukončení, vzdání se apod.). To jediné, co tomuto všeprostupujícímu omezení vzdoruje, je víno. Pokud pak tento poznatek vztáhneme k prvním šesti veršům, pak si lze všimnout ostrého kontrastu mezi mnoha omezeními, které svazují básníkův každodenní život, a vínem jako tím, co se této situaci vymyká. To, s čím básník nikdy neskončí, je zároveň tím jediným, co básníka nikdy nezastaví.

V druhé části básně začínající sedmým veršem mluví básník o svém ustavičném popíjení. Zmiňuje se o své náladovosti spjaté s pitím vína a dokonce i o fyzických problémech, které se dostavují během abstinence. Pokud by někdo chtěl Tao Yuanminga vidět jako alkoholika, pak právě tato báseň by mu mohla posloužit za poměrně přesvědčivý důkaz takového tvrzení. Zajímavé je rovněž to, jak závěr básně doplňuje předtím proklamovanou touhu skončit s pitím. Poslední čtyřverší je totiž zřetelně ironickou poznámkou o tom, že pokud autor přestane pít, pak dojde nesmrtelnosti. O zkrácení života jako důsledku pití vína mluví také „duch“ (*shen* 神) v básni „Tělo, duch a stín“ (*Xing ying shen san shou* 形影神三首).³¹² Nicméně abstinence jako prostředek k dosažení nesmrtelnosti se vzhledem ke své zjevné nadsazenosti i k žertovnému tónu celé básně jeví spíše jako opak toho, po čem básník doopravdy touží. Je dobré si připomenout, že víno je pro Tao Yuanminga také „věc na zapomnění stesku“ (*wang you wu* 忘憂物), jak se o tom zmínil v sedmé básni výše pojednávaného cyklu. Domníváme se, že náhled na víno jako na pomůcku, která dovede rozptýlit smutek, je přítomen i na pozadí této básně a „svěží barva“ (*qing yan* 清顏), která má dle posledního dvojverší zůstat na básníkově tváři od chvíle, kdy se vzdal vína, je poznámkou takřka sarkastickou. Spíše se tedy ukazuje, že Tao Yuanming s vínem nekončí ani v této básni.

³¹² Tamt., str. 44.

3.2 Výklad o víně (Shu jiu 述酒)

述酒

(儀狄造，杜康潤色之.)

重離照南陸，
鳴鳥聲相聞。
秋草雖未黃，
融風久已分。
素礫晶修渚，
南嶽無餘雲。
豫章抗高門，
重華固靈墳。
流淚抱中嘆，
傾耳聽司晨。
神州獻嘉粟，
西靈為我馴。
諸梁董師旅，
芊勝喪其身。
山陽歸下國，
成名猶不勤。
卜生善斯牧，
安樂不為君。
平王去舊京，
峽中納遺薰。
雙陵甫云育，
三趾顯奇文。
王子愛清吹，
日中翔河汾。

朱公練九齒，
閑居離世紛。
峨峨西嶺內，
偃息常所親。
天容自永固，
彭殤非等倫。

Výklad o víně

(Yi Di je vynalezl, Du Kang je vylepšil.)

*Svit znovu ozářil jižní zem,*³¹³
pějící ptáci si vzájemně naslouchají.
Ačkoli podzimní tráva [ještě] nezežloutla,
*jarní vítr už se rozptýlil.*³¹⁴
*Bílé kamínky se blyští na úzké souši,*³¹⁵
u jižních vrcholů už nejsou mraky.
*Yuzhang ohrožuje vysokou bránu,*³¹⁶
*Chonghua je zavřen ve své hrobce.*³¹⁷
*Roní slzy a v nitru tají žal,*³¹⁸
*pozorně naslouchá, aby slyšel posla rána.*³¹⁹
*Posvátná zem nabídla skvělé obilí,*³²⁰
*čtyři posvátná zvířata mne spoutávají.*³²¹

³¹³ Dle Yuan Xingpeiiova komentáře chápeme 離 na tomto místě jako označení třicátého hexagramu *Yijingu*. Pro další významy viz výklad níže.

³¹⁴ *Rongfeng* 融風, chápeme dle Lu Qinliho komentáře jako vítr ze severovýchodu, který je typický pro jaro.

³¹⁵ Výraz *zhu* 渚 označuje suchou zem v opozici k moři.

³¹⁶ Verš odkazuje k Liu Yumu, který byl v roce 406 jmenován pánem v Yuzhangu 豫章.

Gaomen 高門 („vysoká brána“) je symbolem královského trůnu.

³¹⁷ Chonghua 重華 je jméno bájného vládce Shuna 舜.

³¹⁸ Lu Qinli navrhuje jako podmět tohoto verše básníka samotného. Kloníme se však zde ke komentáři Yuan Xingpei, rovněž vzhledem k následujícímu dvojverší. Hightower překládá celé dvojverší dle Lu Qinliho: „With streaming I contain my inner sighs / And strain my ears to hear the morning cockcrow.“

³¹⁹ *Sichen* 司晨 („posel rána“): kohout.

³²⁰ *Shenzhou* 神州 („posvátná zem“): Čína.

³²¹ Výraz *xiling* 西靈 upravují všichni komentátoři na *siling* 四靈 („čtyři posvátná zvířata“): fénix, želva, drak a jednorožec.

Zhulian vedl armádu do boje,³²²
Qian Sheng přišel o život.³²³
Pán ze Shanyangu se uchýlil do svého léna,³²⁴
 nesnažil se víc vydobýt si slávu.
Pan Bu byl dobrý pastýř³²⁵
 a byl spokojen s tím, že není vznešeným mužem.
Král Ping odešel ze starého hlavního města,³²⁶
Luoyang přijal potomky barbarů.³²⁷
 U dvou vrchů už prý [lidé] žijí v klidu,³²⁸
 trojnožec vyjevil podivný spis.
Wangzi miloval průzračný zvuk³²⁹
 a o polednách se toulal u řeky *Fen*.³³⁰
Pán z Zhu pěstoval umění dlouhověkosti³³¹
 opustil zmatky světa a žil v ústraní.
 Vysoko v Západních hřebenech³³²
 se často oddává odpočinku.
 Tvářnost nebes zůstává věčně stálá³³³
 i *Peng Zu* zemřel mladý, nemůže se [nebesům] rovnat.³³⁴

³²² *Zhulian* 諸梁: Shen Zhulian 沈諸梁, vojevůdce z 5.st.př.n.l..

³²³ *Qian Sheng* 芊勝: jeden z vnuků chuského krále Ping Wanga 平王 a uzurpátor trůnu.

³²⁴ *Shanyang* 山陽: pán ze Shanyangu: poslední hanský císař Xian 獻, kterému bylo po jeho odstranění z trůnu nabídnuto místo správce Shanyangu.

³²⁵ *Pan Bu* (卜生): západohanský Bu Shi 卜式, který zbohatl chovem ovcí a získané prostředky využil na pomoc chudým i císařskému dvoru v boji s barbary.

³²⁶ Dle Yuan Xingpeie se zde jedná o Zhouského krále Pinga.

³²⁷ Jakkoli se zdá zvláštní, přijímáme pro tento verš interpretaci z komentáře Gong Bina, o níž se zmiňuje i Hightower: *xia* 峽 je výpůjčka za *jia* 郟, které zde stojí za *Jiaru* 郟郟, což je původní jméno hlavního města Zhouů, dnešního Luoyangu 洛陽.

Xun 薰 zastupuje *xunyu* 薰鬻, jméno barbarského kmene, který donutil krále Pinga opustit hlavní město.

³²⁸ *Shuangling* 雙陵 dle Yuan Xingpeie značí oblast kolem Luoyangu a planiny Guanzhong 關中. Verš doslova říká „u dvou vrchů [lidé] prý už vychovávají“, odtud význam „žijí v klidu“.

³²⁹ *Wangzi* 王子: Wangzi Jin 王子晉, syn jednoho z Zhouských králů, který si oblíbil hru na ústní varhánky *sheng* 笙.

³³⁰ *Hefen* 河汾 („řeka Fen“): řeka ve státě Jin 晉.

Výraz *xiang* 翔 chápeme dle Lu Qinliho komentáře jako *youao* 遊遨 („potulovat se“). Hightower překládá v původním významu jako „létat / kroužit“: „And soared at noon above the river Fen“. Wangzi se údajně stal nesmrtelným, nelze proto takový překlad vyloučit.

³³¹ *Zhugong* 朱公 („pán z Zhu“): Fan Li 范蠡, politik ze státu Yue 越 z doby *Chunqiu* 春秋. Později přijal jméno Tao Zhugong 陶朱公. Z toho komentátoři odvozují, že zde Tao Yuanming prostřednictvím Zhugonga mluví sám o sobě.

Lian jiuchi 練九齒 značí dle komentářů techniku prodlužování života.

³³² *Xiling* 西嶺 („Západní hřeben“): místo, kde byl údajně pohřben poslední jinský král Gong 恭.

³³³ *Tianrong* 天容 („tvářnost nebes“): Lu Qinli navrhuje výklad, dle něž značí výraz *tianrong* dva pomocníky bájného císaře Huang Diho 黃帝, kteří se jmenovali Tian Lao 天老 a Rong Cheng 容成.

Kwong nazývá tuto báseň „nejasnou“, ³³⁵ Hightower ji dokonce považuje za jednu z nejobtížnějších čínských básní vůbec. ³³⁶ „Výklad o víně“ se vskutku vymyká tradičnímu pojetí Tao Yuanminga jako básníka prosté rustikální poezie, kterému básnické prostředky slouží především k přímému vyjádření niterných pohnutek. Zvláště patrný rozpor mezi názvem básně a jejím obsahem vedl mnohé čtenáře dokonce k domněnce, že původně existovala jiná Tao Yuanmingova báseň s tímto názvem, která byla později nahrazena tou, jíž zde uvádíme a jejímž autorem byl někdo jiný. ³³⁷ Tento názor dobře reflektuje zmíněný rozpor mezi očekáváním Tao Yuanmingových čtenářů a obsahem „Výklad o víně“, které je spíše než básní složitou hádankou, s jejímž úplným a uspokojivým řešením si neví rady takřka žádný s čínských komentátorů.

Výklad, který podáváme níže a který má daleko k tomu, aby mohl být považován za dostačující, vychází především z Hightowerovy interpretace, od níž se po přihlédnutí k některým čínským komentářům na několika místech mírně odlišuje.

Základní obtíží Tao Yuanmingova „Výklad o víně“ je enigmatičnost historických narážek, jimiž je prochnut takřka každý z třiceti veršů básně. Často totiž není zřejmé, k čemu přesně narážka odkazuje a tím se posléze znejasňuje i vztah jednotlivých „narážek / veršů“ mezi sebou. Již první slovo prvního verše dobře ukazuje, v čem spočívá hlavní obtíž celé básně, s níž se musí čtenář vyrovnávat. Výraz *chongli* 重離, který (nikoli zcela neproblematicky) v našem překladu chápeme jako „opětovnou zář“, je totiž vedle svého původního významu také homofonní s jménem Chongliho, mytického předka jinského vládnoucího rodu Sima 司馬. Celý verš se pak ve světle této poznámky jeví jako odkaz ke znovunastolení vlády dynastie Jin v roce 318 na jihu Číny. Rovněž pro „pějící ptáky“ (*mingniao* 鳴鳥) z druhého verše se objevují dvě možné interpretace. Dle první z nich, která se opírá o *Shujing*, kde jsou zpívající ptáci synonymem pro fénixe, jsou tyto symbolem loajálních ministrů. Dle jiného výkladu, který chápe zmíněný výraz jako narážku na *Li Sao*, kde zpěv ptáků ohlašuje, že květiny ztratily vůni, jsou naopak ptáci špatným znamením.

Třetí a čtvrtý verš, v nichž je zachycen obraz přicházejícího podzimu, lze v rámci nastíněném v prvním dvojverší číst jako předzvěst postupného úpadku dynastie Jin.

„Bílé kamínky“ (*su li* 素礫) z pátého verše mohou odkazovat k „Bílým kamenům“ (*Baishi* 白石), místu vítězné bitvy generála Huan Xuana 桓玄, po níž tento začal uplatňovat své

³³⁴ Peng 彭: Peng Zu 彭祖, legendární postava z dob dynastie Shang 商. Peng Zu se údajně dožil více než osmi set let.

³³⁵ Kwong, Charles Yim-tze (1994). *Tao Qian and the Chinese Poetic Tradition: The Quest for Cultural Identity*. Ann Arbor: Center for Chinese Studies, University of Michigan, str. 40.

³³⁶ Hightower, James R. (1970). *The Poetry of T'ao Ch'ien*. Oxford: Oxford University Press, str. 159.

³³⁷ Tamt., str. 160.

mocenské ambice. „Úzká souš“ (*Xiuzhu* 修渚) je dle některých komentářů údajně synonymem pro Jiangling 江陵, kde generál Huan držel v zajetí císaře Ana 安. „Jižní vrcholky“ (*Nanyue* 南嶽) z následujícího verše pak odkazují k místu, kde jinský císař Yuan 元 vykonal oběť při svém nástupu na trůn v roce 317. Nepřítomnost mraků nad horami doplňuje význam verše jako symbol pro vyprchávací ctnost jinského vládnoucího rodu.

Místní název Yuzhang 豫章 ze sedmého verše zastupuje Liu Yuho, který zde byl po jistou dobu správcem. Ohrožení „vysoké brány“ (*gaomen* 高門) naznačuje Liu Yuho ambice zmocnit se trůnu. Chonghua, neboli bájný Shun, z následujícího verše, byl údajně po své smrti pohřben v Linglingu 零陵. Lingling je však zároveň místem, které měl po svém sesazení spravovat poslední jinský císař Gong 恭. Ten byl ovšem nakonec zavražděn, jak také naznačuje motiv hrobu na konci osmého verše.

Jako podmět následujícího dvojverší chápe Hightower ve shodě s Lu Qinliho komentářem básníka samotného, který na tomto místě údajně vyjadřuje svůj žal nad právě popsány událostmi. Ačkoli se takový výklad jeví jako možný, my se zde spíše kloníme k názoru Yuan Xingpeie, který jako podmět celého dvojverší pokládá krále Gonga zmíněného nepřímo v předchozím verši. Zdá se nám pravděpodobnější, že smutek nad nevyhnutelným pádem dynastie projevuje samotný poslední císař. Nicméně vzhledem k tomu, že básník zřejmě odkazuje sám k sobě hned v následujícím dvojverší, nelze rozhodně vyloučit ani interpretaci Lu Qinliho přejímanou Hightowerem.

„Skvělé obilí“ (*jia su* 嘉粟), které vydala čínská zem, zmíněné v jedenáctém verši poukazuje k události z roku 418, kdy obyvatelé oblasti Gongxian 鞏縣 odevzdali skvělou úrodu. Tu následně Liu Yu nabídl císaři a císař ji opět vrátil Liu Yumu. Opět se tak na tomto místě ohlašuje nevyhnutelný pád jinské dynastie, který následně stvrzuje zmínka o „čtyřech posvátných zvířatech“ (*xiling* 西靈, resp. *siling* 四靈) z následujícího verše. Ty se totiž objevují i v abdikační listině poslední jinského císaře Gonga ve prospěch Liu Yuho. Otázkou zůstává, jak si vysvětlit zbytek dvanáctého verše, v němž se objevuje osobní zájmeno *wo* 我. Žádný komentátor vysvětlení nenabízí. Je možné, že v tomto verši vyjadřuje básník svůj postoj k nadcházejícímu období Liu Yuho vlády a nepřímo i svou loajalitu k jinské dynastii. Nicméně i tak zůstává nejasné, proč tak básník činí právě na tomto místě a jakoby mimochodem.

Třináctý a čtrnáctý verš ve zkratce rekapituluje událost zaznamenanou v Zuozhuanu 左傳, dle níž Qian Sheng 芊勝 sesadil z trůnu svého děda chuského krále Ping Wanga, sám byl ovšem

později zabit generálem Shen Zhuliangem 沈諸梁, který pak pomohl Ping Wangovi zpět na trůn. Jak upozorňuje Lu Qinli, má tato událost svou analogii v sesazení císaře Ana 安 generálem Huan Xuanem a následné zabití Huana Liu Yum, který posléze jinského císaře dosadil zpátky na trůn.

V patnáctém verši se objevuje poslední hanský císař Xian 獻, který po své abdikaci spravoval oblast Shanyangu 山陽. Pokračuje tak výčet sesazených panovníků, na jehož pozadí lze tentokrát spatřovat narážku na odejití již zmiňovaného posledního jinského císaře Gongga, který po abdikaci rovněž dostal své léno. Následující verš lze pak chápat jako kritickou poznámku stran nedostatečného úsilí císaře vzepřít se svému sesazení.

Následující dvojverší vystupuje pan Bu 卜生, neboli Bu Shi 卜式, pastýř z doby dynastie Han, jemuž bylo za jeho zásluhy v boji s barbary nabídnuto úřednické místo, které však odmítl, aby mohl žít dál prostým životem. Hightower k tomuto místu pouze poznamenává, že je předmětem četných výkladů, z nichž žádný se nezdá pravděpodobný. Ve spojitosti s předchozími verši, na jejichž pozadí je abdikace císaře Gongga, by se však zmíněný Bu Shi mohl jevit jako příklad člověka, který se může vzdát úřadu, neboť nenáleží mezi ty, pro něž je úřední služba povinností.

Verše devatenáctý a dvacátý jsou předmětem četných korektur a překvapivých výkladů. Nejprve je zmíněn odchod zhouského krále Pinga 平, který byl nájezdy barbarů ze severu donucen opustit hlavní město. Další verš pak mluví o souvislosti mezi Luoyangem a barbary. Dle některých komentátorů je to narážka na Liu Conga 刘聪, zakladatele státu Zhao 趙 z období Válčících států, který byl údajně potomkem barbarských kmenů. Celé dvojverší tak může odkazovat k situaci, kdy je oblast Centrální planiny ovládána nečínskými etniky, jak tomu bylo také po přesunu jinského dvora na jih kolem roku 317.

Dvojverší začínající zmínkou o „dvou vrších“ (*shuang ling* 雙陵) je opět skrytou narážkou na sílící mocenské ambice Liu Yuho. Oblast „dvou vrchů“ spadá dle komentářů do míst na severu kolem Luoyangu. Veršem naznačená obnova pokojného života v tomto regionu poukazuje k některému z Liu Yuho úspěšných pokusů dobývat severní oblasti. „Trojnožec“ (*san zhi* 三趾) v dalším verši je dle některých komentářů pták-posel, který doručil jinskému císaři „podivný spis“ (*qiwen* 奇文), neboli žádost Liu Yuho o udělení dalších privilegií.

Dvacátý třetí a dvacátý čtvrtý verš jsou nejspíše dvojitou připomínkou dynastie Jin. Zde zmiňovaného Wangzia 王子 totiž komentáře identifikují jako Wangzi Jina 王子晉, který byl synem zhouského krále Pinga. Řeka Fen z dalšího verše zase protékala územím jinského státu.

„Pán z Zhu“ (*Zhugong* 朱公) z verše dvacátého pátého odkazuje k Fan Limu 范蠡, politikovi z doby *Chunqiu*, který později odešel do ústraní a přijal jméno Tao 陶. Dle komentářů tak básník skrze tuto postavu odkazuje sám k sobě.

„Západní hřebeny“ (*Xiling* 西嶺) v předposledním dvojverší jsou údajně místem posledního odpočinku jinského císaře Gonga zavražděného v roce 421. Vzhledem k tomu, že podmětem by zde mohl být „pán z Zhu“, jímž je vposled Tao Yuanming sám, lze si dvojverší vyložit i jako básníkův výraz loajality k poslednímu jinskému vládci a jeho stesk po něm.

Závěrečným dvojverším se Hightower vůbec nezabývá a ani mezi komentátory o něm nepanuje shoda. Poměrně rozumný se jeví návrh Gong Binův číst „tvářnost nebes“ (*tian rong* 天容) z předposledního verše jako narážku na „syna Nebes“ (*tianzi* 天子), jímž se zde míní poslední jinský císař Gong. Závěrečný verš se pak v této interpretaci zdá být oslavou jinské dynastie. Alternativou tohoto výkladu by mohlo být doslovné chápání závěrečného dvojverší, které po výčtu mnoha dějinných zvrátů v průběhu celé básně zdůrazňuje stálost nebes jako protipól proměnlivého světa lidí.

I přes zjevné obtíže spojené s hledáním zdrojů jednotlivých narážek a přes komplikovanost do značné míry alegorického způsobu výkladu se zdá zřejmé, že hlavním tématem básně „Výklad o víně“ jsou osudy a pád jinské dynastie v prvním dvacetiletí pátého století. Vedle toho se pak v závěru básně objevuje oblíbený Tao Yuanmingův motiv odchodu do ústraní, který se na pozadí této básně může jevit jako výraz loajality jinské dynastii, ale stejně tak jako rezignace na světské ambice a touha pěstovat duchovní praktiky taoismu.

Zbývá ještě vysvětlit s obsahem básně zdánlivě nesouvisející název. Vodítko v tomto poskytuje autorova poznámka k básni, v níž se mluví o legendárních vynálezcích vína Yi Dim 儀狄 a Du Kangovi 杜康. Komentátoři totiž v souvislosti s touto poznámkou připomínají dvě události z posledních let vlády dynastie Jin, které byly spojeny s vínem. První z nich je vražda jinského prince, kterého generál Huan Xuan nechal otrávit vínem, když se sám v roce 404 prohlásil císařem. Za zmíněné vylepšení vína lze pak považovat Liu Yuho pokus využít víno jako prostředek k vraždě posledního jinského císaře Gonga v roce 421. Ten sice otrávené víno odmítl vypít, nakonec byl ale přesto zabit udušením. „Výklad o víně“ je tak ve skutečnosti výkladem o zkáze jinské dynastie, již byl Tao Yuanming za svého života svědkem. Ačkoli zde má motiv vína pouze zástupný význam, báseň má s některými výše citovanými básněmi o víně společné téma v autorově znepokojení nad stavem světa, v němž žil a ve kterém se marně pokoušel uskutečnit své ideály.

4. Důvody Tao Yuanmingova „pití vína“

Pokusíme se nyní v závěru na základě předchozích analýz nastínit, jakou roli hraje motiv vína či pití vína ve výše interpretovaných básních. Jak jsme již zmínili v úvodu, motiv vína nemá u Tao Yuanminga jednotnou funkci a je nutné snažit se jej vykládat vždy z kontextu, v němž se objevuje. To ovšem neznamena, že by se významy spjaté s vínem lišily báseň od básně. V cyklu „Dvaceti básní po pití vína“ se víno často objevuje v sousedství různých filosofických témat. A i tam, kde se výslovně neobjevuje, může být v pozadí jako to, co dalo příčinu básnickovým úvahám.

Ačkoli se víno objevuje v některých souvislostech na první pohled poněkud odlišných, domníváme se, že je možné mezi jeho různými výskyty vysledovat určité paralely a na základě toho vytvořit několik kategorií, z nichž každé bude vždy odpovídat specifické užití motivu vína. Rozhodli jsme se především na základě interpretace „Dvaceti básní po pití vína“ vytvořit tři takové kategorie. I když nejsou jistě vyčerpávající a v jistém ohledu nepochybně i leccos zjednodušují, snad vystihují určité širší tendence, jimiž se užití motivu vína u Tao Yuanminga řídí. V tomto ohledu náš výklad také doplňuje interpretaci Hightowerovu, který vykládá motiv vína pouze jako básníkův prostředek, s jehož pomocí může omluvit některé výroky, jež by ho jinak mohly dostat do nesnází.³³⁸

4.1 Nespoutané pití

Výrazem „nespoutané pití“ se snažíme vystihnout ta místa z Tao Yuanmingových básní, na nichž se motiv vína či pití vína vyskytuje ve spojitosti s vyjádřením radosti nad plností života, pochopením hluboké životní pravdy (resp. to, co za ni básník považuje) a překonání běžných konvencí, jimiž se většina lidí řídí. Tak například v první básni výše představeného cyklu se vínem zapíjel náhled do podstaty světa vyjádřené taoistickým principem nestálosti všech jevů. Pití vína zde ovšem nebylo spouštěčem filosofického prozření, nýbrž jeho vyústěním. Básník pil teprve potom, co poznal, nikoli naopak. Pití vína, které může být samo příčinou překonání světských konvencí, se pak objevuje ve třetí básni cyklu. V ní básník vyjadřuje přesvědčení,

³³⁸ Hightower, James R. (1998). *T'ao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*. In: Hightower, James R.; Florence Chia-ying Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia Center, str. 42.

že lidé, kteří nepijí, nejsou ve spojení se svými přirozenými city. Tyto city lze totiž vínem probudit.

V osmé básni cyklu se básníkovi po vypití džbánu vína jeví život jako snová iluze, kterou se není třeba nechat spoutávat. Víno tak nejen dokáže spojit člověka s jeho přirozeností, nýbrž otevírá mu i nový náhled na svět, který bourá hodnoty platné za střízlivého stavu.

V podobném duchu se nese také třináctá báseň cyklu, v níž básník přestírá fiktivní rozhovor opilého se střízlivým. Na pozadí tohoto rozhovoru je pak, jak jsme ukázali výše, také dialog žáby a želvy z knihy *Zhuangzi*, díky němuž se motiv opilosti v básni prohlubuje o přesvědčení, že opilý získává hlubší či úplnější náhled na svět. Tím je pravděpodobně poznání nestálosti a proměnlivosti věcí vyjádřené již v první básni cyklu. Tak i čtrnáctá báseň cyklu popisuje skrze narážku na *Zhuangzi* opilost jako stav, v němž se ztrácí vědomí sebe sama, mizí rozdíly mezi věcmi patrné za střízlivého stavu a opilému se otevírá „hluboký smysl“, díky němuž se stírá důležitost běžně dodržovaných konvencí.

4.2 Zapíjení žalu

Druhou výraznou funkcí, jíž má v Tao Yuanmingových básních motiv vína, je jeho schopnost zbavit básníka alespoň dočasně smutku, který pociťuje nad svou osamělostí či nad tím, že nebyl schopen dostát svému konfuciánskému poslání napravovat svět. Tak se v sedmé básni cyklu objevuje víno jako „věc na zapomnění stesku“, kterou básník o samotě zapíjí své rozhodnutí odejít do ústraní a snaží se jej vínem posílit. Pití vína tak rovněž pomáhá zažehnat pochyby o rozhodnutí odejít do ústraní, o nichž se básník na mnoha místech zmiňuje.

Básníkovo zklamání životem pomáhá víno rozptýlit také v devatenácté básni cyklu. V ní se Tao Yuanming vyznává z mnoha svých životních neúspěchů spojených s pokusy vykonávat úřednické povolání a napravovat svět. Básník nakonec mluví o tom, jak raději odešel do ústraní, kde mu ke štěstí stačí i obyčejné víno. Motiv vína se tak na tomto místě objevuje v těsné sousedství s vyjádřením Tao Yuanmingova zklamání nad světem, jemuž chtěl sloužit a nad svou neschopností napodobit osudy svých předků a prospět dynastii Jin, jejíž pád nakonec přišel ještě za jeho života. Pití vína tak může vedle schopnosti poskytnout hlubší náhled na svět také pomoci básníkovi zapomenout na nenaplněné ambice a neutěšený stav světa.

4.3 Pití jako výmluva

Pití vína jako prostředek, jak se vyhnout určitým povinnostem a zároveň za to nebýt stíhán, se dle našeho názoru poprvé objevuje v deváté básni cyklu „Dvaceti básní po pití vína“. Zde básník odmítá nabídku hosta, který přišel s vínem, aby Tao Yuanminga přesvědčil k návratu do úřadu. Zároveň má také podezření, že básník nesouhlasí s dobovými poměry. Vzhledem k tomu, že potvrzení takového podezření by mohlo mít pro Tao Yuanminga neblahé důsledky, odvolává se básník raději na svou přirozenost, která určila jeho rozhodnutí odejít do ústraní a zve hosta, aby se spolu alespoň napili. Pití vína se tak zde klade do úzké souvislosti s tím, jak se básník „omlouvá světu“ za svá rozhodnutí.

Zřejmě nejvýrazněji se však tendence využít motiv vína jako omluvu za své chování a názory objevuje ve dvacáté básni cyklu. V ní se autor po chvále konfuciánských ikon minulosti a stesku nad osudem kanonických textů, kterým v jeho době údajně již nikdo nerozumí, nakonec omlouvá za vše, co se objevilo v předešlých básních a zdůvodňuje jejich obsah tím, že vznikaly po víně. Víno tak má na tomto místě funkci jisté závorky, která pomáhá autorovi zbavit se případné odpovědnosti za některé své postoje. V závěru cyklu se tak motiv pití vína stává i prosbou za odpuštění.

5. Závěr

Jak jsme viděli, Tao Yuanmingovo pití vína může nabývat různých významů v závislosti na tom, v kontextu jakých témat a dalších motivů se objevuje. Hightower v závěru své studie věnované cyklu „Dvaceti básní po pití vína“ považuje Tao Yuanmingovo odchod do ústraní za bytostně konfuciánské gesto toho, kdo se rozchází se světem z etických důvodů a pouze kvůli nim se vzdává úřadu a odchází do ústraní.³³⁹ S tím ovšem na základě našich analýz můžeme souhlasit pouze částečně. Tao Yuanming nepochybně na několika místech vyjadřuje své zklamání z úřednického života a svých nenaplněných ambicí, což se mimo jiné promítá také do užití motivu vína jako prostředku, který mu na „smutek ze světa“ pomáhá zapomenout. Vedle toho však básník přinejmenším stejně často mluví o odchodu do ústraní jako o důsledku touhy žít v souladu se svou přirozeností. I tato touha se projevuje v motivu pití vína, které Tao Yuanmingovi umožňuje zpřístupnit takový náhled na svět, v němž běžné hodnoty a každodenní konvence ztrácejí svou důležitost a básník se namísto nich nechává unášet (taoistickým) proudem proměn. V motivu vína tak lze u Tao Yuanminga nalézt napětí, které se projevuje i na jiných místech jeho díla a promítá se ostatně i do jeho pozdější recepce, která osciluje mezi chápáním Tao Yuanminga jako excentrického poustevníka a nebo naopak dobrého konfuciána, který si i v těžkých dobách udržel svou mravní integritu. Výše jsme viděli, že i motiv vína se vposled pohybuje především mezi těmito dvěma nejdůležitějšími póly Tao Yuanmingova díla a v závislosti na kontextu může být básníkovi útěchou ve zkaženém světě či naopak pomůckou k taoistické meditaci.

Motiv pití vína jako prostředek, s jehož pomocí se básník může vyhnout jistým povinnostem a zodpovědnosti se, jak jsme připomněli výše, před Tao Yuanmingem objevuje již u básníka a excentrika Ruan Jiho. Domníváme se také, že vedle již zmíněných básní se tento motiv vyskytuje částečně i v básni „Končím s vínem“. Zde se pití vína objevuje v souvislosti s různými škodami, které si Tao Yuanming svým častým pitím přivodil. Spíše než jako omluva těchto činů zde víno slouží jako zčásti ironická výmluva, již básník komentuje své činy.

Báseň „Výklad o víně“ se však výše předestřenému schématu poněkud vymyká. Nevymyká se však jen jemu, nýbrž, jak jsme již výše zmínili, je tato báseň zcela výjimečná i v kontextu celého Tao Yuanmingova díla. Vzhledem k záměru naší práce jsme jí proto nevěnovali tolik pozornosti, kolik by si nepochybně zasloužila v samostatně jí věnované studii. Přesto by však

³³⁹ Hightower, James R. (1998). *T'ao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*. In: Hightower, James R.; Florence Chia-ying Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia Center, str. 42.

bylo i o této básni možné říci, že motiv vína zčásti vyjadřuje básníkův smutek nad dobou, v níž žil a jeho stesk nad pádem jinské dynastie. Jak totiž ukázala básníková poznámka k básni, jeho milované víno se v rukou uzurpátorů stalo rovněž nástrojem intrik a vražd na císařském dvoře, pro nějž sloužili jeho předci a jemuž i on sám chtěl v jisté době zasvětit svůj život. Proč se mu to nakonec nepodařilo, vyjadřuje v jiných básních a v jiných kontextech motivu pití vína.

Prameny a literatura

Edice Tao Yuanmingova díla

Gong Bin 龔斌 (ed.) (2009). *Tao Yuanming ji jiaojian* 陶淵明集校箋. Shanghai: Shanghai guji chubanshe.

Lu Qinli 逯钦立 (ed.) (1979). *Tao Yuanming ji* 陶淵明集. Beijing: Zhonghua shuju.

Yuan Xingpei 袁行霈 (ed.) (2003). *Tao Yuanming ji jianzhu* 陶淵明集箋注. Beijing: Zhonghua shuju.

Překlady

Hightower, James R. (1998). *T'ao Ch'ien's "Drinking Wine" Poems*. In: Hightower, James R.; Florence Chia-ying Yeh. *Studies in Chinese Poetry*. Cambridge: Harvard University Asia Center, str. 3 – 44.

Hightower, James R. (1970). *The Poetry of T'ao Ch'ien's*. Oxford: Oxford University Press.

Ryšavá, Marta; Hiršal, Josef (1966). *Tchao Jüan-ming. Návraty*. Praha: Odeon.

Wang Rongpei 汪榕培; Xiong Zhiqi 熊治祁 (2003). *The Complete Works of Tao Yuanming / Tao Yuanming ji* 陶淵明集. Changsha: Hunan renmin chubanshe.

Ostatní prameny

Graham, A.C. (překl.) (1960). *The Book of Lieh-tzu*. London: Murray.

Král, Oldřich (překl.) (2001). *Kniha proměn / I-ting*. Praha: Maxima.

Král, Oldřich (překl.) (2006). *Mistr Zhuang: Sebrané spisy*. Lásenice: Maxima.

Král, Oldřich (překl.) (1971). *Tao: texty staré Číny*. Praha: Československý spisovatel.

Krebsová Berta (překl.) (2003). *Lao-c': Tao te t'ing*. Praha: Dharmagaia.

Lau, D.C. (překl.) (1970). *Mencius*. New York: Penguin Books.

Vochala, Jaromír (překl.) (2009). *Konfucius v zrcadle Sebraných výroků*. Praha: Academia.

Vochala, Jaromír (překl.) (2004). *Z čchuských písní*. Praha: BB art.

Watson, Burton. (překl.) (2003). *Zhuangzi: Basic Writings*. New York: Columbia University Press.

Slovníky a databáze

<http://ctext.org/> (databáze staročínských textů Donalda Sturgeona „The ChineseTexts Project“)

<http://tls.uni-hd.de/> („Thesaurus Linguae Sericae“, analytický slovník klasické čínštiny s databází staročínských textů a jejich překlady)

<http://www.zdic.net/> (stránka s on-line verzemi slovníků pro moderní i klasickou čínštinu včetně *Slovníku císaře Kangxiho* z r. 1716)

Literatura

Berkowicz, Alan: Social and Cultural Dimensions of Reclusion in Early Medieval China. In: Chan, Alan K.L.; Lo Yuet-keung (ed.) (2010). *Philosophy and Religion in Early Medieval China*. New York: State University of New York.

Eagleton, Terry (1996). *Literary Theory: An Introduction. Second Edition.* Cornwall: Blackwell Publishers.

Hrubý, Jakub (2007). *Sima - vládnoucí rod dynastie Jin (265-420): mocenské postavení knížat z císařského rodu a role, kterou sehrála v dějinách dynastie.* Praha: Orientální ústav Akademie věd České republiky.

Cheng, Anne (2006). *Dějiny čínského myšlení.* Praha: Dharmagaia.

Kang-i Sun Chang [孫康宜]; Owen, Stephen (2010). *The Cambridge History of Chinese Literature, I / II.* Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Kwong, Charles Yim-tze (1989). *Naturalness and Authenticity The Poetry of Tao Qian.* In: Chinese Literature: Articles, Essays, Reviews. Vol. 11 (Dec. 1989), str. 35 – 77.

Kwong, Charles Yim-tze (1994). *Tao Qian and the Chinese Poetic Tradition: The Quest for Cultural Identity.* Ann Arbor: Center for Chinese Studies, University of Michigan.

Lin Wen-yüeh [林文月] (2009). *Devět zastavení s čínskou básní.* Praha: Dharmagaia.

Lomová, Olga; Yeh, Kuo-liang [葉國良] (2004). *Ach běda, přeběda: Oplakávání mrtvých ve starověké Číně.* Praha: Dharmagaia.

Lomová, Olga (1999). *Poselství krajiny: obraz přírody v díle tchangského básníka Wang Weje.* Praha: Dharmagaia.

Lomová, Olga; Słupski, Zbigniew (2006). *Úvod do dějin čínského písemnictví. Díl I. – Dynastie Shang až období Válčících států.* Praha: Karolinum.

Lomová, Olga; Słupski, Zbigniew (2009). *Úvod do dějin čínského písemnictví. Díl II. – Dynastie Qin a Han.* Praha: Karolinum.

Lu Keping 鲁克兵 (2009). *Zhizhu yu xiaoyao: Tao Yuanming yinjiu shiwen de shenmeiguan zhao* 执著与逍遥：陶渊明饮酒诗文的审美观照. Anhui: Anhui daxue chubanshe.

Owen, Stephen a kol. (1992). *Readings in Chinese literary thought*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press.

Rohrer, Maria (1992). *Das Motiv der Wolke in der Dichtung Tao Yuanmings*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

Sun Jing 孙静 (2009). *Tao Yuanming de xinling shijie yu yishu tiandi* 陶渊明的心灵世界与艺术天地。北京: 大象出版.

Swartz, Wendy (2008). *Reading Tao Yuanming: Shifting Paradigms of Historical Reception (427-1900)*. Cambridge, London: Harvard University Press.

Yeh Chia-ying 葉嘉瑩 (2007). *Shuo Tao Yuanming Yinjiu ji nigushi* 说陶渊明饮酒及拟古诗. Beijing: Zhonghua shuju.